

GÖTEBORGS UNIVERSITET
LITTERATUR, IDÉHISTORIA OCH RELIGION

RKT145 Teologi, examensarbete för kandidatexamen, 15 hp

I vilken utsträckning relaterar unga
muslimer till vänster-högerskalan
i svensk politik?:
*En fallstudie från SUMs
ungdomskonferens 2009.*

To What Extent Do Young Muslims Relate to
the Left-Right-Scale in Swedish Politics?:
*A Case Study from SUM's
Youth Conference 2009.*

Författare: Jonatan Bäckelie
Handledare: Göran Larsson
Ämne: Religionshistoria
Termin: HT 2009

To what extent do young Muslims relate to the left-right-scale in Swedish politics?: A case study from SUM's youth conference of 2009.

English Abstract

In Sweden there seem to be a growing concern about young people's waning involvement in party politics. Another group that is sometimes described as uninvolved in politics is immigrants, living in worn down suburbs with low employment and education levels. In expressing sentiments like those above, it seems that "guilt" is shifted onto young people or immigrants. This essay explores another possibility, namely the hypothesis that the historical divide between a political left versus right may make little sense to parts of the population. If this holds true, it means that young people, immigrants and other people alike may in fact be willing to engage in politics if there was a party who catered for their full range of opinions.

Based on a survey conducted during SUM's (Sweden's Young Muslims) annual conference 2009, this paper touches on relevant research on Islam and politics in order to analyze the survey results. The paper also undertakes a critical analysis of one of the theories that argue for keeping left and right as a primary divide in party politics.

The intention was for the data to touch on groups both "young" and to some extent "immigrant", but even though the respondents can accurately be described as young, the image painted above regarding immigrants does not hold true for the respondents. Instead they live in big and small cities, and in city centres as well as in both wealthier and poorer suburbs. Moreover, the education level is high, and interest in party politics is anything but marginal.

The survey shows that the respondents agree with sentiments and proposals made both by parties positioned to the left and to the right. Interestingly enough however, the support for the parties positioned to the left (S, V and MP) is strong, and the support for the parties on the right (M, KD, FP and C) is minimal. The tendency of expressing opinions both "left" and "right", but almost exclusively supporting left-oriented parties largely holds true for the majority of the respondents, and is an important finding from the undertaken survey. There is no party who caters for the whole range of opinions expressed by the respondents. This however, does not seem to hinder the respondents from expressing confidence for the parties positioned to the left. The findings supports the conclusion that left versus right is not necessarily a good primary divide in party politics for the respondents. Conducting the same or similar surveys on other parts of the population would enable a comparison to find out how wide spread or limited this phenomenon may be.

I vilken utsträckning relaterar unga muslimer till vänster-högerskalan i svensk politik?: En fallstudie från SUMs ungdomskonferens 2009.

Svenskt abstract

I Sverige uttrycks ibland en oro gällande unga människors dalande intresse för partipolitik. En annan grupp som ibland beskrivs som ointresserade av politik är invandrare, boende i slitna förorter där utbildningsnivån är låg och arbetslösheten är hög. När sådana åsikter ventileras tycks det som om dessa unga eller invandrare skuldbeläggs. Den här uppsatsen vill utforska en annan möjlighet, nämligen hypotesen att den historiska indelningen i politisk vänster kontra höger betyder allt mindre för delar av befolkningen. Om detta stämmer är det möjligt att unga människor, invandrare och andra delar av befolkningen skulle vara villiga att engagera sig politiskt om det fanns ett parti som stod för samtliga av ens åsikter.

Uppsatsen är baserat på en enkätundersökning genomförd under SUMs (Sveriges unga muslimers) årliga konferens 2009 och berör även relevant forskning om islam och politik. Uppsatsens företar sig också en kritisk analys av en av de teorier som argumenterar för ett fortsatt användande av vänster och höger som primära politiska skiljelinjer.

En förhoppning med uppsatsen var att säga något om både gruppen unga och gruppen invandrare, men även om respondenterna kan beskrivas som unga så stämmer den ovan målade bilden av invandrare dåligt in på de svarande. Dessa bor i såväl större som mindre städer, i statskärnan likaväl som i både mer eller mindre bemedlade förorter. Dessutom är utbildningsnivån hög och intresset för partipolitik är allt annat än marginellt.

Undersökningen visar att respondenterna håller med i sakfrågor och förslag från både höger- och vänsterorienterade partier. Däremot är stödet för S, V och MP – de tre partier som är positionerade mer till vänster – högt och stödet för M, KD, FP och C – de positionerade mer till höger – närmast minimalt. Det uttryckta stödet för både vänster- och högerförslag simultant med ett stort förtroende för partierna positionerade mer åt vänster kan sägas vara sant om merparten av studiens respondenter, vilket därför är en av uppsatsens viktigare resultat. Å andra sidan utgör det faktum att inget parti överensstämmer med hela respondenternas ”åsiktspaket” inget hinder för undersökningens unga muslimer att uttrycka förtroende för de mer vänsterpositionerade partierna. Detta resultat styrker slutsatsen att vänster kontra höger inte nödvändigtvis är en bra primär skiljelinje i partipolitiken för respondenterna. Att göra om samma eller en liknande undersökning på andra delar av befolkningen skulle möjliggöra en jämförelse för att ta reda på hur vanligt förekommande eller begränsat detta fenomen kan tänkas vara.

*I vilken utsträckning relaterar unga muslimer
till vänster-högerskalan i svensk politik?:
En fallstudie från SUMs ungdomskonferens 2009*
Författare: Jonatan Bäckelie.
Handledare: Göran Larsson.
Ämne: Religionshistoria.
Examen: Teol. kand.

Innehållsförteckning

1: Frågeställningen presenteras	4
1.1 Frågeställning och disposition	5
1.2 Vilka är uppsatsens <i>unga muslimer</i> ?	6
1.3 <i>Vänster-höger?</i>	8
1.4 <i>Relatera till?</i>	9
1.5 Användningsområden	10
1.5.1 <i>Avgränsningar</i>	
1.6 Sammanfattning	13
2: Tidigare forskning	15
2.1 Inledning	15
2.2 Religion och politik	15
2.2.1 <i>Delade förutsättningar för religion och politik</i>	
2.2.2 <i>Enhetstankar i Sverige och Europa</i>	
2.2.3 <i>Religionens särskilda inflytande</i>	
2.2.4 <i>Kognition och affektion</i>	
2.3 Islam och politik	21
2.3.1 <i>Civilisationskamp</i>	
2.3.2 <i>Kontext</i>	
2.3.3 <i>Apologetik</i>	
2.4 Vänster och höger i Sverige	24
2.5 Bobbios teori om vänster och höger	26
2.5.1 <i>Motsatser</i>	
2.5.2 <i>Extremism</i>	
2.5.3 <i>Icke reducerbara politiska tendenser</i>	
2.5.4 <i>Empirisk prövning</i>	
2.6 Sammanfattning	29
3: Teori och metod	30
3.1 Inledning	30

3.2 Kunskap och empiri, en teoretisk förankring	30
3.2.1 "Bevis"	
3.2.2 Kategorisering och generalisering	
3.2.3 Kunskapsinhämtning	
3.2.4 Kategorisering – bekant och obekant	
3.3 Enkätundersökning som metod	33
3.3.1 SOM-institutet och jämförbarhet	
3.3.2 Val av frågor	
3.3.3 Styrkor och svagheter	
3.3.4 Att mäta religiöst engagemang	
3.4 Ungdomskonferensen 2009	38
3.4.1 Föreläsningar	
3.4.2 Samhällspolitisk debatt	
3.4.3 Övriga aktiviteter och observationer	
3.4.4 Enkätstudiens genomförande	
3.5 Sammanfattning	42
4: Resultatredovisning	44
4.1 Kommentar till utvalda data	44
4.2 Unga muslimer	44
4.2.1 Kön, medborgarskap, geografisk fördelning och valdeltagande	
4.2.2 Utbildning	
4.2.3 Religiöst engagemang	
4.2.4 Medlemskap i organisationer	
4.3 Vänster-höger	50
4.3.1 Allmänna politiska ställningstaganden	
4.3.2 Inplacering på vänster-högerskalan	
4.3.3 Omdömen, partier, partiledare och politiker	
4.3.4 Muslimska politiker = särskilt förtroende?	
4.3.5 Sakfrågor kontra favoritparti	
4.4 Kommentar till Hagevi	65
4.5 Ytterligare kommentarer	67
5: Sammanfattning och avslutande diskussion	68
5.1 Sammanfattning	68
5.2 Avslutande diskussion	69

Referenser	73
-------------------------	-----------

Appendix 1: Enkätundersökningen som studien baseras på	78
---	-----------

Appendix 2: Ställningstaganden i samtliga sakfrågor	84
--	-----------

Tabeller:

Tabell 1: Ålder	47
Tabell 2: Bönefrekvens	48
Tabell 3: Fasta	48
Tabell 4: Politiskt intresse	50
Tabell 5: Förtroende för politiker	51
Tabell 6: Favoritparti	53
Tabell 7: Favoritparti, jämförelse med muslimer i Hagevi	54
Tabell 8: Övertygelse, partitillhörighet	55
Tabell 9: Omdömen, partier	55
Tabell 10: Omdömen, partiledare och politiker	56
Tabell 11: Korsjämförelse, favoritparti, sänkta skatter	61
Tabell 12: Korsjämförelse, favoritparti, hårdare straff	61
Tabell 13: Korsjämförelse, favoritparti, ordningsbetyg	62
Tabell 14: Korsjämförelse, favoritparti, dödsstraff	62
Tabell 15: Korsjämförelse, favoritparti, homoäktenskap	63
Tabell 16: Korsjämförelse, favoritparti, aborträtt	63
Tabell 17: Korsjämförelse, favoritparti, moral	64

Figurer:

Figur 1: Åldersfördelning	46
Figur 2: Inplacering på vänster-högerskalan	51
Figur 3: Inplacering vänster-höger, jämförelse med muslimer i Hagevi	52
Figur 4: Favoritparti	53

Frågeställningen presenteras

*När demokratin nu, äntligen, håller på att gå i blom, så vissnar människors engagemang.
(Lewin 2007:80)*

Att människors engagemang försvinner i takt med att demokratin blir alltmer etablerad är en farhåga som många har, gällande utvecklingen i demokratiska (kanske i synnerhet i europeiska) länder. Medborgarna tycks bli mindre och mindre intresserade av att påverka, särskilt gäller det allmänna val och politiska partier som får allt mindre stöd, skriver statsvetaren Erik Amnå. Minst intresse uppvisar ungdomar. Mer än hos någon annan grupp uppvisar ungdomar intresse för självförverkligande och individualistiskt tänkande istället för överlevnad eller lojalitet mot traditioner och överhet (Amnå 2008:7). Detta är ett exempel på hur idéer om deltagande genom representation och representativitet drabbas av bakslag.

Förståelsen av hur religion och politik hänger ihop är en diskussion som förändrats över tid. De flesta, om inte alla, stora politiska tänkare har tampats med idén om hur religion ska passa in eller förpassas ifrån den politiska sfären. I dagsläget i Sverige är det en högst aktuell fråga, och då inte minst relationen mellan politik och islam. Nyligen har centerpartisten Elisabeth Thand Ringqvist (2009) gått till attack mot partikollegan Mahmoud Aldebe (2009) i en debattartikel i *Expressen* med titeln "Islamister hör inte hemma i Centern". Två andra centerpartister, Staffan Danielsson och Lennart Pettersson, har föreslagit att heltäckande slöja (både niqab och burka) bör förbjudas på offentliga platser (Karlsson 2009). Religionens plats i politiken och religionens plats i Sverige är idag alltså allt annat än given.

Det var länge vedertaget att det allt mer sekulariserade Västeuropa var i färd med att skaka av sig sina religiösa ökar och traditioner. Det perspektivet rymmer två diskussioner; dels vad som avses med sekularisering och dels om religioners innehåll kan isoleras som konservativt (och därmed tynande i självförverkligandets Europa). Den första diskussionen om sekulariseringens innebörd berör jag inte i min uppsats. Här räcker det med att säga att situationen idag, av allt att döma, är mer komplex och religioner och andlighet lever inte i den tynande tillvaro som många förutspådde (Stark 1999; Hagevi 2002). Religionens betydelse har blivit alltmer synligt från 1970-talets slut och framåt, då en rad händelser omformade världens förståelse av religionens betydelse och inverkan på den politiska scenen, däribland revolutionen i Iran 1979¹. Idag är forskningsområdet religion och politik stort och spänner över många typer av forskning, med många bakomliggande typer av motiv och ansatser. Jag har i den här uppsatsen valt ett kontextuellt fokus på unga muslimers syn på politik i Sverige. Vad som avses med unga muslimer utvecklas mer ingående längre fram i uppsatsen.

¹ Se exempelvis Larsson & Sander (2008:72) eller Ramadan (2002:158-159) där detta och fler exempel på världshändelser med kopplingar till politik och islam berörs.

Filosofen Jacques Derrida argumenterar för att vi aldrig kan uppnå absolut frihet eller jämlikhet på individbasis (Derrida 2006:263). Istället kan vi endast uppnå kvantifierbar frihet eller jämlikhet (eller vad vi nu vill uppnå) på mesonivå, alltså på gruppnivå i samhället. Förståelsen av individer vilar därför i stor utsträckning på att vi lyckas placera individen i en grupp som säger någonting om individens tankar, värderingar eller annat. En sådan grupptillhörighet kan vara att någon är muslim eller kristen, det kan också vara att någon är folktopartist eller socialdemokrat. Det här sättet att ringa in individer är i viss utsträckning nödvändigt för att förstå samhällets medborgare. Den här uppsatsen försöker ta reda på hur politiska och religiösa grupptillhörigheter samspelar. Frågor som uppstår då är om grupptillhörigheten ”muslim” upphäver grupptillhörigheten ”folktopartist”, om vissa grupptillhörigheter inte fungerar tillsammans – inte är ”kompatibla”, eller om vi rör oss med två helt olika förståelser av samma individ, alltså att den ena grupptillhörigheten säger någonting om en dimension av individens liv (exempelvis det privata) medan den andra grupptillhörigheten säger någonting om en annan dimension (exempelvis det allmänna eller offentliga).

När det gäller islam som grupptillhörighet tenderar mycket debatt både i Sverige och utomlands att kretsa kring en monolitiskt uppmålad islam vilket inte är mycket till hjälp för att få en nyanserad bild av en miljard människor. Det är rimligt att påstå att markören muslim eller kristen säger *någonting* om de människor vi kallar så. Att däremot påstå att detta är den *mest betydande* gemensamma nämnaren hos alla dessa människor är något helt annat. Trots det är det vanligt med sådana påståenden om muslimer.

Istället för att diskutera islam, eller för den delen politik, vänster-höger och demokrati som entydiga begrepp, presenteras en fallstudie av några unga svenska muslimer och hur de ställer sig till svensk partipolitik och de skiljelinjer som finns där. Jag berörde ovan hur Erik Amnå skriver att unga människor verkar vara ”särskilt ointresserade” av partipolitik. Ytterligare en grupp som ofta beskrivs som ointresserade av svensk partipolitik är invandrare. Sådana antaganden görs med utgångspunkten att valdeltagandet i invandrartäta kommuner är lägre än i övriga kommuner².

Islam beskrivs ofta som en invandrarreligion och därför är det intressant att undersöka hur väl unga muslimer stämmer överens med en sådan bild. Det finns inte heller någon betydande mängd forskning gjord ur det perspektiv som studien anlägger: unga muslimers relation till den svenska vänster-högerskalan som ofta används inom politiken. Nedan kommer jag att förklara vad och vilka som avses i min frågeställning, samt hur frågeställningen passar in i den nutida forskningskontexten och – kanske lika viktigt när det gäller fältet islam och politik – var den inte passar in eller hur den inte är tänkt att användas.

1.1 Frågeställning och disposition.

Den här uppsatsen undersöker frågan:

² Enligt Ardalan Shekarabi (S) är valdeltagandet i allmänna val ibland så lågt som 15 procent i dessa kommuner. Detta kommer dock diskuteras och problematiseras i uppsatsens resultatredovisning.

I vilken utsträckning upplever unga muslimer att de kan relatera till den politiska vänster-högerskalan i Sverige?

Det finns (minst) tre delar av frågeställningen som behöver förklaras. Det är *unga muslimer*, *vänster-högerskalan* och vad jag avser med *relatera till*. Efter att dessa förklarats följer en diskussion om möjliga användningsområden och hur studien passar in i en samtida forskningskontext. Uppsatsens andra avsnitt uppehåller sig vid tidigare forskning och hur frågeställningen knyter an till denna. Avsnittet är uppdelat i en allmän del om religion och politik, sedan en som anlägger specifika perspektiv på olika ”möten” mellan islam och politik och sist i avsnittet går jag systematiskt igenom vänster-högerdistinktionen, med fokus på hur den italienske statsvetaren Norberto Bobbio valt att använda sig av vänster-höger som teoretisk distinktion. Uppsatsens tredje del presenterar teoretiska överväganden som jag anser är relevanta: Vilken är min kunskapssyn, hur tolkar jag de data som framkommer, hur används enkätundersökningar och i vilken utsträckning är det nödvändigt att göra kategoriseringar och generaliseringar för att förstå och tolka resultatet? Efter den teoretiska förankringen diskuteras enkätundersökning som vald metod, hur enkäten togs fram samt styrkor och svagheter med utformningen och tillvägagångssättet. Sist i metoddelen finns en skildring av de dagar och den kontext där enkäterna delades ut och samlades in. Uppsatsens fjärde avsnitt redovisar studiens resultat, med en inledande kommentar kring utvalda data. Resultaten redovisas sedan på ett sätt som syftar till att fördjupa förståelsen av vilka unga muslimer studien undersöker. Därefter presenteras olika synsätt på vänster och höger vilket mäts genom partisympati, omdömen om partier och politiker, ställningstaganden i sakfrågor samt en korsjämförelse av partisympatier och sakfrågor. Korsjämförelserna är enligt min mening särskilt intressanta för bilden av hur uppsatsens unga muslimer relaterar till vänster-högerskalan. I avsnittet diskuterar jag också vissa metodologiska överväganden och jämför med relevanta svenska studier som tidigare gjorts på området. Uppsatsens femte och sista avsnitt innehåller en sammanfattning av studien och en avslutande diskussion.

1.2 Vilka är uppsatsens unga muslimer?

För att närmare titta på vad som menas med unga muslimer i det här fallet så är det lämpligt att säga någonting om både ordet *unga* och ordet *muslimer*. Det förstnämnda har jag valt att ringa in i studien på ett relativt enkelt sätt, vilket inte betyder att ordet *unga* har en entydig eller oproblematiserad innebörd³. I själva verket har jag istället valt att inte själv sätta en övre gräns för vem som kan kallas ung eller inte. Mitt syfte med uppsatsen är att undersöka i vilken utsträckning unga muslimer upplever att de kan relatera till den politiska vänster-högerskalan i Sverige. Enkätundersökningen som ligger till grund för den här studien delades ut på den ungdomskonferens som Sveriges Unga Muslimer höll i april 2009. Jag återkommer nedan till

³ En vidare diskussion om vad som räknas som unga och ungdomstid finns i Larsson (2003:14).

varför jag valt att dela ut enkäten till just dessa muslimer. Min avgränsning i avseendet ”vem som är ung” består i valet att dela ut enkäten på en ungdomskonferens. 269 respondenter valde att svara på enkäten. Av dessa var 28 personer (10,3 procent) 15 år eller yngre, 14 personer var 36 år eller äldre. Möjligtvis kan man tänka sig att det är motiverat med en gränsdragning där dessa – och då kanske särskilt personer 36 år och äldre – skulle ha exkluderats ur resultatet. Att en respondent själv identifierar sig som ung kan exempelvis vara en nog så ”riktig” skiljelinje (respondenten valde trots allt att delta på en konferens för unga). Merparten av respondenterna, 175 personer (64,7 procent), var mellan 16 och 25 år och jag har alltså valt att inte exkludera några personer ur materialet.

Så vad menas då med *muslim*? Dels vill jag poängtera (vilket frågeställningen alltså inte explicit uttrycker) att min ambition var att undersöka hur *svenska* muslimer ser på svensk politik, alltså de muslimer som primärt berörs av beslut som fattas i Sverige och som har möjlighet att påverka sådana beslut (i vilken utsträckning detta är möjligt återkommer jag till längre fram i uppsatsen). Med detta sagt finns det förstås många olika grupper unga muslimer i Sverige. Skiljelinjerna som kan utgöra en avgränsning kan exempelvis göras utifrån vilken typ av islam som praktiseras; shia, sunni, sufi endera shia eller sunni, eller ahmadiyya som utgör en egen gren och som generellt inte accepteras av vare sig shia eller sunnimuslimer. En annan skiljelinje kan vara graden av religiöst engagemang, allt ifrån ”sekulära” muslimer, det vill säga ungdomar som skulle kunna klassificeras som ”kulturmuslimska” till dem som tar aktiv del i Ramadan, besöker en moské regelbundet eller ber fem gånger om dagen. Även ursprungsland kan vara en potentiell skiljelinje då de flesta svenska muslimer har bakgrund eller föräldrar i ett annat land än Sverige. Det finns på så vis inte en definition av vem som ska räknas som *muslim* som är helt och hållet entydig, vilket alltså gör att en avgränsning blir nödvändig (Larsson & Sander 2007:153). Av naturliga skäl är det inte heller möjligt att teckna en rättvisande bild av *unga muslimer* på ett uttömmande sätt inom ramen för ett projekt av den här storleken. Samtidigt bör det kanske inte alls vara en målsättning att försöka göra studier i andan att kunna säga vad *alla* unga muslimer tycker och ”bunta ihop” grupper. En liknande undersökning gjord på kristna där praktiserande frikyrkoungdomar och kulturkristna (alltså merparten av Sverige) skulle buntas ihop skulle inte heller vara lyckat. En sådan inramning riskerar att få det att låta som att det faktum att alla är kristna eller muslimer är den mest betydelsefulla gemensamma nämnaren. Med detta sagt har mitt val fallit på att undersöka Sveriges största muslimska ungdomsorganisation; Sveriges Unga Muslimer (nedan kallat SUM).

Enligt Göran Larsson (2003) har den muslimska institutionaliseringen i Sverige, däribland skapandet av organisationer, varit relativt långsam. 1991 bildades Sveriges Muslimska Ungdomsförbund, som senare bytte namn till Sveriges Unga Muslimer. Organisationen har uppskattningsvis mellan 7000 och 9000 medlemmar i åldrarna sju till tjugofem. Enligt organisationens informationsfolder verkar förbundet för ”en balanserad och tolerant islam, grundad

på källorna ... att bygga en stark svensk-islamisk identitet och kultur” (Larsson 2003:69) samt att utveckla organisationen lokalt och nationellt och ta ett samhälleligt ansvar på dessa nivåer, samt ”tillvarata islams och mänsklighetens historia och arv” (Larsson 2003:69) med en öppenhet för samtidens möjligheter och utmaningar. SUM tycks instämma med den muslimske tänkaren och filosofen Sayyid Husein Nasr som bland annat menar att unga muslimer behöver lära känna både västvärldens och sina egna traditioner och att ett sådant möte inte behöver innebära att muslimer ger upp sin tro (Larsson 2003:70). Vidare vill SUM motverka en ”gettoisering” av islam. En av åtgärderna för att lyckas med detta är genom informatörskurser som organisationen anordnar. Dessa informatörer kan sedan exempelvis delta i diskussioner och samhällsdebatter eller föreläsa på skolor. En del i att bygga den svensk-islamiska identiteten som nämndes ovan inbegriper en skepsis mot kulturella och nationella sedvänjor som inte nödvändigtvis har stöd i källorna, samt den etniska och språkliga uppdelning detta kan medföra. Ett steg mot detta har för SUM varit att poängtera att islams språk i Sverige är svenska och inte arabiska (Larsson 2003:73).

Organisationen jag valt för min undersökning orienterar sig alltså inte efter andra nationella eller kulturella identiteter som skiljelinje. Vidare valde jag, för att maximera mina chanser att få ett tillräckligt underlag för min studie, att genomföra en enkätstudie genom att närvara, dela ut och samla in enkäter på SUMs årliga ungdomskonferens, när den hölls för 16:e gången 10-13/4 2009. Som jag återkommer till i kapitel tre och fyra så kännetecknas respondenterna bland annat av högt religiöst engagemang⁴. Huruvida detta representerar organisationens medlemmar i stort är dock inte möjligt att säga någonting om. Resultatet kan på så sätt alltså inte bedömas som vare sig representativt eller inte för organisationens övriga medlemmar. Eftersom studien inte är av jämförande karaktär, kommer jag därför, efter denna inledande beskrivning, att använda mig av termen *unga muslimer* (det är samma grupp som åsyftas uppsatsen igenom när termen används) löpande i texten, när jag i själva verket menar *de medlemmar i Sveriges Unga Muslimer som närvarat på ungdomskonferensen 2009 och därtill valt att svara på min undersökning*.

1.3 *Vänster-höger?*

Den italienske statsvetaren Norberto Bobbio har med sin *Vänster och Höger: Essä om en politisk distinktion* (1991) blivit en tongivande politisk teoretiker när det gäller hur vänster och höger förstås inom den politiska debatten. I tidigare svensk forskning kring just religion och politik har Bobbio också fungerat som avstamp⁵. Det finns förstås andra teoretiska utgångspunkter som är möjliga och den indelning som Bobbio föreslår är inte allena rådande. Men oavsett vilken teoribildning som väljs ut för att definiera vad vänster respektive höger ”är” så bör det ställas stora krav på valfri teoribildning som hävdar att vänster och höger både är och bör vara primära

⁴ Vad detta betyder och hur religiöst engagemang kan mätas, diskuteras närmre i avsnitt tre och fyra. Enligt de ifyllda enkäterna bad 171 personer (63,6 procent) fem gånger om dagen och 241 personer (89,6 procent) fastade under Ramadan.

⁵ Se exempelvis Marie Demker (1998) *Religion och politik*.

skiljelinjer i politiken. All världens vänsterpartier bör ju exempelvis ha någonting att göra med en sådan teoretisk förståelse av vänstern (samma förhållande gäller förstås också för högerpartierna). Därför analyserar jag kritiskt Bobbios gränsdragning i uppsatsens andra avsnitt. Detta medför att den teoretiska förståelsen är viktig att ha i bakhuvudet när vi tittar på politisk praxis i Sverige. Om svenska partier kallar sig för vänster och höger, men inte lever upp till de teoretiska krav som ställs, så mister distinktionen sin förklaringskraft och blir ett tomt begreppspar som lika gärna skulle kunna kallas *det ena* och *det andra-skalan*. Min utmaning till Bobbios teori men som också riktar sig mot politisk praxis i Sverige är att vänster-höger måste utgöra en rimlig eller logisk indelning, för dem som ska orientera sig längs med en sådan skala; alltså väljarna. Om inte vänster och höger utgör motpoler till varandra, eller om andra skiljelinjer framstår som lika viktiga, viktigare, eller för den delen oförenliga, så försvagas argumentet för ett upprätthållande av både teoretiska argument och politisk praxis.

För att uttrycka mig så klart som möjligt: Utifrån den tidigare forskning som finns på området (och som presenteras i avsnitt två) var en hypotes inför den här studien att unga muslimer i Sverige har åsikter som är ”indelade” på ett sådant sätt att inget partiprogram riktigt korresponderar med ”hela åsiktspaketet”. Om så är fallet finns en risk att respondenterna inte heller känner att de kan relatera till *något* politiskt parti i någon större utsträckning. Undersökningen vill alltså ta reda på om det förhåller sig så inom den undersökta gruppen. I den utsträckning som det är så är det intressant att se om respondenterna ger sitt stöd till partier, trots skillnader i åsikter och i så fall också vilka partier som får störst stöd. Oavsett hur stort stödet är för olika partier, så är det intressant att se vilken del skiljelinjen vänster och höger kan tänkas spela i att förhindra partier från att representera ”hela åsiktspaketet” för unga muslimer. Om skillnaden mellan vänster och höger verkar spela en betydande roll, bör distinktionen problematiseras för att se hur bra den står sig också på ett teoretiskt plan. Detta eftersom representativ parlamentarism är beroende av att *rätt* representera sina väljare och att olika skiljelinjer kan tänkas bidra mer eller mindre till en lyckad representation.

I undersökningen ställs inga frågor om hur unga muslimer ställer sig till Bobbios specifika användning av begreppspar vänster-höger. Data från enkäten visar vilka partier, politiker och förslag som *de facto* stöds av respondenterna i den undersökta gruppen (oavsett om partierna ”förkroppsligar” vad som historiskt eller teoretiskt sett är ”acceptabel” höger eller vänster). Bland sakfrågorna återfinns både ”klassiska högerförslag” såsom att sänka skatterna, men även nutida förslag såsom att låta homosexuella ingå äktenskap, där värdekonserverativ höger i princip varit enda motståndare till förslaget.

1.4 *Relatera till?*

Av de tre delar av frågeställningen som jag försöker precisera innehållet i, så är *relatera till* den mest luddiga. Fysiska individer relaterar här till ett abstrakt begrepp. Men de relaterar också till

andra fysiska individer som representerar begreppen eller gör om dem till politiska förslag i olika sakfrågor. Det är också skillnad på *hur* någon relaterar till något annat och *i vilken utsträckning* någon relaterar till detta. Det framkommer tydligt i studien att respondenterna har en åsikt i de frågor som tas upp och att det finns ett generellt intresse för politik. Hur eller vad respondenterna svarar på olika frågor, är i sig svar på frågan *hur* de relaterar till vänster-höger i sak, i parti och i person. *I vilken utsträckning* får istället avgöras i form av en avslutande diskussion som väger samman de olika dimensioner av *hur* relationen ser ut till partier, politiker och i sak.

När ett sådant omdöme ska avges är det också intressant att se hur vänster och höger – som begrepp eller kategorier – uppfattas. Finns det en gängse uppfattning om dessa? Skiljer sig i så fall de unga muslimernas perspektiv från den gängse uppfattningen? Har de unga muslimerna som undersökts en inbördes korresponderande uppfattning, men som inte kan betraktas som gängse?

Att diskutera vad som är gängse uppfattning är förstås inte heller oproblematiskt. I avsnitt två kommer jag beröra att det finns en mängd förståelser av begreppet *demokrati*. Om själva ”paraplybegreppet” inte är statiskt, medför det i sin tur att komponenterna innanför det, såsom exempelvis vänster och höger, inte heller kan vara stabila.

1.5 Användningsområden

Ovan har jag sagt någonting om frågeställningens tre delar *unga muslimer*, *vänster-höger* och *relatera till*, för att förtydliga uppsatsens syfte. Här är det också av vikt att placera in uppsatsens frågeställning i ett sammanhang: Vad tjänar frågan till? Vilken problematik belyser den? Är det en motiverad fråga att ställa?

I avsnittet om tidigare forskning kommer jag visa på tre olika riktningar inom den samtida forskningen gällande islam och politik. En riktning är teorin om civilisationskamp, en annan riktning är av mer ”apologetisk” karaktär. Den förstnämnda teorin hävdar att islam och demokrati (i princip) aldrig går ihop, den sistnämnda att islam och demokrati (i princip) alltid går ihop. Det båda positionerna har gemensamt är att de kommer med tämligen universella anspråk om vad islam är eller vad muslimer alltid tycker. Däremellan finns dem som framhåller vikten av olika kontexter, exempelvis hur nationalstaten eller andra aspekter spelar in och påverkar förståelsen av både religion och politik. Jag vill inledningsvis nämna detta, eftersom det ger en fingervisning om hur undersökningen kan komma att förstås.

För att sätta dessa diskurser i perspektiv till frågeställningen vill jag exemplifiera med ett tänkbart användningsområde. Abdulkader H. Sinno (2009) presenterar i boken *Muslims in Western Politics* en lista med rekommendationer riktade till muslimska organisationer, och en lista till beslutsfattare i väst. Sinno menar att icke-muslimska beslutsfattare bör tänka på följande:

Avoid creating unnecessary grievances ... Refrain from attempts to ‘change’ Islam or manipulate Muslim organizations ... Seek the advice of bona fide experts ... Promote responsible behaviour by media outlets (Sinno: 2009:279-283).

Muslimska organisationer uppmanas i sin tur att bland annat:

Develop a sense of belonging and ownership ... Focus on leadership, outreach and coalition building ... Redress attitudes toward the gay community and Jews in their own countries ... Effectively debate gender issues ... Address security fears ... Develop effective imam training programs (Sinno 2009:283-287).

Detta är på inget sätt en uttömmande lista eller förslag som jag tar ställning för eller emot i uppsatsen. Min poäng är istället att det förefaller som om möjligheten att genomföra dessa eller liknande förslag vilar på två grundförutsättningar:

- *Kan* muslimer verka inom det givna politiska systemet; har de rösträtt, bereds de plats och möjlighet (av icke-muslimer) att påverka demokratiskt?
- *Vill* muslimer verka inom det etablerade politiska systemet; finns det förtroende för befintliga partier och partiledare och är det möjligt att placera in sig själv i ett av de existerande politiska lägren?

Om ingenting sägs om huruvida det existerar ett intresse och/eller förtroende för politiskt engagemang, blir det närmast poänglöst att föreslå vad diverse organisationer eller beslutsfattare kunde, skulle eller borde göra. Min studie ringar alltså in hur *en* grupp unga muslimer ställer sig till dessa frågor i Sverige, genom att konkret undersöka förtroende och intresse både generellt (för systemet som sådant) och för såväl partier, politiker och i sakfrågor. Jag vill hävda att de data som presenteras i kapitel fyra kan säga någonting om huruvida undersökningens unga muslimer både kan och vill verka inom det svenska politiska systemet.

Enligt regeringsformen ska det allmänna verka för att demokratins idéer blir vägledande inom samhällets alla områden (SOU 2009:14). Det är ”det allmänna”, inte medborgarna, som skall verka för att ge människor alternativ som representerar dem på ett rättvisande sätt. Annars finns det risk att den representativa parlamentarismen inte blir en trovärdig form av folkstyre. Jag nämnde inledningsvis Lewins citat om att människornas engagemang vissnar när demokratin äntligen står i full blom (Lewin 2007:80). Den hypotes som framförs i uppsatsen; att indelningen av politiska partier enligt vänster-högerskalan kan stå i vägen för människors engagemang, är något som inte undersökts tidigare i relation till förståelsen av religion och politik. Hypotesen är alltså att det inte är människors engagemang det är fel på, utan den stelnade formen som människor måste verka inom. Detta kan vara en förklaring som tidigare förbisetts. Den tjänar därför inte till att ersätta alla andra förklaringsmodeller kring socioekonomiska faktorer, röstbeteende och identitetsskapande (dessa diskuteras också löpande i uppsatsen). Istället kan hypotesen bidra med ytterligare en förklarande dimension i den mån den verkar trovärdig.

Det finns liknande forskning vilken uppehåller sig vid att jämföra unga människors engagemang i etablerade eller ”gamla” forum såsom partipolitik, jämfört med ”nya” alternativa eller autonoma rörelser (Olsson & Dahlgren 2009). Perspektivet här är dock inte en jämförelse mellan ”nytt” och ”gammalt” utan istället vilken roll vänster-högerskalan spelar och framför allt om en sådan indelning av det politiska systemet försvårar människors politiska orientering *i den mån de ändå väljer* att använda sig av den ”gamla” upparbetade partipolitikens väg. Olsson & Dahlgrens perspektiv och mitt eget perspektiv kan på så sätt bidra med skilda förklaringsmodeller.

1.5.1 *Avgränsningar*

Många muslimer i Europa lever idag i en situation där möjligheten att påverka är tämligen begränsad. Det finns också en debatt, ofta kopplad just till teorier om islams kompatibilitet med demokrati, som handlar om på vilket sätt ”vi” ska släppa in ”dem” i ”vårt” samhälle. Utan att gå uppsatsen alltför mycket i förväg, så har Sverige andra lagar gällande medborgarskap än till exempel Tyskland. Detta innebär alltså större möjligheter för minoritetsgrupper att rösta och sedermera påverka (Roald 2002:103-104). Detta svarar på frågan *kan* i laga mening. Dessa möjligheter är grundläggande för att kunna fortsätta med uppsatsens hypotes om att unga muslimer riskerar att missgynnas av en politisk uppdelning i vänster och höger.

Organisationen jag har valt att studera är särskilt intressant eftersom den förordar en informerad dialog mellan den egna gruppen och majoritetssamhället. Vidare är det också intressant att se huruvida den inställningen syns i respondenternas svar, i den mån det går att utläsa något sådant. Detta är också en ingrediens av frågeställningens *relatera till*. Oavsett hur förhållandet respondent-politik ter sig är organisationens inställning åtminstone ett potentiellt svar på frågan *vill*.

I de ovan skisserade diskurserna finns olika uppfattningar om hur mycket plats som ska beredas muslimer och muslimska organisationer. Man skulle kunna sammanfatta detta, (naturligtvis generaliserande) i två läger. Dels finns det både forskare och politiker som tycks tro på rimligheten i en (i möjligaste mån) urskillningslös tillämpning av mänskliga rättigheter⁶ och sedan finns det andra som kopplar möjligheten till inflytande till en diskussion kring huruvida muslimer är ”snälla” eller inte. Det förefaller olyckligt att argumentera för att förbättra muslimers (eller några människors) situation och deras grundläggande fri- och rättigheter kopplat till möjligheten att först kunna slå fast empiriskt att de inte är radikala i sin religiösa uppfattning. Det förefaller rimligare att yrka på dessa förbättringar av grundläggande fri- och rättigheter och så vidare eftersom muslimer liksom övriga samhällsmedborgare *är människor* (och *därför* bör ha lika rättigheter och skyldigheter). Att Sveriges religionslagstiftning är en absolut rättighet (Larsson & Sander 2007:51) ger också särskilt eftertryck på den punkten. Jag håller inte med den typ av retorik som vill ge

⁶ Visserligen ett i sig omdiskuterat begrepp, där en vanligt framförd kritik är att rättigheterna bygger på en alltför etnocentrisk (västerländsk) syn på människan.

snälla invandrare särskilda privilegier. Istället vill jag förfäktat en kritisk hållning som undersöker i vilken utsträckning samhällets resurser finns tillgängliga för dess medborgare.

1.6 Sammanfattning

I den inledande delen av uppsatsen har jag presenterat min frågeställning: *I vilken utsträckning upplever unga muslimer att de kan relatera till den politiska vänster-högerskalan i Sverige?* Jag har sedan poängterat vad som avses i uppsatsen med *unga muslimer, relatera till* och *vänster-höger*, som i sig alltså inte säger särskilt mycket. Med *unga muslimer* avses de konferensdeltagare som svarade på min enkätundersökningen under någon av de dagar de närvarade på Sveriges Unga Muslimers årliga ungdomskonferens när den hölls för 16:e gången i ordningen, 10-13 april 2009. Vidare presenterades allmän bakgrundsinformation om SUM, bland annat att de är Sveriges största muslimska ungdomsorganisation, att de framhåller vikten av information och att engagera sig samhälleligt, samt att de vill arbeta för en svensk islam utan andra nationella eller kulturella förtecken.

Därefter diskuterades olika förståelser av *vänster-högerskalan*. Här berörde jag att en representativ parlamentarism bygger på att rätt representera individerna, genom ett visst mått av generalisering eller indelning i grupper. Vänster och höger kan utgöra befogade vattendelare, men det är likaså möjligt att vänster och höger i praxis riskerar att missrepresentera individer eller grupper. Det vill säga, när en grupp människor inte kan representeras genom att placera in sig själva längs med skalan, så blir skalan problematisk. Om grupper av människor har ett "åsiktspaket" som inte stämmer överens med något partiprogram så är det intressant att diskutera vilken roll vänster-högerskalan spelar i att förhindra gruppen eller grupperna i fråga. En hypotes inför studien, utifrån tidigare forskning, var just att unga muslimer kunde tänkas utgöra en sådan grupp som riskerar att missgynnas av indelningen vänster-höger. Utifrån detta är det befogat att göra en kritisk analys av hur vänster och höger förhåller sig till varandra teoretiskt. En sådan analys företar jag mig i uppsatsens nästa del, med utgångspunkt i Norberto Bobbios teoribildning.

Gällande *relatera till* poängterade jag slutligen att det politiska intresset undersöks genom att mäta vad respondenterna tycker om partier, politiker och i sakfrågor. Dessutom framhöll jag att det är skillnad på *hur* och *i vilken utsträckning* personer relaterar till något. Mätningen av de tre delarna ger svar på frågan *hur*, medan *i vilken utsträckning* inte kan utläsas av enskilda resultat utan snarare är den bild som framträder genom en sammanfattande analys och diskussion.

Till sist sattes frågeställningen in i en forskningskontext som aktualiserar frågorna *kan* och *vill* muslimer verka inom det givna politiska systemet. Vidare föreslogs ett preliminärt jakande svar på frågorna *kan* och *vill*, en position som kommer att förtydligas i uppsatsens kommande del. Dessutom berörde jag att det finns en skiljelinje som ligger till grund både för forskningsperspektiv och politiska åtgärder, där människors lika fri- och rättigheter diskuteras utifrån olika

utgångspunkter. Detta är alltså ett användningsområde för uppsatsen, men förtydligade också frågeställningens tillkomst och min egen position i diskussionen.

2.1 Inledning

Karin Olsson skriver som öppningsord i sin avhandlings engelska abstract: "Everybody loves democracy. The problem is that while everybody calls himself democratic, the ideal form of democracy is hard to come by in the real world" (Olsson 2009). Det här är ett konstaterande som Olsson är långt ifrån ensam att göra. Låt mig inledningsvis poängtera att demokratibegreppet kan diskuteras både monolitiskt eller mångtydigt, precis som religionsbegreppet. Inledningsvis nämndes Amnås (2008) exempel på hur ungdomar verkar allt mindre intresserade av att delta i allmänna val och liknande. Ett sätt att tolka det på är att engagemanget för demokratin "vissnar". Ett annat sätt att tolka är att engagemanget för demokratin tar sig andra uttryck men att dessa inte mäts i undersökningar. Vilket synsätt eller värdering vi lägger i *demokratins genomförande* påverkar i stor utsträckning också i vilken utsträckning vi anser att intresset för demokratin alltjämt existerar. Genom att lägga alltför stor vikt vid att demokratin bör ha en specifik form finns det en risk att vi blir besvikna när engagemang och intresse för demokratin tar sig andra former än det vi anser vara "det rätta sättet att verka demokratiskt".

I den här delen av uppsatsen presenteras en överblick över tidigare forskning som berör religion och politik. Vid en sådan överblick är det viktigt att poängtera demokratins föränderliga, eller enligt Olsson närmast "ickeexisterande", karaktär som en viktig del i diskussionen. Ett sådant synsätt, vilket jag alltså sällar mig till, innebär att både religion och politik är två "instabila" begrepp som närmar sig varandra och inte ett instabilt (religion) som närmar sig ett stabilt (politik/demokrati).

2.2 Religion och politik

Redan inledningsvis berörde jag att debatten om hur religion och politik förhåller sig, eller bör förhålla sig, till varandra idag är högaktuell och långt ifrån avslutad, bland annat genom att påtala de interna politiska stridigheterna som Centerpartiet just nu upplever. Forskningsfältet är också stort, vilket medför att det finns många olika möjliga perspektiv att utgå ifrån, inte bara när det gäller islam och politik utan även när det gäller kristendom och politik⁷. Dock finns det inte lika mycket svensk forskning eller forskning om Sverige på ämnet. Vad avsaknad av forskning beror på är naturligtvis bara möjligt att spekulera kring, men om vi tar avstamp i moderna sociologiska teorier skulle en förklaring kunna vara att det moderna projektet ofta sågs som en rörelse bort ifrån religion (Furseth & Repstad 2005:15,83), kopplat till att Sverige ofta pekats ut som "världens modernaste" och enligt synsättet "världens mest sekulariserade" land. Ett omfattande nytt bidrag

⁷ Se exempelvis Westerlund & Hallencreutz (1996) som diskuterar religion och politik genom en tematisk diskussion kring hur fundamentalistiska eller antisekularistiska grupper menar att staten ska förhålla sig till religiösa samfund.

till forskningsfältet är dock Magnus Hagevis (2009) studie av religionens inverkan på politisk opinion i Västra Götaland.

Eftersom forskning, i synnerhet innan Hagevis bok publicerades, saknade viktiga pusselbitar har istället kopplingen mellan religion och politik ofta diskuterats med emotionella och ideologiska förtecken. Detta är tydligt gällande kopplingen islam och politik (som i ovan nämnda exemplet med stridigheterna inom Centerpartiet eller Åkessons debattartikel). Detta diskussionsklimat förefaller vara något som – åtminstone till en början – exporterats från en amerikansk kontext till Europa, något som jag varken okritiskt vill anamma eller förskjuta. Istället vill jag främst försöka teckna en kontextuell svensk bild, med sådana begränsade kontextuella anspråk (alltså inte en teori på ”motexport”), genom att göra en undersökning där respondenterna hämtats från Sveriges största muslimska ungdomsorganisation. Jag kommer att precisera närmare tre perspektiv i debatten om islam och politik, och förtydliga vad jag menar med ”amerikansk export” när jag redogör för dessa perspektiv under rubriken islam och politik. Först vill jag dock beröra ämnet religion och politik i allmänhet.

Som jag sagt ovan är fältet religion och politik stort och rymmer därför många (våldigt) olika utgångspunkter, varav jag har valt att övergripande beröra några. Dels gäller det gränsdragningen offentlig-privat och sedan de likheter i utgångspunkt som religion och politik har med varandra. Den hållning jag presenterar bygger sedermera på mina kommentarer till dessa två utgångspunkterna. Gränsdragningen offentlig-privat är en vanligt förekommande men långt ifrån accepterad dikotomi, lite beroende på ideologi. Att föreslå en gräns däremellan utsattes för hård kritik i och med 68-rörelsen. Den kritiken är ett arv som utvecklats i feministisk teori fram till dags datum. I min analys av Bobbios teoribildning återkommer jag till motsatsproblematiken. Därför nöjer jag mig här med att konstatera att det finns en historisk, och enligt mitt synsätt välgrundad, kritik mot motsatsbegreppet i allmänhet och mot vänster-högerskalans positioner som motsatser i synnerhet. Jag diskuterar också generaliseringar eller kategoriseringar vidare när jag diskuterar vetenskapsteoretiska överväganden i uppsatsens tredje del.

2.2.1 Delade förutsättningar för religion och politik

Gällande grundförutsättningarna för politik och religion finns det dem som anser att religion bygger på tro, politik bygger på empiri. Detta är inte helt olikt hur religion ibland ställs mot naturvetenskap på ett liknande sätt, i princip alltid för att försvaga religionens position eller giltighet. Eftersom det finns likheter här skall jag problematisera detta synsätt genom en illustration av teologen Ulf Jonsson. Jonsson skriver i citatet nedan om naturvetenskap, men att byta ut vetenskap mot (politisk) ideologi blir i sammanhanget tämligen belysande:

Precis som all annan intellektuell verksamhet bygger också naturvetenskaplig forskning på förvetenskapliga grundantaganden av olika slag. Det rör sig om antaganden som vetenskapen själv inte kan belägga, men som bildar den kontext inom vilken en viss typ av teoribildning kan

växa fram. Hit hör exempelvis grundläggande filosofiska eller livsåskådningsmässiga övertygelser om hur världen är beskaffad, liksom antaganden om vilka slags frågor som det alls är meningsfullt att ägna sig åt (Jonsson 2004:99).

Förutfattade meningar om världens tillstånd styr alltså vad religion bör syssla med, eftersom påbuden i heliga skrifter inte bara berör vad vi ska tänka om Gud utan även i högsta grad hur människor bör handla mot och förhålla sig till varandra. Likaså bygger ideologi på samma typ av förutfattade meningar om vad som är värdefullt att ägna sig åt. Politiska ideologier bygger på uppfattningar om saker och tings tillstånd i tillvaron, exempelvis att en viss samhällsklass behöver mer eller mindre makt. Det finns kanske inte en gudomlig legitimering av de anspråk eller observationer som görs, men inte desto mindre sysslar politiken också med hur människor bör handla mot och förhålla sig till varandra.

I boken *Religion in Political Thought* gör teologerna Graham Ward och Michael Hoelzl (2006) en historisk genomgång som visar hur de flesta (om inte samtliga) betydelsefulla politiska tänkare på ett eller annat sätt känner sig tvungna att ta sig an skärningspunkten religion och politik. Som en del av den ideologiska framställningen har dessa tänkare, bland andra Rousseau och Marx, försökt slå fast vad som är acceptabel trosutövning samt vilken plats religion får eller bör ta. Detta eftersom religionsförståelse tenderar att vara en avgörande komponent i att göra en ideologi framgångsrikt statsbärande. Viktoria Höög skriver att religion som privatsak tillhör ett borgerligt ideologiskt synsätt (Höög 2004:60). Detta synsätt (alltså inte Höögs synsätt, utan synen på religion som privatsak) ställer sig Olav Hammer (2004) synnerligen kritisk till och menar att detta bottnar i en svårutrotad etnocentrism. Politiska processer och religiösa ideologier är i själva verket oftast oskiljaktiga: ”Varje försök att diktera andra människors beteende, att påverka hur det offentliga och privata livet bör förhålla sig till varandra och att föreskriva hur människor bör uppfatta sin verklighet handlar om maktutövning” (Hammer 2004:256) skriver Hammer och exemplifierar med att kämpa för eller mot islamisk klädedräkt, för eller emot att jämställa undervisning enligt evolutionsteori kontra kreationism, eller för den delen att försöka införa kristna värderingar i endera skola eller samhälle.

Grundförutsättningarna för ideologiska och religiösa föreställningar utgår alltså från för-empiriska antaganden. Liksom religion bygger politiska manifest på en uppfattning om dels vad det goda livet består i, dels uppfattningar om vad som är naturligt eller onaturligt för människan och därigenom vad som är eftersträvänsvärt. Religiösa och politiska föreställningar delar alltså likheten att de säger någonting om hur människan i praxis bör leva och inrätta samhället, vilket medför att de kan stå i potentiellt konkurrensförhållande till varandra, i den mån de försöker postulera olika sanningar om tillvaron och människans beskaffenhet.

Till detta kan också läggas idén om vilket inflytande religionen har på politiken. Marie Demker förfäktar idén att religion inte bör vara normgivande om religiösa partier inte också accepterar individualism, pluralism och kompromissvilja (Demker 2004:157). Detta då Demker menar att den

religiösa människan tenderar att vilja ”ordna samhället konfessionellt” (Demker 2004:144). Frågan är dock om inte detta är att ställa krav på religiösa partier som inte krävs av andra partier, även om dessa ideologier också sysselsätter sig med att ordna samhället efter ”sin konfession” (ur det perspektiv jag diskuterat ideologier ovan skulle man kunna kalla exempelvis marxism eller nyliberalism för konfessioner). Dessutom kan det inte förutsättas att människor, bara för att de är religiösa, har som primärt mål att ordna samhället konfessionellt, i synnerhet inte i en mångreligiös miljö som Sverige. Det förefaller lika riktigt att anta att den religiösa människan eftersträvar eller stödjer en politik med tillräckligt manöverutrymme för att en sådan mångreligiös miljö ska kunna bestå. Alternativt stöder den religiösa människan ett parti som i praxis arbetar för de rättigheter eller en utökning av de rättigheter som han eller hon anser sig behöva för att kunna utöva sin tro, utan att det nödvändigtvis behöver medföra en inskränkning av andra människors möjlighet att leva sina liv. Vilka frågor som prioriteras politiskt för studiens respondenter diskuteras vidare i resultatredovisningen i del fyra och i uppsatsens avslutande diskussion.

2.2.2 *Enhetstankar i Sverige och Europa*

Jytte Klausen beskriver Europas generella hållning som ”det augsburgska arvet”, det vill säga att undersåtar förväntades ha samma tro som sin regent. Ända sedan reformationen har religiös konformism spelat en nyckelroll i social integration och assimilation, där minoriteters tro endast har tolererats (Klausen 2007:142). Enligt Larsson & Sander stämmer denna beskrivning tämligen väl också på Sverige. Visserligen är religionsfriheten sedan 1976 en ”absolut rättighet” vilket andra lagar inte skall stå i vägen för (Larsson & Sander 2007:51-52), men samtidigt är förståelsen av religion så snäv att lagen i praktiken får svårt att leva upp till målsättningen, vilket innefattar människors rätt att själva definiera sin tro och dess vikt. I själva verket är den svenska religionslagstiftningen kanske mer än något annat möjligheten till frihet *från* religion. Detta är i sin tur kanske inte helt oväntat då socialdemokratiens framväxt gått hand i hand med att Sverige upplevt ett växande välstånd. Men det folkhemsbygge som visade sig vara en framgångsrik strategi ekonomiskt och ur välfärdssynpunkt, har också haft sidor som varit tämligen religionsfientliga men även främlingsfientliga; folkhemmets framgång berodde bland annat enligt makarna Myrdal (som var projektets primära arkitekter) på möjligheten att skapa en stark och hälsosam svensk ras, nordisk i sin essens, något som bland annat banade väg för såväl Uppsala rasbiologiska institut (vilket senare fick ett ökänt systerinstitut i Tyskland) som de 70 000 tvångssteriliseringar som genomfördes mellan 1935 och 1976 (Larsson & Sander 2007:53).

Det är inte min mening att här uttömmande värdera makarna Myrdals agerande eller socialdemokratiens framväxt i Sverige. Dock är det viktigt att poängtera att välfärdsstatens framväxt haft inslag av enhetstänkande. Att folkhemmet blivit en sådan ”succé” har exempelvis haft efterverkningar i vår tid, i den mån som människor idag tänker sig att det är möjligt att tillämpa likaledes homogena lösningar i dag, på en alltmer heterogen nutida befolkning, där

uppskattningsvis 20 procent av befolkningen har rötterna i ett annat land (Larsson & Sander 2007:60). Det bör i ett sådant sammanhang poängteras att den svenska modellens sätt att se på religion tycks ha levt vidare utan vidare kritisk granskning. Dessutom betyder en alltmer heterogen befolkningssammansättning att Sveriges inrikeshistoria inte längre är ”hela Sveriges historia”, eller en förklaringsmodell som kan antas vara klangbotten för samtliga medborgares konnotationer, såväl när det gäller politik som religion. Dessa perspektiv kring Sverige som specifik kontext är värda att peka ut inledningsvis i en nutida diskussion om skärningspunkterna mellan religion och politik. Larsson & Sander pekar exempelvis på att enhetstanken inte har övergivits idag i Sverige, endast idén om att religionen ska utgöra den sammanhållande faktorn har övergetts (Larsson & Sander 2007:52).

Att förbise religionens inverkan på den svenska kulturen eller samhällsbygget tycks dock vara lätt gjort, men ger samtidigt en knapphändig förståelse av såväl den egna kulturen som andra kulturs- eller religionsyttringar. En stor del av spänningen kring religionens plats i samhället tycks också bygga på synen att religion är (och över huvud taget *kan* vara) något enkom privat. Ett exempel på denna spänning är flera partiledares uttalanden om religion och politik till exempel i tidningen *Amos*. Av dessa uttalanden stod Mona Sahlin för det kanske allra mest kryptiska: ”Politik och religion hör inte ihop. Men politikens religiösa övertygelser får gärna märkas i debatten” (Lindh 2009:21).

2.2.3 *Religionen särskilda inflytande*

Jag har ovan beskrivit hur religion och politik kan dela grundförutsättningar. Trots det finns en återkommande föreställning inom religionsvetenskapen, om att religion alltid är särskilt inflytelserikt eller bestämmande för religiösa människors livstolkning och upplevelser. Som jag utlovade inledningsvis ska jag säga någonting om detta synsätt här, eftersom det är viktigt att ha detta resonemang i åtanke när jag presenterar tidigare forskning kring islam och politik, eftersom vissa teoribildningar i väldigt hög utsträckning bygger på ett sådant synsätt.

För att vända på resonemanget kring religionens särskilda inflytande skulle det vara möjligt att fråga: När upphör någon att vara muslim? Enligt Larsson och Sander var antalet muslimer – i en vid kulturell bemärkelse – cirka 400 000 år 2007 (Larsson & Sander 2007:70-71). Uträkningen baseras exempelvis på att alla som har *en* muslimsk förälder räknas som andra generationens muslim (Larsson & Sander 2007:73). Här saknas dock ett mer ingående resonemang kring varför det är rimligt att anta att ett barn väljer att ”ta efter” sin muslimska snarare än sin andra förälder. Den här typen av beräkning bygger alltså på ett antagande om religionens särskilda inflytande *utan* att föreslå när (om någonsin) religion slutar vara den mest inflytelserika aspekten av människors identitet.

Forskaren Stefan Arvidsson ställer sig kritisk till en sådan definition av religionens betydelse och föreslår istället en distinktion mellan om individens syn på religion är minimalistisk eller

maximalistisk, och sedermera över- eller underordnad och potentiellt god eller ond (Arvidsson 2004:14;22). Det sistnämnda görs oftast på så sätt, skriver Arvidsson, att onda gärningar förklaras genom socioekonomiska modeller, snarare än religiösa motiv. Goda gärningar förklaras å andra sidan oftare som sprungna ur en sund religiositet än med hjälp av samma sorts socioekonomiska teorier.

Det är vidare intressant att ställa den uppskattade siffran 400 000 muslimer mot Jonas Alwalls uppskattning om att inte mer än 100 000 personer i Sverige är *praktiserande* muslimer (Alwall 2001:143). Vad som avses med muslim är här särskilt intressant. Möjligtvis kan bara siffran 400 000 muslimer motiveras, om synsättet är att det inte spelar någon roll om individen påverkats av sin muslimske förälder eller inte; individen räknas hur som helst som muslim. Å andra sidan är då frågan om det inte blir en väldigt intetsägande markör att kalla någon muslim i den betydelsen. Om inget annat borde de modeller som räknar eller uppskattar antalet muslimer också ange när det inte längre är rimligt att räkna någon som muslim. I annat fall kan till exempel sekulära iranier i Sverige aldrig uppgå i att vara ”endast svenskar”, trots att många av dem hyser tämligen antireligiösa och/eller antiislamiska sentiment.⁸

2.2.4 *Kognition och affektion*

Magnus Hagevis studier i boken *Politisk Opinion och Religiositet i Västra Götaland* (2009) tar avstamp i teorier hämtade ifrån den sociala kognitionsforskningen och skiljer på om det är kognition (kunskap) eller affektion (känsla) som är vägledande för individens politiska opinion. Detta eftersom tidigare statsvetenskapliga studier ofta har utgått ifrån orealistiska antaganden om människors möjlighet att hantera information och fatta rationella beslut. Hagevi diskuterar istället *bounded rationality*, begränsningar som förefaller så starka att det är rimligt att hitta andra utgångspunkter för människans kognitiva processer än enbart (obundna eller ”fritt”) rationella modeller (Hagevi 2009:20).

Ofta går processen till så att minnet använder sig av *kognitiva genvägar* och *kognitiva scheman* för att snabbt komma åt information och därmed kunna fatta beslut, exempelvis för att kunna yttra en politisk opinion. Att minnet fungerar med hjälp av kognitiva genvägar begränsar också hur informationen kan återhämtas ur långtidsminnet och hur mycket information som kan behandlas samtidigt. Förutom att detta innebär en begränsning kan det också finnas affektiva bindningar till den lagrade informationen som kan inverka på möjligheten att återkalla den (Hagevi 2009:22).

Ny information som individen mottar kategoriseras och utvärderas med hjälp av de objekt som finns lagrade i minnet. Individens kognitiva scheman kan ändras när ny information tillkommer, men informationen behandlas eller tolkas ändå ”på vägen” med hjälp av det existerande schemat,

⁸ I Sander 1993 framhålls specifikt att det är mycket vanligt förekommande att människor från Iran är skeptiska till religion i allmänhet eller islam i synnerhet.

vilket också medför en risk för att information feltolkas för att kunna passa in i det existerande schemat (Hagevi 2009:26).

En del forskare föreslår vidare att individen kan ha ett flertal hierarkiskt ordnade scheman, vilket bildar kognitiva kartor (Hagevi 2009:27). Hagevi påpekar också att skillnaden mellan kognition och affektion inte är total, utan utgör ett samspel. Affektionen antas exempelvis kunna leda till att en kognitiv utvärdering avbryts. Fallstudier har visat personer som varit med om en olycka vilken resulterat i en nedsatt affektiv förmåga men med intakt kognitiv förmåga, så har personerna kunnat resonera sig fram till vad som är ”rätt handling”, men inte varit förmögna att genomföra handlingen då de inte kunnat initiera det lämpliga beteendet (Hagevi 2009:30). Sammanfattningsvis skriver Hagevi att en eventuell påverkan av religiösa värden på politisk opinion antas vara av kognitiv art, eftersom individen teoretiskt utvärderar politiska opinioner som möjligheter för att förverkliga religiösa mål. ”Det kognitiva elementet i värden framhävs således starkare i denna studie än i många andra undersökningar där affektion har haft en för stor roll” (Hagevi 2009:39).

Att redogöra för Hagevis val av teoretiskt avstamp är viktigt också för den här studien, eftersom social kognitionsforskning som utgångspunkt gör det svårt, om inte omöjligt, att helt och fullt skilja förnuft och känsla (kognition och affektion) åt, även om detta varit ansatsen hos Hagevi. Idéerna att religion bygger på kunskap respektive att religion utgår från en känsla är alltså inte möjliga att särskilja helt och hållet, utan har av allt att döma en inbördes växelverkan.

2.3 Islam och politik

För muslimer i Europa idag finns stora skillnader, när det gäller i vilken utsträckning det är möjligt att verka inom respektive politiska system. I många europeiska länder saknar den muslimska delen av befolkningen⁹ (och andra minoriteter, migranter och asylsökande) i hög utsträckning möjlighet att delta i demokratiska processer. Enligt Jytte Klausens siffror är cirka tio procent av Frankrikes befolkning muslimer, motsvarande siffra i England är 3,1 procent. Vidare har mindre än hälften av dem rätt att rösta och långt färre använder sig av sin rösträtt. I många länder har endast 10-25 procent av landets muslimer rösträtt. I Danmark får hälften av muslimerna rösta, i Italien är det mindre än tio procent. I Tyskland har endast 500 000 av 3,2 miljoner muslimer rösträtt (Klausen 2007:20-21)¹⁰. Skillnaden här bygger på olika lagstiftning gällande möjligheten till medborgarskap eller ”naturalisering”. I Sverige är möjligheterna att bli svensk medborgare eller ha dubbelt medborgarskap större än i många av de länder som berörts ovan (Roald 2002:103-104). Detta reflekteras också i den här studien, där drygt två tredjedelar av respondenterna var svenska medborgare och ytterligare cirka tio procent hade dubbelt medborgarskap (se uppsatsens fjärde del

⁹ Klausen använder sig av *muslim* i en bred bemärkelse som innefattar alla som har bakgrund i muslimsk kultur eller kommer från ett land som allmänt betraktas som muslimskt.

¹⁰ För en ytterligare genomgång av muslimers situation i Nederländerna, Danmark, Sverige, Norge, Storbritannien, Frankrike, Tyskland, Schweiz och Italien, se Yazbeck Haddad (red) (2002).

för fullständiga resultat). Att så många är svenska medborgare medför i sin tur större förutsättningar för demokratisk delaktighet i Sverige. Med detta sagt vill jag presentera några av de teorier som finns kring hur och om muslimer kan och vill verka inom givna politiska system.

2.3.1 *Civilisationskamp*

En av de teorier som tveklöst rönt mest uppmärksamhet är Samuel P Huntingtons (2006) tes om civilisationernas kamp, vilket i korthet går ut på att nationer eller världsdelar inte är den primära skiljelinjen längre. Istället är det civilisationer, vilket i själva verket tycks vara en omskrivning av religioner, eftersom den muslimska världen ställs mot den kristna världen enligt den logiken. Stor uppmärksamhet har också Francis Fukuyama fått då han hävdade att islam är modernitetsresistent (Al-Braizat 2003:46). Dock har dessa teorier inte fått stå oemotsagda. De erbjuder exempelvis ingen förklaringsmodell eller något utrymme för den globalisering av samhällen som sker idag, nämligen vad Larsson & Sander kallar ”not so much ... the ’clashing’ of peoples and civilizations but by their ’marbling’ instead” (Larsson & Sander 2007:19). Vidare har Fares Al-Braizat lyft fram vilka parametrar Fukuyama läser in i sitt resonemang; ett modernt samhälle är enligt Fukuyama ett samhälle med en liberal marknadsekonomi. Al-Braizat menar att Fukuyama bortser från en rad avgörande faktorer när samhällen förändras, däribland industrialisering, urbanisering, läskunnighet, kolonialarv, mellanmänsklig tillit, internationell handel, distribution av ekonomiska och intellektuella resurser med mera (Al-Braizat 2003:48-49). Då uppsatsen inte är menad att vara en utvärdering civilisationskampsteorier, nöjer jag mig här med att konstatera att teorierna förutsätter att religion alltid är särskilt bestämmande, enligt den logik som skisserades ovan och som är behäftad med vissa problem.

2.3.2 *Kontext*

Jag skulle vilja kontrastera ovan tagna exempel med hur en mer kontextuell förståelse av islam och politik kan se. Al-Braizat poängterar inledningsvis att det inte är märkligt att demokrati har ett bredare stöd i de länder som haft en fungerande demokrati en längre tid, jämfört med i de länder där demokrati aldrig kommit närmre än en idé på ett papper (Al-Braizat 2003:48-49). Även Mark Tessler visar att det också finns ett samband mellan stöd för demokrati och att landet ifråga har en väletablerad demokrati. Samtidigt finns dock ett stöd – och ibland ett starkt sådant – för demokratiska modeller, även i länder som i dagsläget inte räknas som demokratiska (Tessler 2003:13), eller där demokratimodellen kan ifrågasättas.

Leif Stenbergs genomgång av islamismens idéhistoria överensstämmer med ett sådant synsätt. I ett flertal muslimska länder finns inte någon erfarenhet av politisk organisering hos de breda befolkningslagren på det sätt som finns i Västeuropa från och med modernitetens framväxt. ”Det vill säga: i Mellanöstern är de flesta människor i sin vardag inte knutna till ideologier på samma sätt som i Sverige. I konstruktionen av identiteten är inte att vara exempelvis socialdemokrat det

som lyfts fram” (Stenberg 2004:246). Fokus hos islamistiska rörelser har istället varit på en ”vardagspolitisk praktik i syfte att visa att man mycket konkret är bättre samhällsbyggare än den existerande statsapparaten” (Stenberg 2004:246). Även Klausen håller med om partiernas och partiprogrammens relativa historia. Hon återger en konversation med en vän som hävdade att muslimer (vilka muslimer som åsyftas är oklart) i regel inte tänker på samma sätt kring politiska partiers historia eller vikten av partiprogram (Klausen 2007:25). Detta riskerar dock att bli ett mindre precist synsätt jämfört med den kontext Stenberg beskriver, eftersom det lätt framstår som att alla muslimer därmed ”tänker på ett visst sätt”. David Thurfjell beskriver i sin tur islamismen som en 1900-talsföreteelse vilken uppkommit som svar på kolonialismen och postkolonialismen och att dess frammarsch är tätt sammankopplat med de fall då individer eller grupper upplevt det omöjligt att inrätta sig i det existerande politiska systemet utan att ge alltför stort avkall på den egna identiteten: Påverkan genom ”andra” system kräver en inordning eller att ”spela efter någon annans regler” (Thurfjell 2007:91f).

John Esposito och John Voll påvisar i boken *Islam and Democracy* (2003) hur muslimska principer används på olika sätt. Endera för att legitimera, upprätthålla eller störta befintliga statsskick och lyfter konkret fram de mycket skilda situationerna i Iran, Sudan, Pakistan, Malaysia¹¹, Algeriet och Egypten. Genomgången visar hur ett rikt spektrum principer i islams idétradition används och har använts till stöd för både totalitarism och folkstyre. Ofta rör det sig till och med om samma principer, men tolkade diametralt olika (Esposito & Voll 1996:7, 24-25). Nationalstatens historia och kontext är alltså ur detta perspektiv mer avgörande för utfallet av vilken roll islam får, politiskt och i övrigt.

Vidare poängterar Esposito & Voll att demokrati inte är något statiskt begrepp utan är i själva verket både ett omtvistat begrepp som befinner sig i konstant förändring även i de länder vi refererar till som demokratiska (Esposito & Voll 1996:193). I vissa länder med i huvudsak muslimsk befolkning som Esposito och Voll berör tenderar demokratiseringsprocessen också att förlora sin sekulära dimension. Istället för att demokratiseringen innebär att samhället i fråga blir alltigenom västvänligt, främjar processen generellt både folkstyre och politisk islam (Esposito & Voll 1996:196). Här finns dock meningsskiljaktigheter mellan Esposito & Voll och exempelvis Fukuyama som hävdar att demokrati innehåller en ideologisk ingrediens, nämligen liberal marknadsekonomi. Fukuyamas förståelse av demokrati är substantiell, Esposito & Volls förståelse å andra sidan är funktionell, det vill säga att folkstyre avser att landet styrs genom fria val där alla röster är lika mycket värda. Om inget annat så tjänar detta till att belägga att demokrati är ett synnerligen omtvistat begrepp. Om demokrati är ett ickestatiskt och så pass ”instabilt” begrepp följer det naturligtvis också att vänster och höger som orienteringar inom ett sådant begrepp blir ytterligare lösa.

¹¹ Gällande Malaysia och Indonesien kan det också diskuteras i vilken utsträckning religionssynkretism – alltså en sammanblandning av olika religioner alternativt sammanblandning av religion och kulturella sedvänjor – är avgörande både för det politiska och religiösa livet. Se Cederroth (1996) för en sådan diskussion.

2.3.3 *Apologetik*

Ovan har jag lyft fram två perspektiv inom forskningen om islam och politik. De perspektiv som talar om civilisationskamp eller att islam är inkompatibelt med västerländska värden och statskick har utsatts för hård kritik. Å andra sidan finns en annan position som också är behäftad med en liknande problematik, eftersom positionen tenderar att vara en ytterlighet åt andra hållet. Det finns exempelvis dem som vill verka för förståelse mellan kristna och muslimer, på ett sätt som tenderar att bli synnerligen apologetiskt. I boken *Who Speaks for Islam? What a Billion Muslims Really Think* presenterar John Esposito och Dalia Mogahed (2007) resultaten från världsomspännande gallupundersökningar, där samma frågor har ställts till muslimer över hela världen. I uppsatsens tredje del berör jag (under rubriken ”bevis”) andra anledningar till att vara kritisk mot bokens ansats och resultat. Det relevanta i det här avsnittet illustreras dock genom att återge en av bokens frågor och hur den redovisas.

Enligt undersökningarna tenderar muslimer att bedöma andra länder utifrån policy. Man betraktar inte, vilket exempelvis Huntington föreslagit, västvärlden som monolitisk. Vidare är teknologi och demokrati de vanligast förekommande svaren på vad som beundras mest med västvärlden – samma två svar som var vanligast förekommande bland amerikanske respondenter i allmänhet (Esposito & Mogahed 2007:xiif). Minst beundran uttrycktes för västvärldens moraliska förfall, återigen samma svar som amerikaner i gemen svarade på frågan. Amerikanska forskningsinstitutet Pew Research Center har också genomfört en undersökning i USA för att samla in data om vilka de amerikanska muslimerna är och vad de egentligen tycker i olika frågor. När dessa data sedan samlats in publicerades resultaten i rapporten *American Muslims: Middle Class and Mostly Mainstream* (2007), där det står att läsa att muslimerna i USA är “decidedly American in their outlook, values, and attitudes” (Pew 2007:7). Det problematiska med såväl Esposito & Mogaheds som Pew Researchs ansats är att utgångspunkten tenderar att bli att i positiva ordalag beskriva hur välintegrerade eller -assimilerade muslimer är. Annorlunda uttryckt så är synsättet att det i sig är något positivt med att beskriva muslimer som alla andra eller som vem som helst. Om Huntingtons muslim är den oförsonliga andre, skulle man kunna säga att Espositos muslim blir den osynlige samme. Detta är en problematik som är värd att lyfta fram här, när olika forskningsansatser presenteras. Jag kommer också att återvända till och utveckla denna problematik i del tre, knutet till mina egna överväganden för studien.

2.4 **Vänster och höger i Sverige**

I det inledande kapitlet påtalades att det finns en mängd olika betydelser som vänster och höger kan innebära. Det är inte heller helt lätt att ”mäta deras innehåll”. Inledningsvis vill jag hur som helst teckna en bild byggd på de generella observationer som går att göra. Detta är bland annat att det pågår en hel del blocköverskridande (alltså vänster-högeröverskridande) samarbeten, politiska

partier och aktörer emellan. Både EU- och EMU-valen var exempel där både Socialdemokraterna, Centerpartiet och Kristdemokraterna upplevde stor intern splittring. I vissa moral- och värdegrundsfrågor har det också funnits tendenser att enas rent praktiskt i protest mot företeelser, även om man kommit fram till varför protesten är viktig av olika skäl. Ett sådant exempel är när (höger)konservativa och (vänster)feminister i USA gjort gemensam sak mot pornografin. De konservativa ansåg i det här fallet att pornografi var stötande, medan feministerna i det här fallet ansåg att den var kvinnoförnedrande och objektifierande. Att anledningarna till att protestera var olika hindrade inte de två lägren från att demonstrera tillsammans för samma sak – att porren måste bort (Andersson 2006:246).

Det finns liknande exempel när muslimsk huvudduk diskuterats. Det har också funnits en enhet om att huvudduk bör förbjudas, även om de anledningar som skulle ligga till grund för ett sådant förbud, har varit diametralt olika beroende på om förbudsroster höjts från höger- eller vänsterhåll (Klausen 2007:175). En ytterligare ”blocköverskridande” politik kanske kan tillskrivas Sveriges sittande regering, som tidigare försökt avyttra statliga bolag i möjligaste mån av ideologiska skäl. I och med 2008-2009 års finanskris har staten sedermera fått gå in som stark ägare i helt nya bolag, för att förhindra konkurser och påföljande arbetslöshet. I takt med att Sverigedemokraterna har fått allt fler röster kan man också konstatera att det finns något av en gemensam taktik kring hur de behandlas, då inget parti – såväl vänster som höger – vill debattera med SD, än mindre använda sig av dem som stödparti och att flera partier uppgett att de skulle vara beredda att bryta blockgränserna för att förhindra att SD skulle få en vågmästarroll, enligt *Aftonbladet* (2009).

Frågan är till sist om de blocköverskridande frågorna är av en annan karaktär än vad tidigare frågor varit. Norberto Bobbio, som jag strax kommer till, nämner just miljöfrågan som en av dessa eftersom miljöfrågor inte togs hänsyn till i utformning av varken liberalismens eller marxismens manifest. Riksdagsledamoten Mehmet Kaplan (MP) beskriver också hur Miljöpartiet fram till valet 2006 haft som strategi att försöka undvika en linjering enligt en sådan skala, då partiets sympatisörer bestått av uppskattningsvis 60-70 procent ”vänsterväljare” och 30-40 procent ”högerväljare”, men att det efter valet 2006 behövdes en positionering för att ha chans att nå en regeringsställning 2010. Lite förvånande då kan tyckas, menar Kaplan att blocköverskridande politik är vanligare nu än tidigare. När det gäller religion beskriver han att det finns något av ett ideologiskt motstånd hos flera partier, inte minst hos V och S, där synen på religion är att den inte får ta för stor plats. Synen tycks, enligt Kaplan, inte heller vara särskilt annorlunda ens hos KD, åtminstone inte i praxis. Denna typ av motstånd menar han att MP fortsatt inte har, trots en tydligare inplacering vänsterlägret¹². En sådan bild bör dock inte få stå helt oemotsagd, med tanke på det kristna engagemang som finns i broderskapsrörelsen, en rörelse inom socialdemokratin.

¹² Personlig intervju med Mehmet Kaplan 20090403.

2.5 Bobbios teori om vänster och höger

Norberto Bobbio skriver i boken *Vänster och höger: Essä om en politisk distinktion* (1998) att vänster-höger alltså är en användbar politisk distinktion, även om begreppets död, eller åtminstone ineffektivitet, utropats otaliga gånger, ofta i samband med systemskiften eller med politiska systems sönderfall, likt exempelvis kommunismen i Östeuropa. Att begreppen skulle ha någonting att göra med inkomstkategorier eller handla om en distinktion mellan de som styr och de som blir styrda verkar föga troligt, då det idag exempelvis finns en intellektuell vänsterelit, likaväl som en högerelit, även om inte alla som betecknar sig vänster nödvändigtvis skulle ”godkänna” elitens ”vänsterskap”. Bobbios definitioner är dock av annan karaktär.

En av de forskare som Bobbio bygger vidare på är Dino Confrancesco, som menar att vänstern står för frigörelse medan högern står för tradition, eller rättare sagt en positiv syn på att vara ”bunden till traditionen”. Bobbio poängterar dock att Confrancescos val av termer är två skilda storheter, snarare än motsatser (Bobbio 1998:86). Det som Bobbio inte berör är dock att det knappast är möjligt, mer än hundrasextio år efter att Marx gav ut *Det kommunistiska manifestet*, att tala om vänstern som om den inte själv är en tradition vid det här laget. Högern, oftast betecknad kristen höger, är alltså inte ensam om att ha en sådan positiv bindning till sin tradition längre. Vänstern, som ofta pekats ut som ateistisk i motsats (ibland frivilligt), har också den en egen verkningshistoria som gått åt långt mer än ett håll.

2.5.1 Motsatser

För att angripa Bobbios essä med en något derridaisk metod – som letar efter det givna som inte argumenteras för – så är svaret förvånande. Bobbio skriver om instinktiv sympati eller antipati, attraktion eller aversion, men ingen av dessa argumenteras för; det givna för Bobbio är *motsatser*. I en bok som uppehåller sig vid nödvändigheten i en indelning i vänster-höger, så är det förstås uppseendeväckande att själva grundföreställningen vilar på motsatsernas naturliga givenhet. Vidare använder Bobbio en annan definition än Confrancescos; nämligen distinktionen jämlikhet kontra frihet (Bobbio 1998:100) och att en orientering längsmed skalan handlar om vilken av dessa som bör ha prioritet över den andra, men medger samtidigt att dessa inte nödvändigtvis behöver stå i motsatsförhållande. Detta är ett betydande medgivande i en essä som diskuterar vänster/höger utifrån motsatsernas givenhet.

Bobbio tar sig i själva verket an en social konstruktion; vänster och höger (eftersom politiska teorier eller ideologier är produkter av det mänskliga samhället och dess tillstånd) och applicerar denna sociala konstruktion enligt en ”given” modell – motsatser – som i själva verket är mycket omdebatterad. Många feministiska forskare, ibland dessa Serene Jones, har visat på motsatskonstruktionens problematiska natur (Jones 2000:28-29). Återkommande kritik, både ifrån feministiskt håll, men även i när det gäller kulturell och religiös pluralism (se exempelvis Martinsson 2007:62-63) är att det tenderar att finnas någon som tjänar på att spela ut ”det egna”

mot ”den andre”, när det oftast finns lika många gemensamma drag som särskiljande, men att dessa väljs bort eller tonas ned av praktiska politiska skäl. Likaså definierar såväl vänster- och högerpartier sig själva i hög grad som ”inte som de andra i alla fall” och använder ett annat partis linje som skräckexempel, vilket ofta är en integrerad del av vanlig politisk retorik, även om det i själva verket inte skänker det egna partiet eller hållningen någon egentlig substans; det signalerar bara en yttre (oftast medvetet vag) gräns som man är (relativt) ovillig att gå utanför. Med detta förhållningssätt blir Bobbios syn snarare en kommentar på politisk praxis än att säga någonting om distinktionens egentliga giltighet, vilket snarare talar mot än för att distinktionen har ett eget värde.

2.5.2 *Extremism*

Bobbios teori blir inte heller mer stadig av att han menar att de mest diametrala motsatserna – extremvänstern/högern liknar varandra. ”Distinktionen mellan extremism och moderation sammanfaller inte med distinktionen mellan vänster och höger eftersom den svarar mot ett helt annat grundläggande politiskt kriterium” (Bobbio 1998:48). Här borde Bobbio rimligtvis presentera på vilket sätt måttlighet – moderatism – skiljer sig från extremismen i detta avseende; varför kan de extrema anses göra gemensam sak men inte de måttliga? Hur denna ”motsats som inte är en motsats” skiljer sig från moderatismen förklaras alltså inte. Utan en sådan förklaring reduceras Bobbios teori, på den här punkten, till ett konstaterande om att man idag använder varandra som retoriska motpoler i praktiken.

2.5.3 *Icke reducerbara politiska tendenser*

Det finns enligt mitt sätt att se en rad viktiga tendenser inneboende i det politiska systemet som inte kan reduceras till att uppgå i en indelning vänster-höger och samtidigt låta en sådan vara rättvisande. Dessa är inte nödvändigtvis de enda tendenserna som är aktuella idag, men de förefaller åtminstone inte vara reducerbara till att vara delar av någon av de andra. En av de viktiga faktorerna i att framhålla dessa som alternativ till vänster och höger är att de inte alltid står i konflikt till varandra, men trots detta inte kan ”klassas” som samma paradigm eller överordnade ideologi. Även om vi anser att jämlikhet och frihet faktiskt står i motsatsförhållande till varandra förklarar detta inte hur den gröna tendensen passar in (är den jämlik eller fri?). Dessutom förefaller Bobbio få sitt eget resonemang på fall då hans tal om extremism har något som talar för sig trots allt, men inte på det sätt som han tänkt sig.

Ett sätt att förstå jämlikhet och frihet är båda utgår ifrån ett försök att uppnå maximal jämlikhet och frihet, genom att frigöra sig från *alla* traditioner som kan tänkas stå i vägen för sådana framsteg. Konservatismerna å andra sidan uppvisar en positiv bindning till traditionen, inom såväl vänster- och högerlägret. Traditionen *per se* upplevs som någonting viktigt som ska ges tolkningsföreträde. Enkelt uttryckt liknar extremism – som Bobbio påpekar – varandra, men så gör även jämlikhet och liberalism – vilket han inte påstår – och så även värdekonservatism. Med

tiden är det dessutom rimligt att tänka sig att även den gröna tendensen kommer att utveckla två liknande läger; ett progressivt och ett konservativt (eller tre om man kan föreställa sig ett slags ”grön fascism”), även om den inte har en så lång historia att den utvecklingen ägt rum ännu¹³.

För att ta ett övertydligt exempel: Om vi tänker oss en framtida grön extremism, där människor offras för miljön eller något liknande, kan denna exempelvis inte reduceras till att vara grön i samma mening som de som är (framtida) gröna värdekonserverna. Och märk väl att ingen av dessa begrepp utgår ifrån distinktionen jämlikhet kontra frihet.

Det finns ytterligare ett belysande exempel här, nämligen USA. Enligt distinktionen ovan vore det felaktigt att säga att det ena partiet (Demokrater) placerar sig till vänster om det andra (Republikaner). Istället så rör det sig, om två olika sorters högerparti, nämligen ett som förespråkar liberalism, den andra förespråkar värdekonserverism. Båda har dock det gemensamt att frihet nästan uteslutande prioriteras framför jämlikhet.

2.5.4 *Empirisk prövning*

Att Bobbios distinktion också är just teoretisk blir också tydligt när den prövas empiriskt av Richard Svensson (2009). Valet av empirisk metod faller på att jämföra partimanifest, då dessa är de mest utförliga texter som partierna producerar och att produktionen är mycket noggrann och medveten. Dessutom kan partimanifest jämföras över lång tid och även mellan olika länder. Intervjuer av endera väljare, partiföreträdare eller politiska expertbedömare avfärdas som undersökningsformer (Svensson 2009:5-6). Att avfärda dessa tre och istället fokusera på valmanifest riskerar dock att empiriskt undersöka ett idealparti, ett parti som endast existerar i ideologi eller partiprogram, men varken har väljare eller företrädare; alltså att undersöka en idé. Det blir alltså en empirisk prövning av Bobbios idé kontra partiprogram som idé – inte en empirisk prövning av politisk praxis (alla partier lever ju inte upp till partiprogrammen, särskilt inte de som inte uppnår regeringsställning). Valmanifesten som formuleras med stor medvetenhet, formuleras säkerligen också med hänsyn till vad presumtiva väljare förväntar sig. På så sätt kan vänster och höger reproduceras som schabloner, eller målas upp polemiskt som jag beskrivit ovan, även om idéerna inte nödvändigtvis står i konflikt till varandra. Vidare är Svenssons slutsats att Bobbios tes varken kan avfärdas eller styrkas i betydande utsträckning, utifrån uppsatta premisser (Svensson 2009:22-23). Uppsatsens ansats skiljer sig från Svenssons på så vis att den försöker ta reda på i vilken utsträckning den teoretiska bakgrunden är viktig för politisk praxis och för dem som röstar på partierna, i det här fallet respondenterna.

¹³ Det kan förstås diskuteras i vilken utsträckning som exempelvis militant veganism kan isoleras som en företeelse inom miljörelsen, som inte ”spiller över” på den autonoma vänstern exempelvis. Ifall militant veganism kan sägas vara en företeelse som är helt reserverat miljörelsen finns alltså här en extremism även inom denna politiska tendens eller riktning.

2.6 Sammanfattning

I uppsatsens andra del har jag presenterat tidigare forskning som berör frågeställningen. Först behandlades religion och politik allmänt. Efter detta berördes olika perspektiv på forskning om islam och politik. Till en början diskuterades de gemensamma förutsättningar som religion och politik kan ha utifrån vilka likheter som finns mellan ideologier och trosföreställningar, det vill säga, att de bygger på förvetenskapliga antaganden om vad som är meningsfullt att ägna sig åt, vad det goda livet innebär och hur detta kan uppnås. Därefter redogjordes kortfattat för hur enhetstankar varit en bärande del av de strategier som tillämpats såväl i Sverige som i resten av Europa i och med byggandet av de moderna nationalstaterna och vidare igenom 1900-talets ekonomiska tillväxt.

Efter detta diskuterades huruvida det är motiverat att se religion som särskilt bestämmande för hur religiösa människor förstår och tolkar sina liv och sin tillvaro, eller inte. Detta för att, efter en kortfattad statistisk presentation kring muslimers rösträtt i en rad europeiska länder, påvisa hur tre olika ”läger” utgår ifrån olika tankar kring religion som tolkningsmönster i sina teorier kring islam och politik. Här presenterades Huntingtons och Fukuyamas teser om inkompatibilitet. Därefter presenterades en rad forskningsresultat som poängterar hur kontext – särskilt nationalstaten – tycks ha särskild inverkan på hur islam tolkas och används politiskt. Sist beskrevs ett tredje synsätt som jag valt att (kanske lite elakt) kalla för apologetik. Genom att framhålla studier som pekar på global konsensus, tonas kulturella skillnader mellan olika områden i världen ned. Detta medför alltså att kontextens betydelse tonas ned i sambandet. Liksom Huntington och Fukuyama är en sådan global konsensus ett slags universellt anspråk. Däremot är det universella anspråket, tvärtemot Huntington och Fukuyama, att muslimer *alltid* är kompatibla med västerländska tankar och styrelseskick, att muslimer ”är som alla andra” och att detta i sig är någonting positivt. Liksom civilisationskampsteorin som Huntington förfäktar så finns det alltså anledning att även förhålla sig kritisk till en monolitisk om än positiv bild av muslimer.

Efter perspektiven på forskning om religion och politik och sedan islam och politik, presenteras en generell genomgång av svenska och utländska exempel på blocköverskridande politik. Efter detta analyserade jag kritiskt Norberto Bobbios försvar av vänster och höger som teoretiska distinktioner. Som ”svar” föreslogs istället uppdelningar i tre olika förhållningssätt som finns oavsett vad som ges politisk prioritet av jämlikhet/(vänster), frihet/(höger) och miljötänkande. Förhållningssätten kan kallas progressiv, konservativ och extremistisk och finns historiskt inom både vänstern och högern. Dessutom diskuterades kortfattat i vilken utsträckning samtliga hållningar finns även inom miljörörelsen.

3.1 Inledning

I uppsatsens inledning redogjorde jag för innehållet i frågeställningens tre delar *unga muslimer, vänster-höger* och *relatera till*. Nedan går jag igenom vilka metodiska överväganden som spelat in för att få svar på frågan om dessa unga muslimers syn på vänster och höger. Kapitlet är indelat i tre delar. Inledningsvis redogör jag för mina teoretiska ställningstaganden gällande empiri och synen på kunskap. Efter det diskuteras valet av enkätundersökning som metod och vilka överväganden som varit aktuella i utformningen av enkäten. I anslutning till detta berör jag styrkor och svagheter som kan tänkas vara behäftade med mina val, samt eventuella undersökningar som hade varit intressanta att ställa mot den egna. Till sist tecknar jag en bild av SUMs ungdomskonferens, vad denna innehöll och hur insamlingen av data gick till på plats.

3.2 Kunskap och empiri, en teoretisk förankring

Den teoretiska diskussion som följer nedan är kopplad till två studier vilka jag tagit del av under uppsatsarbetets gång. Dessa är *Who Speaks For Islam?* av John Esposito och Dalia Mogahed (red:er) (2007) och PEW Research Centers publikation *Muslim Americans, Middle Class and Mostly Mainstream* (2007). I fallet Esposito & Mogahed kallas resultaten som redovisas för bevis, vilket jag kommer att problematisera nedan. I PEWs studie är själva publikationens titel det problematiska.

3.2.1 "Bevis"

I uppsatsens andra del berörde jag bland annat hur Esposito & Voll framhöll den kontextuella karaktären av hur ord, begrepp och "heliga påbud" använts för att legitimera diametralt motsatta statsskick. Det är därför något förvånande hur denna insikt inte tycks följa med Esposito i analyskedet av den världsomspännande gallupundersökning som ligger till grund för boken *Who Speaks for Islam? What a Billion Muslims Really Think*. För att med rätta kunna kalla de resultat som redovisas för *bevis*, krävs rimligtvis en av två saker. Gallupundersökningarna har tillfrågat en enorm mängd människor från alla delar av världen. Det räcker inte med att frågorna *är* identiska till alla tillfrågade individer, frågorna behöver också *upplevas* vara samma fråga av alla tillfrågade, eller åtminstone tillräckligt många. I ett urval ur en population, eller till och med ur flera populationer som har ett gemensamt språk och/eller en gemensam kultur kan möjligtvis något sådant förutsättas. I den mån man har olika språk behöver till en början frågorna översättas, vilket innebär en initial problematik; alla språk lägger inte samma värderingar i de motsvarande ord som översättaren väljer. Det andra alternativet är att kulturkänsliga "paneler" diskuterat sig fram till den bästa kulturella översättningen av frågorna, någonting som onekligen gör frågorna till andra frågor och svaren till andra svar – alltså omtolkningar i två led, innan "bevisen" kan läggas fram, utifrån

dem. Jag håller med Esposito och Mogahed om att en så stor och omfattande undersökning väger tungt, men kan inte hålla med om att termen *bevis* (evidence) är rättvisande. Det faktum att jag reagerar över ordet, trots att det inte är på svenska – och kan översättas som bevis eller evidens, borde om något tala för ett mer försiktigt förhållningssätt till insamlade data, än sådana tvärsäkra påståenden som summeras av att det är vad en miljard muslimer *faktiskt* (eller *verkligen*) tänker.

3.2.2 Kategorisering och generalisering

Som jag nyss nämnde finns det en viktig skillnad i synsätt och ansats mellan min undersökning och Pew Research Centers presentation av muslimer i undersökningen *Muslim Americans, Middle Class and Mostly Mainstream*. PEW låter alltså placera in muslimer som en ”kategori i kategorin” (i det här fallet *middle class*). På svenska kan *middle class* översättas med både medelklass men också borgerskap eller borgerlighet vilket ofta agerar synonym. Om vi använder oss av den definition av borgerlighet som Viktoria Höög gör gällande, framträder PEWs kategorisering tämligen problematisk: Borgerligheten är inte bara en inkomstkategori, den har också ett ideologiskt innehåll. En del av detta innehåll är enligt Höög synen på religion som en privatsak (Höög 2004:60). Med hänsyn till kategorins ideologiska innehåll, och dess verkningshistoria och tillkomstkontext därtill, förefaller det tveksamt att låta muslimer ingå i kategorin medelklass.

Filosofen Jacques Derrida påpekar i sin text *Adieu* att i vår tekniska civilisation finns endast en rollernas individualism (Derrida 2006:263). Rollerna, maskerna, eller det jag valt att benämna kategorierna, kan inbördes uppleva en kvantifierbar jämlikhet – personen, individen kan det inte. Politiken vilar också i de allra flesta länder på representativitet. I Sveriges fall rör det sig om representativ parlamentarism. När ett fåtal människor ska representera miljoner behövs helt klart en bild, en *representation* av den som blir representerad. En människa kan naturligtvis omöjligt uttömmande representera en annan, än mindre miljoner andra. Kategorierna som generalisering är således ofrånkomliga. Detta betyder dock inte att de bör användas okritiskt. Detta är min utgångspunkt i arbetet när två begrepp eller kategorier – *unga muslimer* och *vänster-höger* korsjämförs. Min avsikt är att iakttä största försiktighet när det gäller den typen av omdömen som PEW gör och istället undersöka och kritiskt utvärdera om det *alls* finns lämpliga befintliga kategorier, vilka kan tillämpas på hela Sveriges befolkning och samtidigt trovärdigt säga någonting om innehållet i en sådan kategori. Att sluta sig till att muslimer i huvudsak är medelklass, eller ”decidedly American in their outlook, values, and attitudes” (Pew 2007:7), riskerar inte bara att hävda att ”muslimer är som alla andra”. Det medför också risken att bli okänslig för de faktorer som möjligtvis kan skilja sig från synsätt eller erfarenheter hos andra människor som påstås tillhöra samma kategori. Detta blir särskilt påtagligt om de sägs tillhöra en kategori med det ideologiska innehållet som jag skisserat ovan.

3.2.3 Kunskapsinhämtning

De problem jag skisserats ovan kan sättas in i ett större sammanhang. Många av de tänkare (såväl filosofer, teologer och religionsvetare) vilka betecknas som postmoderna diskuterar huruvida vi kan förstå någonting som är annorlunda eller *den andre* (för att använda Emmanuel Lévinas begrepp) – och sätta ord på det eller den – utan att tvinga in detta annorlunda eller denna andre i bekanta termer. Genom att summera den andre i bekant terminologi slutar han eller hon med att vara annorlunda och blir istället en ”samme”. I de ovan berörda fallen verkar avsikten vara att tala om ”de vanliga muslimerna, de som är som oss”, som ett slags motpol till Huntingtons oförsonlige andre som ”aldrig kan eller vill bli som oss”. Problemet med båda uttrycken är att de blir till ett slags fortsättning på ett kolonialistiskt tankearv. Teologen Mattias Martinson ställer sig kritisk till hur nya värden i västvärlden inte bara är till för de som ”uppfinner dem”, utan även ska gå på export. På så vis blir postkolonialism bara kolonialism, postmodernism bara modernism, med ett mycket tunt lager politiskt korrekt fernissa på (Martinson 2007:62-63). Mångfalden kan i själva verket bara värnas när innehållet i idén inte kontrolleras. Annorlunda uttryck: Totaliteten är summan av enskildheterna, utan att vara någonting som enskildheterna förväntade sig eller önskade i sina enskilda eller subjektiva belägenheter (Martinson 2007:99).

Att sammanfatta verkligheten på ovan gjorda och problematiska vis betyder inte bara att slutsatserna dragits på ett sätt som gör att mångfalden blir enfald. Det behöver också finnas en ansvarsfullhet när vi formulerar frågorna att göra så med medvetenhet om vilket resultat som kan framträda ur diverse frågor. I 2.2.1 citerade jag Ulf Jonsson som hävdar att empirin alltid utgår ifrån förvetenskapliga antaganden om vad som är meningsfullt att ägna sig åt. I och med detta kan vetenskapen därför inte heller komma ifrån ett mått av subjektivitet. Av samma anledning ställer jag mig kritisk till korrespondensteorins sanningsbegrepp. Oavsett hur många som bedömer vad som är sant så kan aldrig bedömningen, mätningen, vägningen, observationen eller undersökningen av ”det som är därute” göras annat än genom mina egna eller någon annans subjektiva sinnesintryck. Oavsett vem som ska avlägga rapport om studieobjektet, finns alltså ett ofrånkomligt tolkningsmoment med i bilden. Detta innebär att jag ställer mig skeptisk till universella sanningsanspråk, men är helt och hållet öppen för att det finns mycket emellan sant och falskt; det finns bättre och sämre tolkningar, bättre och sämre empiri och att de bättre tolkningarna i min erfarenhet tenderar att vara de som vilar på en högst kontextuell inramning och förståelse. Något som i sin tur ger sanningsanspråk med mycket kortare räckvidd.

3.2.4 Kategorisering – bekant och obekant

Jag har ovan påtalat kategoriernas problematik, men också hävdad att de samtidigt är tämligen ofrånkomliga. I den mån de tas i bruk bör det vara med försiktighet och medvetenhet om vad kategorierna syftar till att åstadkomma: en greppbar och rättvisande representation. Bevarandet av kategorier bör, enligt mitt resonemang, aldrig bli ett självändamål, något som de lite grann förefaller ha blivit i exempelvis Norberto Bobbios tappning. I en kritisk utvärdering av kategorier

kan de också användas på så vis att en kategori motsäger – eller förfäktar en försvagning av – en annan, även om de inte används i motsatsförhållande till varandra.

Jag har redan nämnt hur muslimer kan användas som slagträ för forskning med sådana ansatser. Ett ytterligare exempel på detta är det perspektiv som Aje Carlbom anlägger i sin avhandling *The Imagined Versus the Real Other: Multiculturalism and the Representation of Muslims in Sweden* (2003). Här används en empirisk undersökning av en grupp muslimer för att angripa det multikulturella paradigmet som Carlbom hävdar är förhärskande inom såväl akademi som politik i Sverige. Jag skulle vilja belysa hur min studie skiljer sig från denna ansats. Det framträdande i Carlboms perspektiv är att uppsatsen inte tycks vara sprungen ur hänsyn till eller ur intresse för muslimers situation, utan sprunget ur ogillandet av den påstådda multikulturalismens hegemoni. Dessutom saknar Carlboms avhandling helt teoretisk diskussion kring sanningsbegrepp, vilket rimligtvis borde knytas tätt till anspråk på att företräda en mer rättvisande bild av hur den *andre verkligen är*, än vad någon annan gör (*the imagined other* är alltså multikulturalismens andre, *the real other* är Carlboms andre)¹⁴.

Min undersökning syftar till att säga någonting om de unga muslimer som undersöks, men inte indelat efter ”i fråga x har de rätt åsikter, i fråga y fel åsikter”. Undersökningen är gjord för att säga någonting om *både* unga muslimer och den svenska vänster-högerskalan, och hur dessa kategorier relaterar eller relateras till varandra. I egenskap av representativ parlamentarism förefaller dock ”ansvaret” ligga på vänster och höger att vara rättvisande representationer. Dock är min vetenskapssyn sådan att de slutsatser som kan dras utifrån min studie inte syftar till att vara samhällsomstörtande i det fall de påvisar en (eller flera) brister i möjligheten för unga muslimer att representeras av indelningen vänster-höger. Om denna distinktion inte tycks förmå vara en rättvisande representation, föreslår det en fortsatt kritisk granskning av begreppen. Om den istället tycks vara rättvisande, påkallar studien inte denna granskning. Studien ska på så vis inte förstås som uttömmande, den gör inte anspråk på att säga emot befintlig forskning eller hävda en överlägsen och därför tvingande kunskapssyn eller syn på sanningsanspråk.

3.3 Enkätundersökning som metod

Med ovan skisserade syn på kunskap och sanningsanspråk kan det kanske vid första anblick framstå som märkligt att välja enkätinsamling som undersökningsmetod över huvud taget. Jag skulle dock vilja hävda att det tvärtom ger en öppenhet gentemot de data som i redovisningsögonblicket etiketteras om som ”bevis”, en term jag vill avstå från att använda. Huruvida en kvalitativ studie är mer eller mindre problematisk än en kvantitativ vill jag hävda är svårt att säga. Exempelvis tenderar djupintervjuer att fixera forskarens egen tolkning och sedermera representation av respondentens svar i högre utsträckning. Med en kvantitativ undersökning är det helt enkelt inte möjligt att vara lika säker på att respondenterna upplever att de

¹⁴ Se även Westerlund (2004) för ytterligare kommentarer till Carlboms avhandling.

svarar på samma fråga som jag upplever att jag ställer till dem, särskilt inte i en studie med nästan uteslutande stängda frågor. Liksom jag exemplifierat i min diskussion kring Esposito & Mogaheds ”bevis” så finns det inget sätt att försäkra mig om att jag har kunnat förutse det bästa svaret på min fråga, ur respondentens perspektiv. Jag vet exempelvis inte om jag är känslig för samma nyanser i språket som respondenten, om det exempelvis finns kulturella aspekter jag skulle kunna beakta för att ställa mina frågor på (återigen också subjektivt) bästa sätt. Därför är det också nödvändigt att självmant begränsa studiens anspråk på räckvidd och giltighet.

Förutom medvetenheten om svårigheterna att bedöma hur lika eller olika respondenterna har tolkat enkäten (jämfört med varandra och mig) så fanns en ytterligare dimension i valet av enkätundersökning som undersökningsform. Mitt intresse låg till en början i att undersöka och säga någonting om hur ”unga muslimer” ”relaterar” till den politiska ”vänster-högerskalan” i Sverige. För att kunna säga någonting alls här föreföll inte en kvalitativ studie lämplig, åtminstone inte som utgångspunkt. Det är dock mycket möjligt att tänka sig en fortsättning eller fördjupning av arbetet som bygger på djupintervjuer, för att om möjligt undersöka hur studien tolkats och förtydliga vissa frågeställningar eller indikationer som uppkommit. Som jag redan berört är alltså SUM Sveriges största muslimska ungdomsorganisation. Möjligheten att närvara på deras årliga ungdomskonferens föreföll vara det alternativ för datainsamling, som troligtvis skulle generera tillräckligt många ifyllda enkäter, för att räkna som underlag för uppsatsen och samtidigt vara möjligt att genomföra inom ramen för en kandidatuppsats.

3.3.1 *SOM-institutet och jämförbarhet*

Efter att ha anlagt ett tämligen kritiskt synsätt till empiri och kvantitativa studier kommer vi således till utformningen av enkäten. Jag valde att utforma den övervägande delen av min studie efter SOM-institutets frågeformulär ”Samhälle Opinion Media 2008”. Detta av anledningen att det ger en möjlighet till eventuella jämförande studier mellan dem, utifrån rådata. Det finns en potentiell möjlighet att jämföra resultat i den mån samma frågor analyseras på samma sätt. Däremot kan det diskuteras i vilket mån det är lyckat att jämföra den färdiga studien med SOM-institutets färdiga presentationer. En ytterligare anledning att använda SOM-enkäten som förlaga är att; i den mån frågorna är tvetydiga eller obegripliga för respondenterna, så är frågorna åtminstone tvetydiga eller obegripliga på samma sätt som i en framstående landsomfattande opinionsmätning.

3.3.2 *Val av frågor*

Det formulär som jag till slut sammanställde inleddes med frågor om politik, intresse i allmänhet, allmänt förtroende för svenska politiker, en inplacering av sig själv längs med vänster-högerskalan, favoritparti samt huruvida respondenten ansåg sig vara en övertygad anhängare av partiet.

Nästa sida (av sex) tillät respondenten att kryssa i omdömen, från ogillar starkt (betyget -5) till gillar starkt (betyget +5) först tillämpat på politiska partier, sedan på partiledare. Tillägg gjordes

här för Nyamko Sabuni, integrationsminister som ofta gjort uttalanden ”i egenskap av muslim”, och Lars Leijonborg, initiativtagare till den svenska imamutbildningsutredningen. Sist på sidan kom frågor som inte tillhörde SOM-enkäten, nämligen om respondenten kände till a) något parti som hade representanter med bakgrund i muslimsk kultur, b) om man kände till namnet på denna/dessa och c) huruvida man i så fall kände särskilt förtroende för den/dem man uppgivit.

Sida tre innehöll en lång rad förslag, både från den politiska debatten och samhällsdebatten. Dessa förslag var alla tagna från SOM-enkäten, förutom följande tillägg: *Tydligare lagar mot diskriminering; Tillåt Halal-slakt; Starta en svensk imamutbildning; samt Staten borde göra mer för att skydda moralen*. Respondenterna kunde sedan klassa förslagen som alltifrån ”mycket bra” till ”mycket dåliga”, eller möjligtvis kryssa för ”känner inte till den här debatten”. Sist på sidan var en separat fråga om huruvida den vetenskapliga utvecklingen gjort livet bättre eller sämre för vanliga människor¹⁵.

På sida fyra ombads respondenten inledningsvis ta ställning till hur nöjd han eller hon ansåg sig vara med följande delar av livet; privatliv; familjeliv; levnadsstandard; personlig säkerhet/trygghet; möjligheten att utöva sin tro; och livet som helhet. Säkerhet/trygghet samt möjlighet till trosutövning fanns inte med i originalenkäten. Sedan kom en rad tilläggsfrågor kring religiöst engagemang: Hur ofta ber du fem gånger om dagen? Fostar du under Ramadan? Förstår du arabiska? Efter detta följde kontrollfrågor såsom kön, födelseår och om respondenten var svensk eller utländsk medborgare, alternativt hade dubbelt medborgarskap. Sista frågan på sidan var hur länge han eller hon bott i sin nuvarande kommun. Dessa kontrollfrågor var samtliga tagna ur SOM-enkäten.

Sidan fem frågade om i vilken typ av område och i vilken kommun/stad respondenten bodde, mestadels för att se hur stor del av respondenterna som kom från Stockholmsområdet (tillägg), följt av en fråga om boendeform – bostadsrätt, villa, hyresrätt och så vidare. Sedan följde frågor om vilken eller vilka sorters föreningar respondenten var medlem i och i så fall i vilken utsträckning. Här hade frasen muslimsk lagts till i alternativet ”religiös/muslimsk organisation”. Sist på sidan följde en fråga kring vilken utbildning man fullgjort.

Sida sex (sista sidan) frågade sedan vilken typ av inriktning studierna hade. Därefter fanns en möjlighet att lämna kommentarer eller synpunkter på formuläret i helhet.

På vissa frågor hade också språket förenklats något, eftersom vissa av respondenterna var unga och alla inte kunde förutsättas ha svenska som förstaspråk. Omformningen av formuläret och tilläggsfrågorna utformades i samråd med Åke Sander, professor i religionsvetenskap och Göran Larsson, docent i religionsvetenskap, båda vid Göteborgs Universitet. Av tilläggsfrågorna hade ett fåtal motsvarigheter i Pew Research Centers *U.S. Religious Landscape Survey. Religious Beliefs*

¹⁵ Här kan det diskuteras vem som avses med ”vanliga människor”, men eftersom SOM-enkäten i originalutförande inte utvecklar detta har ingen ändring eller utveckling heller gjorts i studiens enkät.

and Practices: Diverse and Politically Relevant (2008). Dessa var bland annat sakfrågeförslaget om att staten borde göra mer för att skydda moralen.

3.3.3 *Styrkor och svagheter*

Jag har ovan diskuterat tolkningsmöjligheter som styrka och svaghet med enkät som undersökningsform. Det finns också andra dimensioner. En möjlig styrka eller tillgång med projektet är att enkäten kan användas på nytt i ett annat sammanhang. Exempelvis kan man tänka sig att det vore intressant att jämföra resultatet från SUM, som alltså verkar för att vara en aktiv del av det svenska samhället med någon grupp eller organisation som antingen upplever ett större utanförskap eller uppmanar till avståndstagande från majoritetssamhället (eller kanske både och). Annars är det möjligt att tänka sig en liknande undersökning av en shiamuslimsk eller kristen grupp för att jämföra resultaten. Som jag redan har nämnt finns det också en viss möjlighet att ta fram siffror tillsammans med SOM-institutet om man så skulle vilja. Detta är inte studiens syfte och jämförelser med SOM (eller Pew vars formulär också stått modell för frågor) är alltså inte det den här studien vill trycka på. I den mån dessa nämns så är det i huvudsak på grund av de teoretiska eller metodologiska avväganden där vi gjort samma eller (oftare) olika val.

En uppenbar svaghet relaterad till detta är naturligtvis att det inte kan sägas utgöra en representativ bild av unga muslimer, eller ens unga sunnimuslimer. Det går inte heller att säga någonting om huruvida urvalet är representativt för medlemmarna i SUM. Exempelvis är det mycket hypotetiskt möjligt att de ungdomar som närvarat vid konferensen är de mest högaktiva när det gäller religiöst utövande och att de uppskattningsvis mellan 5 800 och 7 800 personer som inte kom till konferensen praktiserar sin tro i mycket mindre utsträckning.

3.3.4 *Att mäta religiöst engagemang*

Av stor vikt är också att ta ombord vilket sätt som väljs ut för att mäta religiöst engagemang. Det finns flera metodologiska svårigheter behäftade med sådana mätningar. I mätningar där självrapporterad religiositet jämförs med religiositet rapporterad på annat vis tenderar den självrapporterade religiositeten att ligga i överkant – individen överskattar frekvensen av sitt religiösa engagemang. Dessutom tenderar människors egna rapporter att variera beroende på om de exempelvis tillfrågas utanför kyrkportarna eller på puben (det är dock oklart hur många empiriska undersökningar som bedrivs på pubar). Men det finns också metodologiska svårigheter när undersökningar ”räknar åt människor”. Ett sådant exempel är Linda Woodhead och Paul Heelas (2005) mätning av deltagande i kristna kontra nyandliga rörelser i England. Mätningen där utgår ifrån att kyrkans primära uppgift är förlagd till söndag förmiddag och således räknas det kyrkliga engagemanget i antal söndagsgudstjänstbesökare. Samtidigt räknas de nyandliga organisationernas samtliga aktiviteter oavsett när de är förlagda under veckan. I den mån som ett bönemöte eller

kristen djupmeditation¹⁶ förläggs till vardagskväll så räknas de alltså inte med, trots att de i högsta grad lever upp till samma ”andliga krav” som meditation eller liknande övningar i en nyandlig kontext. Dessutom kan det inte uteslutas att samma individ kan delta i både nyandliga och kyrkliga aktiviteter. Detta antagande är åtminstone rimligt i den mån det rör sig om kyrkor med en tämligen inklusiv hållning (tänk Svenska Kyrkan i Sverige). Däremot är det kanske mindre troligt att individer som tillhör en pentakostal eller karismatisk kyrka med en mer exklusiv hållning även deltar i nyandliga aktiviteter.

I Margareta Skogs (red) (2001) *Det Religiösa Sverige* presenteras en liknande religionsräkning i Sverige. Här diskuteras vad som ska räknas som andligt innehåll tydligare. Bland annat fick bikt, dopsamtal och själavårdssamtal utgå, eftersom studien skulle mäta ”gudstjänstlivet”. Däremot fick ett ”Scouttramp”¹⁷ räknas med eftersom det inleddes med andakt. I studien framkom också att det som klassificerades som ”övriga samlingar”, alltså inte högmässa eller liknande, stod för en hög andel av den andliga aktiviteten, i synnerhet i frikyrkliga församlingar där den uppgick till cirka 25 procent (Skog 2001:25-26). I Skogs material är också luckorna kring just de muslimska grupperna som undersöks störst. Skogs undersökning mätte deltagande i fredagsbön och i tideböner och hade en svarsfrekvens på 46 procent, jämfört med den här studiens något högre frekvens 54 procent (269 av 500) (Skog 2001:64-65).

I Åke Sanders undersökning av muslimer i Sverige från 1993, svarade 77,4 procent av respondenterna ”ja” på frågan ”Tror du på Gud?”. Med de respondenter som hade rötterna i Iran och Irak undantaget svarade 96,3 procent ”ja” på frågan. Därtill ansåg sig 75,3 procent fortfarande vara muslimer efter att de flyttat till Sverige (Sander 1993:95-97). Uppdelat i en inklusiv och en exklusiv förståelse av vem som klassas som muslim så uppger Sander att cirka 40 procent av respondenterna var muslimer i en exklusiv bemärkelse, cirka 60 procent i en inklusiv bemärkelse (Sander 1993:185). Antalet muslimer i en vid kulturell bemärkelse och antalet praktiserande muslimer i Sverige är också svårjämförbart eftersom antalet etniska eller kulturella muslimer uppskattades till cirka 130 000 vid tidpunkten för Sanders studie (våren 1992) (Sander 1993:82).

I den här studien ställdes frågorna ”Hur ofta ber du fem gånger om dagen?” och ”Fostar du under Ramadan?”. Detta gör det exempelvis svårt att jämföra med en sådan undersökning som den av Heelas och Woodhead, men även med de resultat som Ronald Inglehart presenterar utifrån World Value Survey, där religiöst engagemang mäts i veckovis besökande av kyrka/moské, samt hur ofta respondenterna ber *varje dag*, inte *fem gånger varje dag*. Det kan inte heller uteslutas att respondenterna i det här fallet skulle kunna tänkas överdriva sitt religiösa engagemang, eftersom en konferens fyllt med idel ”andligt” innehåll snarare efterliknar ett ”utanför kyrkportarna”-scenario, än ett pubdito. Sander har också valt att mäta moské-besökande, snarare än bönefrekvens vilket försvårar jämförbarheten med den här studien ytterligare.

¹⁶ Alltså en helt klart ”andlig aktivitet” på ett annat sätt än exempelvis kyrkans öppna förskola eller kyrkligt organiserad syjunta vars andliga dimension kan diskuteras.

¹⁷ Detta är en något märklig benämning som dock inte förklaras vidare i Skogs text.

3.4 Ungdomskonferensen 2009

Nedan skisserar jag en bild utifrån mina intryck av ungdomskonferensen – under vilken undersökningen utfördes – vilket syftar till att ge ytterligare en tydligare bild av studiens respondenter. Konferensen anordnades för 16e gången av Sveriges Unga Muslimer (SUM) 10-13e april 2009 på Åsö gymnasie- och vuxenskola vid Skanstull på Söder i Stockholm. Enligt arrangörens egen uppskattning (en siffra som rimligtvis bör stämma någorlunda väl då alla deltagare registrerade sig vid ankomst) hade konferensen cirka 1 200 deltagare, varav ett femtiotal funktionärer och frivilligarbetare.

3.4.1 Föreläsningar

Det hölls åtta föreläsningar, av bland andra shejkerna Mohamed Dini och Khalid Yassin (båda från USA), Shiraf Sebaie (utbildad i Paris, men nu verksam i Sverige) och Daniel Stridsman (biträdande rektor för Al-Azharskolan i Stockholm).

Mohamed Dinis föreläsningar betonade balans mellan det materiella och andliga och uppmanade till att inte se livet i bara svartvitt. Vidare hölls vid ett senare tillfälle en frågestund där ungdomar ställde konkreta frågor till shejken om vad som var tillåtet eller inte: ”Får jag döda en geting för att jag blir rädd?”, ”Får jag fråga en tjej/kille om deras MSN-detaljer eller mail om mina avsikter är rena?”, ”Hur ska jag göra för att få en tidigare vän att sluta sprida rykten om mig?” och så vidare. Dini hade ett märkbart följe av människor som kom med frågor mellan och i anslutning till föreläsningar, det tog honom närmre en halvtimme att gå ifrån aulan där föreläsningarna hölls, till matsalen 40 meter bort då han ideligen stoppades av människor med frågor och feedback.

Om Dini undervisade lite som en lågmäld präst, var Khalid Yassin snarare att likna vid en eldig pastor i en karismatisk frikyrka. Yassin höll två föreläsningar varav en handlade om moderniteten och islam, varvid Yassin hävdade att muslimer stod bakom i princip alla viktiga upptäckter om vetenskapliga framsteg. Den uppvisade etno- eller religiocentrismen påminde i hög grad om hur det brukar låta när nästan vem som helst i väst på ett liknande sätt tar åt sig äran för allt som gör människan civiliserad. Vid Yassin's första föreläsning tog han emot en konvertit (eller revertit om man så vill), men bestämde också att den unge mannen skulle ges ett nytt muslimskt namn, varken i samråd eller samförstånd med endera SUM eller konvertiten själv. För att kommentera händelsen kanske man kan säga att Yassin inte riktigt gjorde eller respekterade det som SUM förväntade sig av honom. Detta kan i sin tur tolkas som att det från SUMs sida fanns en öppenhet för ett brett spektrum av föreläsare som inte nödvändigtvis var helt i linje med den egna organisationens tankar eller teologiska bakgrund, alternativt tyder på att det finns olikheter inom SUM. Oavsett hur det förhåller sig tycks det finnas en öppenhet för olika former av (sunn)iislam (åtminstone) inom konferensens ramar.

Daniel Stridsman höll en uppeldad appell där islam är svaret på ett flertal av samtidens frågor och relaterade tydligt till en mängd frågor som är typiska för Sverige. Däribland ”död åt kärnfamiljen”-politik, gränsöverskridande (gällande mäns och kvinnors roller och funktioner i samhället), samt kommenterade evolutionsteorins oerhörda statistiska osannolikhet. Än belystes identiteskonstruktion, än hjärnforskning som backade upp teorier om hur objektifiering av kvinnor undviks genom täckande klädsel och övergick till att visa ett klipp från Emil i Lönneberga, som modell för sedesam muslimsk klädedräkt och att detta fanns (/finns?) i en svensk kontext.

Förutom de föreläsningar som var mer teologiskt inriktade stod också en Palestinakväll på programmet. Där berördes Palestinafrågan, någonting som enligt Hagevi är en ”stående fråga bland många muslimska grupper” (Hagevi 2009:176). Under denna samlades pengar in till stöd för utsatta palestinier.

3.4.2 *Samhällspolitisk debatt*

Det hölls även en rad samhällspolitiska paneler. Dessa hölls, till skillnad från föreläsningarna vilka samlade merparten av besökarna och gavs i stora aulan, i ett mindre rum med cirka hundratalet sittplatser. Rummet var fyllt ungerfär till hälften under de debatter som skisseras nedan. Bland annat diskuterade riksdagsledamoten Mehmet Kaplan (MP) och den presumtiva EU-parlamentarikern Ardalan Shekarabi (S) under rubriken ”Det muslimska perspektivet i den politiska debatten”. Kaplan var optimistisk och pratade om hur valet av Obama som USAs president inneburit en förändring som sträcker sig utanför USAs gränser, där människor som lever i utanförskap återfår makt och tro på att förändring är möjlig, men även hur Attac-rörelsen gett direkta resultat i Sverige. Shekarabi höjde snarare ett varningens finger kring farhågorna med lågt valdeltagande i invandrartäta förorter och problemet med Sverigedemokraternas stigande väljarantal. Han menade att hela debatten riskerar att förskjutas om de väl kommer i riksdagsställning. Kaplan höll med och berättade att hans ”blotta närvaro” sätter stopp för en del diskussioner eller kanske ännu mer vissa tongångar inom riksdagen. Shekarabi var inte heller han ohejdat negativ utan sa även att ”vi bor i ett av världens mest demokratiska länder” och syftade på att vi har möjlighet till både parti- och personval. Båda framhöll också att de som hatar muslimer inte gör skillnad på praktiserande och sekulära eller till och med antireligiösa muslimer. Istället reduceras frågan till att bli ”muslimfrågan” likt 1930-talets ”judefrågan” (se exempelvis Åkesson 2009).

En annan samhällspolitisk panel hade titeln ”Är polisen tillgänglig för muslimer?”. Här ställdes frågor till Göran Stanton från polisen och Elvir Gigovic från Byrån för lika rättigheter. Händelser, exempelvis när polisen gick in med hundar i en moské i Rosengård i Malmö, diskuterades. Kaplan poängterade att hans närvaro i riksdagen inte lyfts (eller inte diskuteras på ett visst, nedlåtande sätt). På samma sätt poängterade Stanton att det finns en liknande risk om poliskåren saknar muslimska representanter. Om det råder en viss jargong och denna blir oemotsagd i

vardagssituationer så finns en risk att samma jargong kommer till ytan i ”skarpa lägen” när polisen i fråga känner sig trängd (och därför ryggar in i någonting invariant och bekvämt).

3.4.3 *Övriga aktiviteter och observationer*

Förutom föreläsningar, frågestunder och paneldebatter, anordnades (naturligtvis) bön, men även idrottsaktiviteter, bland annat afrikansk dans och fotboll. Män och kvinnor (eller bröder och systrar) idrottade inte tillsammans. De toaletter på Åsögymnasiet som vanligtvis var unisex, fick också lappar där det stod ”bröder” och ”systrar”. På föreläsningarna i aulan satt män och kvinnor på separata bänkar, däremot var inte uppdelningen män på ena sidan och kvinnor på andra sidan tillämpad, även om vissa sådana försök gjordes (med separata ingångar ifrån varsitt håll).

Förutom på svenska, hölls föreläsningar på engelska, med många inslag av arabiska – ofta utan översättning. I övrigt förekom en rad språk, däribland norska, turkiska och teckenspråk. Av de cirka 1200 deltagarna, var en relativt stor grupp tillresta från Norge. Dessa exkluderades eftersom undersökningen är riktad till svenskar och hur dessa ser på sitt politiska system. Med normmännen borträknade innebär det att respondenterna på undersökningen uppskattningsvis uppgår till en knapp fjärdedel av deltagarna. Det bör dock observeras att jag hade tryckt upp 500 enkäter. Det var med andra ord inte möjligt att få alla deltagare att svara. Av 500 utdelade enkäter fick jag tillbaka 269, vilket ger en svarsfrekvens på 53,8 procent. Av studiens 269 respondenter var 176 individer (65,4 procent) kvinnor och 68 individer (25,3 procent) män (25 personer respektive 9,3 procent obesvarade formulär). Naturligtvis är det svårt att uppskattningsvis bedöma procentuell fördelning bland 1200 deltagare, men utifrån mina observationer verkar också kvinnorna varit i majoritet bland de deltagande. Merparten av kvinnorna hade någon form av huvudduk, en handfull hade niqab. Av männen hade en minoritet fotsida kläder, den övervägande delen ”vanliga” kläder. Skäggväxt var det lite si och så med, men det kan ha haft en delvis förklaring i många deltagares ringa ålder. Konferensens huvudsponsorer var studieförbundet Ibn Rushd, Islamic Relief, Tele2 Comviq och Sveriges Islamiska Skolor.

3.4.4 *Enkätstudiens genomförande*

Jag anlände till Åsögymnasiet på fredagen, vid tiotiden och träffade den av organisatörerna som jag varit i kontakt med dessförinnan. Intill matsalen där merparten av deltagarna åt mat låg ett anslutande rum där det fanns en rad bord uppställda för olika typer av försäljning. Bland andra huvudsponsorerna återfanns här, men det såldes även konst (kalligrafi) baserat på citat ur Koranen, även muslimskt badmode¹⁸, och allehanda artiklar – halsdukar, mössor och annat – till stöd för Palestina. SUMs styrelse hade också ett eget bord men bokförsäljning, jag tilldelades ett bord bredvid SUM-styrelsens. På bordet och på väggen bakom klistrade jag upp anslag med texten ”Vad

¹⁸ Australiensiskan Aheeda Zanetti är kreatören bakom det muslimska badmodet. Mer information finns på <http://www.ahiida.com/>

tycker du om svensk politik? – Var med i en viktig undersökning!” med Göteborgs Universitets logotype på. Merparten av fredag, kring lunchtid och fredagsbön var det tämligen lugnt, själva programmet med föreläsningar och annat hade inte börjat, de som besökte matsalen gjorde det nästan uteslutande för att de letade efter registreringsbordet för att få sina deltagarbrickor. I praktiken innebar det också några skälvande timmar när jag knappt fick någon person som svarade på min undersökning. Det var uppenbart att de jordnötter som jag bjöd på och anslaget i sig inte var tillräckligt inspirerande för att skapa en anstormning av enkätstudiedeltagande, så istället började jag gå ut på upprepade turer till solskenet på skolgården där allt fler ungdomar samlades, beväpnad med hälsningsfrasen ”Salam Aleikum”, en uppsjö pennor och enkäter och började ”jaga in” enkätsvar. Jag övade också snabbt upp mig på vad jag skulle säga och inte för att fånga människors intresse och få dem tillräckligt välvilliga för att avsätta tid till att fylla i 83 enkätfrågor. Vad jag inte räknat med var tiden det kom att ta att fylla i enkäten för många respondenter. Jag hade visserligen klockat mig själv och andra för att se hur lång tid enkäten tog att fylla i, oftast någonstans mellan 8-15 minuter. Det jag inte tänkt på var att många naturligtvis inte ville sluta umgås med vänner i det fina vädret, trots allt var de ju inte på konferens för att fylla i mina enkäter. Detta gjorde att enkäterna ibland kunde ta dubbla, kanske till och med tredubbla tiden att fylla i. I valet mellan samkväm med vänner och examensarbetesenkät tröttnade säkerligen många på vägen – jag fick också in en rad enkäter som var ifyllda till hälften ungefär och en handfull som fyllde i förstasidan och sedan måste ha blivit avskräckta så fort de vände blad och förstod att det rörde sig om ett rejält antal frågor.

Fördelen med att delat ut enkäter personligen var att jag själv valde ut vilka som skulle svara snarare än att bara de som vågade sig fram till mitt bord i hörnet gjorde det. Många gånger fick jag höra ”Men jag *kan* ingenting om politik”, varpå jag förklarade att det inte rörde sig om en tipspromenad, utan att alla svar är lika värdefulla oavsett om man avskyr, älskar eller formligen struntar blankt i politik. Jag var också noga med att förklara att de flesta kan ta ställning till vad de tycker i sakfrågorna, även om de inte nödvändigtvis vet vad de tycker om partier och politiker.

Både den första dagen (jag var där fredag till måndag) och lördag morgon gick det relativt bra att få in enkätsvar enligt den här devisen från kvinnorna, eller systrarna. Värre var det med bröderna där många gav mig blankt nej på frågan om de kunde tänka sig att fylla i undersökningen. Som tur var, var flera av styrelsemedlemmarna väldigt tillmötesgående och hjälpte mig, genom att dels gå med mig och gå i god för mig. De delade dessutom ut en rad formulär på egen hand, vilket var mycket generöst gjort. Senare framkom det att det florerade ett rykte om att jag var från Säpo och att det var ett skäl till att många vägrade fylla i undersökningen. Till min hjälp med att avfärda det ryktet hade jag också turligt nog Mehmet Kaplan, som jag intervjuat för uppsatsen vid ett tidigare tillfälle och som känner min handledare för uppsatsen, vilket gjorde att han kunde gå i god för att jag faktiskt är den student jag utgjorde mig för att vara.

Ett ytterligare ”problem” som jag konfronterades med var en mindre grupp personer som var öppna nog med mig att säga att de inte ville svara på frågorna för att de trodde att det skulle kunna ställa muslimer i Sverige i dålig dager. Detta vittnar om en reflexivitet om vilka attityder eller sakfrågor som skiljer den egna gruppen från vad merparten av samhället tycker i frågan, eller vad man åtminstone tänker sig att merparten av samhället tycker i frågan. Vidare är det också intressant att inte vilja ”ljuga” i formuläret för att ”bättra på” sitt anseende, utan att istället vara villig att diskutera denna problematik med mig som frågeställare. (Två av respondenterna valde sedan att fylla i enkäterna efter en sådan diskussion med mig.) Detta för i sin tur med sig etiska överväganden för min del: Hur tolkar jag de enkätsvar jag fått in? Vad är mitt syfte och vilka data kan jag tänkas använda för att ”bevisa” min tes? Som jag återkommer till i resultatredovisningen i nästa kapitel finns det just en rad sådana frågor där respondenterna utmärker sig i jämförelse med vad deras favoritparti anser i frågan. Det faktum att människor haft möjlighet att ställa frågor till mig och reservera sig mot vad jag gör, eller fråga mig om vilka mina syften är innan de faktiskt svarar på mina frågor är också värt att diskutera. Detta gör att det inte blir en lika ”strikt” datainsamling som om enkäten hade delats ut via exempelvis post, med endast ett följebrev (ett sådant fanns förövrigt i enkätens ingress), men där respondenten inte kunnat ställa frågor tillbaka till mig som frågeställare. Det val jag gjorde i det här fallet var att hålla tyst om mina egna tankar och åsikter kring vilka partier som är bra eller sakfrågeförslag som är rätt, i allra möjligaste mån. Å andra sidan tycker jag mig inte ha rätt att ensidigt få fråga ut människor på ett tämligen uttömmande och intimt vis (även om de skyddas av att enkäterna är anonyma) och själv inte vara villig att svara på deras frågor. Måndag förmiddag hade jag fått tillbaka 269 av 500 utdelade enkäter.

3.5 Sammanfattning

I detta kapitel har jag redogjort för såväl de teoretiska som metodiska överväganden som jag kan tänka haft inverkan på uppsatsen. Utifrån Jacques Derridas tal om rollernas jämlikhet har jag målat upp en problematik kring hur befintliga kategorier användas och reproduceras. Visserligen är en förståelse av människor indelade i kategorier helt nödvändiga i den mån representativ parlamentarism ska kunna fungera. Dock uppmanade jag till aktsamhet för att alltför okritiskt använda eller tillämpa befintliga kategorier på gruppen, som så att säga ”tas upp” i gruppen och på så vis riskerar att förlora sin (möjlighet till) särart. Jag har också exemplifierat på vilket sätt Esposito & Mogahed står för en annan syn på bevis – vilket vilar på en okänslighet för kulturella skillnader i sammanställningen av världsomfattande gallupundersökningar. Även Pew Research Centers val att tala om amerikanska muslimer som medelklass ifrågasattes eftersom det potentiellt finns ett ideologiskt innehåll i begreppet (här nämndes medelklass och borgerlighet som synonymer) som är svårt att kombinera med hur muslimer tenderar att se på och vilja utöva sin tro.

De teoretiska överväganden jag redogjort för gör att jag sällar mig till en tämligen postmodern syn på kunskap och "sanning". Annorlunda uttryckt är den min avsikt att utvärdera "variablerna" *unga muslimer* och *vänster-höger* (enligt vad som avses inom uppsatsens ramar med dessa), genom att relatera dessa till varandra. Dock inte på ett sådant sätt att den första kategorin tjänar som slagträ för att attackera den senare med, vilket Carlbom tycks göra. En ytterligare skillnad är mitt försök att begränsa anspråkens räckvidd, medan Carlbom saknar en diskussion om kontextualitet och sanningsbegrepp samtidigt som han gör anspråk på att kunna ringa in en verklig andre, till skillnad från övriga svenska forskare. Istället problematiserade jag huruvida det någonsin är möjligt att ringa in en sådan andre i bekanta termer. I och med att jag redovisade detta perspektiv på sanning, redogjorde jag också för de förutsättningar som alltid gör sig gällande för all kunskapsinhämtning, nämligen att denna ofrånkomligen sker med hjälp av subjektiva sinnesintryck, som förstås utifrån en specifik historia.

Nästa sektion redogjorde för varför valet av undersökningsform föll på en enkätundersökning, nämligen syftet att kunna ringa in en, visserligen nog så liten, grupp människors sammantagna erfarenheter och synsätt, men med möjlighet att utöka materialet genom jämförande studier om det skulle kunna tänkas vara befogad och intressant. Sedan gick jag igenom vilka frågorna var, i vilken ordningsföljd de kom, samt på vilket sätt de kunde vara jämförbara med SOM-institutets enkätundersökning, som den mestadels utformats efter. Jag poängterade här att det inte är lämpligt att jämföra studiens resultat med SOM-institutets data, utan att det i så fall borde röra sig om en samkörning eller korsjämförelse av data. Jag berörde även de tillägg som gjorts till SOMs frågor.

Centralt är också att diskutera hur religiöst engagemang mäts. Här poängterade jag att varken detta sätt – självrapporterad religiositet – eller motsatsen är ett felfritt tillvägagångssätt och jämförde med andra studier.

Till sist tecknade jag också en bild av ungdomskonferensen. Denna innehöll såväl andligt innehåll av olika karaktär; internationella och svenska talare och perspektiv, trosutövningar och framtoningar som skiljde sig diametralt åt var representerade. Vidare fanns det, i linje med SUMs ambitioner, samhällspolitiska inslag där både riksdagsledamöter och polisen deltog.

Jag har även tecknat en bild av insamlingen av data, vilket mottogs entusiastiskt av många och avvisades av några få, kanske delvis på grund av ryktesspridning om att jag skulle ha tillhört Säpo. Med tanke på den tid det tog för många respondenter (långt mycket mer tid än jag beräknat) att samvetsgrant svara på frågorna var det positivt att till slut ha fått in 269 enkäter av de 500 som delades ut.

4.1 **Kommentar till utvalda data**

Jag har i kapitel tre berört olika potentiella fallgropar med att säga någonting utifrån enkätundersökningsdata och att sedermera kalla detta ”bevis”. I det här kapitlet vill jag ändå trots det återge vad jag anser vara relevanta data, utifrån de 83 frågor som enkäten innehöll. Vilka frågor jag valde att använda mig av diskuterades i föregående del. Dessutom är enkäten i sin helhet bifogad som appendix. Så hur har ”relevanta” data valts ut? I redovisningen har jag för avsikt att ringa in och fördjupa ytterligare vad som avses med *unga muslimer* och hur de *relaterar till vänster-högerskalan*. Det skulle visserligen vara möjligt att redovisa samtliga resultat, men inte alla skulle vara upplysande för en ökad förståelse av den här gruppen muslimers politiska synsätt. Exempel på data som inte lyfts fram eller diskuterats i studien är röstbenägenhet i invandratäta förorter. Detta eftersom respondenterna inte kan klassificeras som i huvudsak boende i den typen av område och en diskussion om väljarbeteende skulle behöva innefatta en mer detaljerad genomgång av olika typer av områden och boendeförhållanden.

Detta skulle kunna förstås som att jag lämnat ute resultat som inte ”passar in” eller ”stöder min tes”. Dock är min ”tes” snarare en ambition att fördjupa och nyansera bilden av unga muslimer och vänster-höger *som kategorier*, genom att låta dem belysa varandra. Därför blir det också tvunget, för att försvara mitt urval av data, att redan inledningsvis konstatera att högern (hur jag mätt stöd för högern har jag berört och återkommer jag till nedan) har mycket litet stöd hos respondenterna. Därmed är det svårt att göra någon typ av utsagor genom att jämföra sentiment ”inom högergruppen”, eller göra generaliseringar i stil med vad som skiljer olika grupper av respondenter åt. Med den aspekten av resultaten belyst kommer jag nu återge resultat utifrån frågorna, indelat för att belysa varje begrepp: Först en fördjupning av vilka *unga muslimer* som svarat på enkäten, sedan belysa *vänster-höger* och sist diskutera eventuella möjliga *relationer* som inte belysts i de två första avdelningarna.

Jag gör också löpande jämförelser med Magnus Hagevis (2009) resultat, kring politisk opinion och religiositet. Jag har tidigare beskrivit mig kritisk till breda jämförelser, där de frågor som undersöks inte nödvändigtvis korresponderar med varandra. Hagevis undersökning använder dock exakt samma frågor, eftersom dessa undersökningar är gjorda av SOM-institutet med hjälp av den enkät som är förlaga till den egna studiens enkät. (Urvalet av frågor diskuterades i del tre och enkäten i helhet är bifogad som appendix till uppsatsen.)

4.2 *Unga muslimer*

Som jag skrev inledningsvis är det inte särskilt talande att referera till *unga muslimer* som om orden hade en entydig innebörd. Jag skrev också inledningsvis att *unga* här endast ringas in genom

att undersökningen är genomförd på en konferens riktad till unga muslimer. ”Unga” ringas alltså in med hjälp av en självidentifikation och därför är inga svar utslutitna ur resultaten på åldersbasis. Vad som avses med muslimer har jag inledningsvis beskrivit genom att säga någonting om organisationen SUM i stort, samt ytterligare ge en lägesbeskrivning av den specifika konferensen i kapitel tre. De resultat som följer nedan fördjupar ytterligare vilka unga muslimer som har svarat på studien.

4.2.1 *Kön, medborgarskap, geografisk fördelning och valdeltagande*

Av de respondenter som svarade på studien var 177 av 269 individer kvinnor (72,2 procent av de svarande) och 68 individer var män (27,8 procent) (antal svarande 245).

183 personer (74,7 procent) uppgav sig vara svenska medborgare, 12 personer (4,9 procent) medborgare i ett annat land och 50 personer (20,4 procent) var både svensk medborgare och medborgare i annat land (antal svarande: 245).

144 personer (59,3 procent), av deltagarna var från Stockholm med kranskommuner; från övriga Svealand kom 38 personer (15,6 procent). 25 personer (10,3 procent) kom från stor-Göteborg; 15 personer (6,2 procent) från övriga Götaland. 14 personer (5,7 procent) kom från Malmö-Lund-området och 6 personer (2,5 procent) var från Norrland. En person (0,4 procent) uppgav sig bo i Oslo¹⁹ (antal svarande: 243).

Som jag redan tagit upp så sade Ardalan Shekarabi (S) under den samhällspolitiska paneldebatten att valdeltagandet i invandrartäta kommuner kring cirka 15 procent. Det finns anledning att kommentera detta. Förutom den diskussion som förs nedan bör det sägas att det finns muslimer som anser att det är fel att delta i demokratiska processer, då demokrati ger suveränitet till folket istället för till Allah. En organisation som står för detta perspektiv är Hizb-ut-Tahrir (2009). Detta perspektiv har dock av allt att döma mycket litet eller inget gemensamt med vare sig respondenternas eller SUMs syn på politik och därför kommer detta inte diskuteras närmre.

För att återgå till Shekarabis argumentation kan det tolkas som om muslimer i allmänhet skulle vara ointresserade av politik (eftersom Shekarabi tar upp detta som relevant under paneldebatten i just detta forum). Dessutom kan det tolkas som om respondenterna i huvudsak bor i den typen av område (invandrartät förort). Det finns dock olika siffror här som är värda att jämföras. Att ge en så pass samlad bild som Shekarabi tillhandahåller verkar svårt. I Bergsjön i Göteborg, som kvalificeras sig enligt Shekarabis modell, var andelen utländska medborgare som röstade i lokala val 32,6 procent år 1994 och 19,8 procent år 1998. I Gunnared var motsvarande siffror 34,5 procent år 1994 och 23,8 procent år 1998 (Jonsson 1999:8), men rapporten i fråga säger också att utländska medborgare med rösträtt i lokala val, deltar i högre utsträckning i vissa delar, företrädesvis rikare delar, av Göteborg än andra.

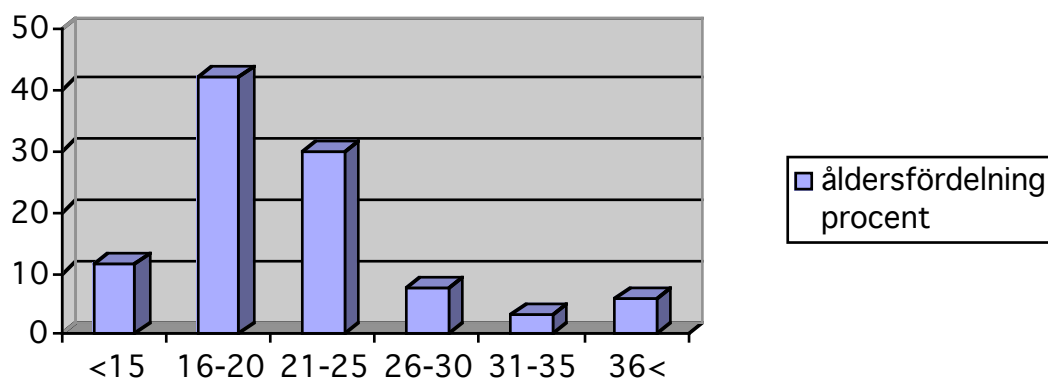
¹⁹ Jag skrev tidigare att jag inte delade ut enkäter till de deltagare från Norge som närvarade på konferensen. Respondenten i fråga var dock svensk men bodde i Norge.

Jonssons siffror är avsevärt högre än Shekarabis samt gäller endast utländska medborgare, vilket inte är direkt jämförbart med exempelvis respondenterna för studien, som till övervägande delen är svenska medborgare. Shekarabis siffror överensstämmer inte heller med exempelvis valdeltagandet i Botkyrka år 2006, vilket var 76 procent i riksdagsvalet och 71 procent i lokalvalet (Sidén 2007). Det finns även indikationer såsom att hur lång tid en individ varit bosatt i Sverige spelar roll för invandrades röstbeteende. I de fall där personen bott i Sverige nio år eller mer är valdeltagandet enligt en rapport från Integrationsverket omkring tio procentenheter högre (Johansson 2000:52). Dock tar inte rapporten hänsyn till individer som tidigare haft utländskt medborgarskap men sedermera blivit svenska medborgare och därigenom försvunnit ur siffrorna (Johansson 2000:12). Allt detta är att jämföra med Olsson & Dahlgrens siffror som anger att runt 80 procent av hela Sveriges befolkning röstar i allmänna val (Olsson & Dahlgren 2009:34).

1998 års siffror från SOM-institutet gällande generellt intresse för politik kan vara ett annat möjligt sätt att belysa eventuella likheter eller skillnader. Av de utländska medborgare som svarade på SOMs enkät uppgav 36 procent sig vara mycket eller ganska intresserade av politik i allmänhet, 64 procent uppgav sig vara inte särskilt eller inte alls intresserade (Jonsson 2000:29). Motsvarande siffror (i giltiga procent) för samtliga respondenter i den egna studien är 66 procent mycket eller ganska intresserade samt 34 procent som inte var särskilt intresserade eller inte alls intresserade, alltså ett omvänt förhållande jämfört med Jonssons siffror.

Vidare kan inte studiens respondenter kännetecknas som i huvudsak boende i invandrantäta kommuner. Istället är spridningen mellan olika boendeformer (villa, hyreshus och så vidare) samt typ av område (invandrantät förort, ”välbgad” förort, innerstad och så vidare) stor och ingen särskild slutsats har kunnat dras ifrån dessa resultat.

Figur 1 Respondenternas ålder

Tabell 1 Respondenternas ålder

	Individer	Procent
>15	28	11,5
16-20	102	42
21-25	72	29,6
26-30	19	7,8
31-35	8	3,3
36<	14	5,8
Totalt	243	100

Figuren och tabellen ovan anger åldersspridningen indelat i ålderskategorierna >15 år, 16-20, 21-25, 26-30, 31-35 och 36<. Majoriteten – 174 personer – av de tillfrågade tillhörde kategorierna 16-20 och 21-25 år; sammantaget stod dessa grupper för 71,6 procent. 28 personer (11,5 procent) var 15 år eller yngre, 102 personer (42 procent) var mellan 16-20, 72 personer (29,6 procent) mellan 21-25, 19 personer (7,8 procent) var mellan 26-30, 8 personer (3,3 procent) var mellan 31-35 och 14 personer (5,8 procent) var 36 eller äldre (antal svarande: 243 personer).

4.2.2 *Utbildning*

Utbildningsnivån hos respondenterna är tämligen hög. 91 personer (38,4 procent) uppgav sig endera studera eller ha tagit examen från gymnasium, folkhögskola eller motsvarande. Av dessa uppgav 71 personer (30 procent) att de just nu studerade vid någon av dessa, 20 personer (8,4 procent) hade tagit examen. Lika vanligt förekommande var endera studier eller examen från universitet eller högskola. 61 personer (25,7 procent) uppgav sig studera i nuläget och 30 personer (12,7 procent) hade avlagt examen. 46 personer (19,4 procent) genomgick eller var klara med grundskolestudier, en person (0,4 procent) hade examen från forskarutbildning och 7 personer (3 procent) hade någon form av eftergymnasial utbildning som varken var vid folkhögskola eller högskola (antal svarande: 237 personer). Av de respondenter som var födda 1990 eller senare, det vill säga av de som överhuvudtaget uppnått 19 års ålder, vilket alltså gör det möjligt att studera vid högskola eller universitet, hade sammantaget 61 procent påbörjat eller avslutat sådana studier.

De vanligaste inriktningarna för utbildningen, förutom grundskola vilket 37 personer (17,7 procent) svarat, var naturvetenskap/matematik/data: 34 personer (16,3 procent), samhällsvetenskap/juridik: 26 personer (12,4 procent), ekonomi/handel/administration: 24 personer (11,5 procent), hälso-/sjukvård: 21 personer (10,1 procent) och lika många inom teknik/byggteknik/industri/transport. Lägst svarsfrekvens hade jordbruk/skogsbruk/miljövärd: 1 person (0,5 procent), följt av hotell/ restaurang/ service/ skönhetsvård: 2 personer (1 procent). 60 formulär var antingen obesvarade eller räknades som ogiltiga, ofta av anledningen att två alternativ kryssats för. Här redogörs dock endast för de mest och minst förekommande svarsalternativen.

I jämförelse med respondenternas utbildningsgrad så var andelen högskoleutbildning i Hagevis undersökning 29 procent för hela Sverige, 28-30 procent i Västra Götaland och 24 procent i

Bergsjön, Gårdsten, Hjällbo och Norra Biskopsgården (Hagevi 2009:70). Motsvarande siffra i den egna studien var 38,4 procent²⁰.

4.2.3 *Religiöst engagemang*

Jag har tidigare berört olika svårigheter och valmöjligheter som finns, när det gäller olika sätt att mäta religiöst engagemang på (se 3.3.4). Liksom jag noterat ovan är undersökningens utformning sådan att den passar specifikt för muslimska respondenter, vilket å andra sidan kan försvåra interreligiösa jämförelser i den mån detta skulle bli aktuellt i framtiden.

I den här studien ställdes frågorna ”Hur ofta ber du fem gånger om dagen?” samt ”Fostar du under Ramadan?”. I tabell 2 och 3 nedan redovisas dessa svar.

Tabell 2 ”Hur ofta ber du fem gånger om dagen?”

	Individer	Procent
Varje dag	171	70,7
De flesta dagar i veckan	33	13,6
1-2 dagar i veckan	11	4,5
Någon gång i månaden	9	3,8
Mer sällan	11	4,5
Aldrig	7	2,9
Totalt	242	100

171 personer (70,7 procent) uppgav att de bad fem gånger varje dag, 33 personer (13,6 procent) bad fem gånger de flesta dagar i veckan, 11 personer (4,5 procent) 1-2 dagar i veckan, 9 personer (3,8 procent) någon gång i månaden, 11 personer (4,5 procent) mer sällan och 7 personer (2,9 procent) uppgav att de aldrig ber fem gånger om dagen (antal svarande: 242 personer)

Vidare uppgav 241 personer (98 procent) att de fastar under Ramadan, endast 5 personer (2 procent) uppgav att de inte gjorde så (antal svarande 246 personer).

Tabell 3 ”Fostar du under Ramadan?”

	Individer	Procent
Ja	241	98
Nej	5	2
Totalt	246	100

Som jag berört ovan så har SUM för avsikt att betona eller hjälpa till att bygga en svensk muslimsk identitet, där det primära språket för islam i Sverige är svenska och inte arabiska. Av denna anledning är det också intressant att titta på huruvida respondenterna över huvud taget förstår arabiska (det vill säga; är SUM tvungna att använda denna strategi eller har det andra grunder). På

²⁰ 34,3 procent av samtliga respondenter hade högskoleutbildning. 61 procent av respondenter 19 år eller över. Den varierande siffran av högskoleutbildning i Västra Götaland i Hagevis studie, beror på mättillfälle. 2002 var siffran 30 procent. 2000 var den 28 procent. Mätningen i hela Sverige gjordes 2002. Mätningen i Bergsjön, Gårdsten m fl gjordes 2003.

frågan ”förstår du arabiska?” svarade 164 personer (70,7 procent) ja, 68 personer (29,3 procent) nej (antal svarande 232 personer). Av de 37 övriga formulären fick många betraktas som ogiltiga då respondenter skrivit dit alternativet ”lite” eller kryssat mittemellan ja och nej.

4.2.4 *Medlemskap i organisationer*

Något som ytterligare kan bidra till en mer detaljerad bild av respondenterna är hur aktiva de är i olika former av föreningsliv och frivilligorganisationer. De listade alternativen var; idrotts- eller friluftsförening; miljöorganisation; politiskt parti (inklusive kvinno- eller ungdomsförbund); facklig organisation; handikappsorganisation; kulturförening (musik, dans, konst etc); lokal samhällsförening; invandrarförening; nykterhetsorganisation; humanitär hjälporganisation; religiös/muslimsk organisation och slutligen annan förening/organisation. Klart vanligast förening/organisation var religiös/muslimsk, vilket uppgavs av 151 av respondenterna (55,7 procent), följt av annan förening/organisation: 61 personer (22,7 procent), idrotts- eller friluftsförening: 59 personer (21,9 procent), humanitär hjälporganisation: 52 personer (19,3 procent) och kulturförening: 48 personer (17,9 procent). Minst förekommande var medlemskap i handikappsorganisation: 12 personer (4,5 procent), följt av nykterhetsorganisation och miljöorganisation: 24 personer (8,9 procent) vardera. Naturligtvis är det svårt att ge ett uttömmande svar på vad dessa olika kategorier innehåller eller innebär, men några påpekanden kan ändå göras. Exempelvis kan kulturförening också innebära en muslimsk organisation eftersom organisationer som ”utför” någon form av kultur kan uppbära kulturbidrag, vilket alltså ges till andra organisationer och för andra syften är de som är ”explicit” religiösa. Två av huvudsponsorerna till konferensen bör också nämnas här, nämligen studieförbundet Ibn Rushd och hjälporganisationen Islamic Relief. Dessa är också i någon mening muslimska organisationer även om de likaväl passar in som annan organisation respektive humanitär hjälporganisation. Som sådana kan de också vara en förklaring till att dessa två typer av organisationer är vanligt förekommande svar bland respondenterna.

Vidare är det intressant att notera att miljöorganisation hamnar bland den typ av organisation som har lägst deltagandesiffror; endast 24 personer jämfört med att 60 personer uppgav Miljöpartiet som sitt favoritparti (se nedan). Det är dock på sin plats att poängtera att det saknas jämförande siffror gällande i vilken utsträckning miljöpartister generellt är engagerade i olika miljöorganisationer, utöver att de röstar på MP.

För att ytterligare kommentera röstbeteende utifrån de siffror jag diskuterade tidigare kring valdeltagande i invandratäta kommuner kan det också vara intressant att notera att 36 personer (13,4 procent) uppger sig vara medlem i ett politiskt parti eller dess kvinno- eller ungdomsförbund. Detta gör bilden ytterligare komplex och visar på en variation av förhållanden inom den undersökta gruppen, snarare än att siffrorna berättigar att placera in respondenterna i en mer generaliserad eller ”stereotyp” bild av invandrare som boende i problemområden med lågt röstdeltagande. Att jämföra

studiens resultat med exempelvis Hagevis siffror från Bergsjön eller Hjällbo förefaller därför inte lämpligt, utifrån perspektivet att siffrorna speglar samma grupp av befolkningen.

4.3 *Vänster-höger*

Det finns studier som tar upp skillnaden mellan hur människor som är ”religiöst högaktiva” kontra mindre aktiva, eller kulturellt religiösa röstar. En sådan undersökning är den World Value Survey som Ronald Inglehart kommenterar. Inglehart menar exempelvis att de som är religiöst aktiva i högre utsträckning röstar ”höger” (Inglehart 2004:201). Syftet med den här studien är inte att vara jämförande med en sådan studie. Däremot hade det naturligtvis varit intressant att se vilka skillnader som eventuellt finns mellan de respondenter som är mer och de som är mindre religiöst aktiva. Som resultaten i 4.2.3 visar är det dock få som enligt egen uppgift inte kvalificerar sig som tillhörande gruppen religiöst högaktiva (Inglehart kallar gruppen *most devout*, alltså mest hängivna). Bland studiens respondenter är dock förtroendet för den svenska högern mycket litet (se figur 6 och 8). Av dessa skäl är det alltså inte möjligt att göra liknande kommentarer eller observationer, vilket gjort att jag valt att inte utveckla min analys av dessa data närmre.

4.3.1 *Allmänna politiska ställningstaganden*

På frågan ”Hur intresserad är du i allmänhet av politik” uppgav 59 personer (21,9 procent) att de var mycket intresserade, 119 personer (44,2 procent) att de var ganska intresserade, 71 personer (26,4 procent) att de inte var särskilt intresserade samt 20 personer (7,5 procent) uppgav att de inte alls var intresserade (inga obesvarade formulär på frågan).

Tabell 4 **Generellt intresse för politik**

	Individer	Procent
Mycket intresserad	59	21,9
Ganska intresserad	119	44,2
Inte särskilt intresserad	71	26,4
Inte alls intresserad	20	7,5
Totalt	269	100

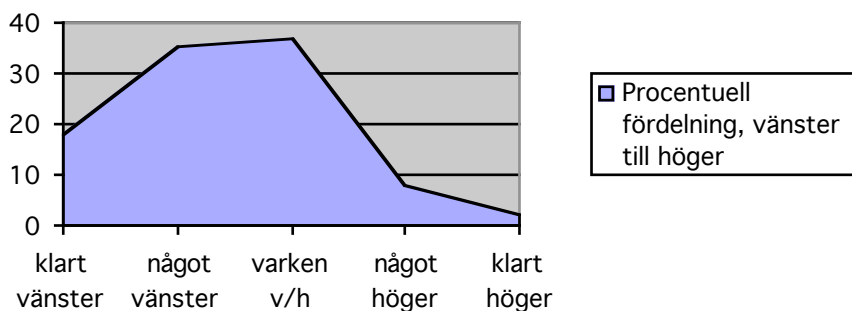
Vidare tillfrågades respondenterna: ”Allmänt sett, hur stort förtroende har du för svenska politiker?”. 7 personer (2,7 procent) svarade att de hade mycket stort förtroende för svenska politiker, 74 personer (28 procent) att de hade ganska stort förtroende, 138 personer (52,3 procent) att de hade ganska litet förtroende och 45 personer (17 procent) att de hade mycket litet förtroende för svenska politiker (antal svarande: 264 personer).

Tabell 5 Förtroende för politiker

	Individer	Procent
Mycket stort	7	2,7
Ganska stort	74	28
Ganska litet	138	52,3
Mycket litet	45	17
Totalt	264	100

4.3.2 Inplacering på vänster-högerskalan

Nästföljande fråga är den fråga som tydligast knyter an till huvudfrågan om i vilken utsträckning unga muslimer relaterar till den politiska vänster-högerskalan. Respondenterna fick frågan: ”Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster-högerskala. Var någonstans skulle du placera dig själva på en sådan vänster-högerskala?”.

Figur 2 Inplacering vänster-högerskalan

Totalt 100%. Antal svarande: 251 personer.

	Klart vänster	Något vänster	Varken vänster/höger	Något höger	Klart höger	Totalt
Individer	45	88	93	20	5	251
Procent	17,9	35,1	37	8	2	100

Här valde 45 personer (17,9 procent av de svarande) att placera in sig ”klart till vänster”, 88 personer (35,1 procent) ”något till vänster”, 93 personer (37 procent) ”varken till höger eller vänster”, 20 personer (8 procent) ”något till höger” och fem personer (2 procent) ”klart till höger”. Sammanfattningsvis placerade alltså en dryg tredjedel sig själva som varken höger eller vänster, 53 procent betecknade sig som vänster i varierande utsträckning och endast 10 procent betecknade sig själva som höger i jämförelse.

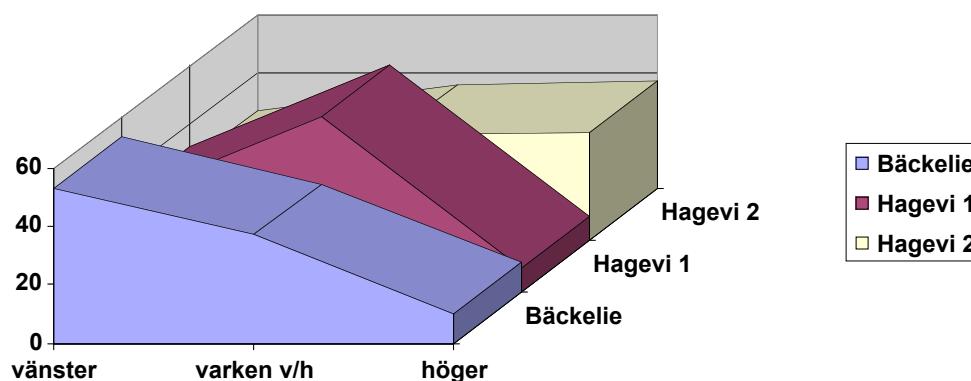
Utifrån diskussionen ovan kring olika sätt att mäta religiöst engagemang har jag valt ut att presentera en jämförelse som innefattar de muslimer som Hagevi betecknar ”Salat-bedjande muslimer” (de muslimer som beaktar dagens fem tideböner) samt en jämförelse med samtliga respondenter som uppger att de besöker religiösa möten regelbundet. Jämförelsevis såg resultaten i

Hagevi (2009) ut på följande vis, gällande positionering längs vänster-högerskalan. Av Salat-bedjande muslimer var fördelningen som följer. 12 procent betecknade sig själva som ”klart till vänster”, 20 procent som ”något till vänster”, 60 procent betecknade sig som ”varken till vänster eller till höger”, 6 procent som ”något till höger” och 2 procent ”klart till höger” (Hagevi 2009:219).

Detta kan också jämföras med sympatierna bland dem som betecknas som regelbundna religiösa mötesbesökare (i allmänhet, inte bara muslimer). Där betecknade 9 procent sig själva som ”klart till höger”, 28 procent som ”något till höger”, 36 procent som ”varken till höger eller till vänster”, 18 procent som ”något till vänster” och 9 procent som ”klart till vänster” (Hagevi 2009:142).

Hagevis siffror tar endast hänsyn till giltiga procent. Nedan följer en uppdelning i vänster, varken vänster eller höger och höger, där de två jämförelserna från Hagevis studie också slagits samman och den egna studiens resultat räknats om till giltiga procent.

Figur 3 Inplacering vänster-högerskalan (procent). Jämförelse med muslimer i Hagevi (2009).

	vänster	varken v/h	höger	Totalt
Bäckelie	53	37	10	100
Hagevi 1	32	60	8	100
Hagevi 2	27	36	37	100

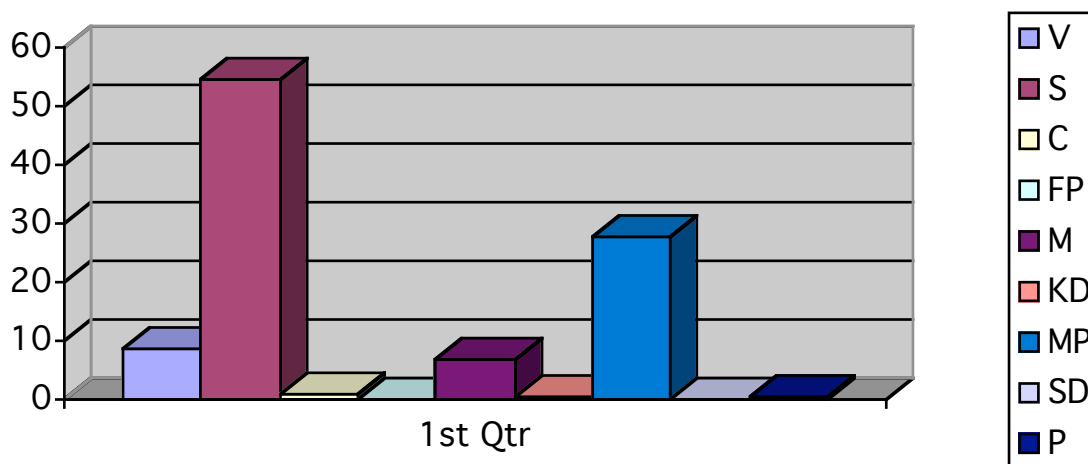
Bäckelie står här för den egna studiens respondenter. Hagevi 1 står här för dem Hagevis studie betecknar som Salat-bedjande muslimer (Hagevi 2009:219), en grupp med 256 svarande. Hagevi 2 står för dem Hagevis studie betecknar som regelbundna religiösa mötesbesökare (Hagevi 2009:142), en grupp med 382 svarande. Det bör poängteras att bilden som framträder i den här studien är mer komplex än att den rättvist kan summeras enligt figuren ovan. Detta eftersom inplaceringen längs vänster-högerskalan inte korresponderar med vare sig partisympatier eller ställningstaganden i sakfrågor. Detta kommer att illustreras närmare nedan, särskilt då respondentens ställningstaganden i en rad sakfrågor inte korresponderar med hur respondentens favoritparti ställer sig i samma fråga. Att försöka ringa in respondenterna med hjälp av en

inplacering längs med vänster-högerskalan riskerar därmed att bli missvisande. Detta, vill jag hävda, är en av resultatredovisningens viktigaste poänger.

4.3.3 Omdömen partier, partiledare och politiker

När respondenterna tillfrågades ”Vilket parti tycker du bäst om idag?” blev svaret följande. Bäst omtänkta var S: 118 personer (54,6 procent) uppgav dem som favoritparti. Näst mest populärt var MP: 60 personer (27,8 procent). Därefter följde V: 19 personer (8,8 procent); M: 15 personer (6,9 procent); C: två personer (0,9 procent) och KD: en person (0,5 procent). Av enkätens förtryckta svarsalternativ angav ingen person varken FP eller SD som favoritparti och på alternativet övrigt parti uppgav en respondent (0,5 procent) Piratpartiet (antal svarande: 216). Många enkäter fick här räknas som ogiltiga på grund av att respondenter kryssat för fler än ett parti som deras favorit.

Figur 4 Favoritparti (svar på frågan ”Vilket parti tycker du bäst om idag?”) (procentuell fördelning).

Tabell 6 Favoritparti (svar på frågan ”Vilket parti tycker du bäst om idag?”).

	Individer	Procent
S	118	54,6
MP	60	27,8
V	19	8,8
M	15	6,9
C	2	0,9
KD	1	0,5
P	1	0,5
FP	0	0
SD	0	0
Totalt	216	100

Jämförelsevis såg resultaten i Hagevi (2009) ut på följande vis, gällande favoritparti. Av Salat-bedjande muslimer var fördelningen som följer. S var det mest favoriserade partiet med 64 procent. Näst störst var V fick 19 procent, MP 10 procent, FP fick 4 procent och M fick 3 procent, KD och C hade 0 procent vardera (Hagevi 2009:184)²¹.

Detta kan jämföras med sympatierna bland dem som betecknas som regelbundna religiösa mötesbesökare. Där var S det mest favoriserade partiet med 31 procent, följt av KD med 30 procent, FP med 12 procent, M och C med 10 procent vardera, MP med 4 procent och V fick 3 procent (Hagevi 2009:131).

Tabell 7 Favoritparti, jämförelse med muslimer i Hagevi (2009).

	Bäckelie	Hagevi 1	Hagevi 2
S	54,6	64	31
MP	27,8	10	4
V	8,8	19	3
M	6,9	3	10
C	0,9	0	10
KD	0,5	0	30
P	0,5	0	0
FP	0	4	12
SD	0	0	0
Totalt	100	100	100

Bäckelie står här för den egna studiens partisympatier, omräknade till giltiga procent (enkäter utan svar räknades bort) för att jämföras med de två urvalen ur Hagevi; Salat-bedjande muslimer (en grupp med 215 svarande) betecknas som *Hagevi 1* (Hagevi 2009:184) och regelbundna religiösa mötesdeltagare (359 svarande) betecknas *Hagevi 2* (Hagevi 2009:131). Hagevis studie redovisas avrundat till hela procent. I den egna studien är dock stödet för KD och C så litet att det skulle missrepresenteras om den egna studien inte redovisades med promille i dessa fall.

En viktig observation här är alltså hur man ser på termerna höger och vänster. Exempelvis föreslår en jämförelse med föregående fråga att Socialdemokraterna inte nödvändigtvis ses som ett vänsterparti, alternativt så ser man Socialdemokraterna som vänsterorienterade men att ens eget stöd för partiet inte nödvändigtvis innebär att man för den sakens skull kallar sig vänster.

Dessutom tillfrågades respondenterna ”Anser du dig vara en övertygad anhängare av detta parti?” och kunde då välja mellan svarsalternativen ”Ja, mycket övertygad”, ”Ja, något övertygad” och ”Nej”. Fördelningen av procent här är av dem som svarat (giltiga procent).

²¹ Salat-bedjande muslimer skiljde sig här inte nämnvärt åt jämfört med den övriga gruppen muslimer. Störst skillnad var att S fick 72 procent i gruppen ”Muslim”, ”på bekostnad av” V 14 procent och MP 8 procent.

Tabell 8 "Anser du dig vara en övertygad anhängare av detta parti?"

Parti	fördelning procent			Totalt	Antal svarande
	Ja, mycket	Ja, något	Nej		
S	23,9	51,3	24,8	100	113
MP	18,6	47,5	33,9	100	59
V	15,8	36,8	47,4	100	19
M	33,3	33,3	33,3	99,9	15
C	0	50	50	100	2
KD	0	0	100	100	1
P	0	0	100	100	1
FP	-	-	-	-	0
SD	-	-	-	-	0

Figuren ovan visar att av dem som favoriserade S ansåg sig 23,9 procent vara mycket övertygade anhängare till partiet, 51,3 procent av de svarande att de var något övertygade och 24,8 procent ansåg sig inte vara övertygade anhängare till partiet. Motsvarande siffror för MP var 18,6 procent mycket övertygade, 47,5 procent något övertygade och 33,9 procent inte övertygade respondenter. För V var siffrorna 15,8 procent mycket övertygade, 36,8 procent något övertygade och 47,4 procent uppgav sig vara inte övertygade anhängare. Med andra ord är det så att inte bara är S det mest favoriserade partiet. Det är också de med flest övertygade anhängare. MP och V är inte bara favoriserade av färre respondenter. Respondenterna är dessutom övertygade i mindre utsträckning. Moderaternas siffra var en jämn fördelning där fem respondenter (33,3 procent) vardera var mycket, något samt inte övertygade anhängare, av sammanlagt 15 personer som favoriserade M (vilket förklarar varför det totala värdet uppgår till 99,9 procent, inte 100). Ingen av de andra borgerliga partierna, eller för den delen SD eller P hade någon mycket övertygad anhängare. C hade en något övertygad och en inte övertygad anhängare, medan de två respondenter som uppgav KD och P som favoritpartier inte var övertygade anhängare av dessa.

Respondenterna ombads sedan markera hur mycket man gillade eller ogillade samtliga partiet på en skala från "ogillar starkt" (-5), via "varken gillar eller ogillar" (0), till "gillar starkt" (+5). För att ge en samlad bild av dessa omdömen har omdömen från -5 till -1 grupperats som ett negativt omdöme, +1 till +5 ett positivt omdöme och 0 följaktligen som ett varken positivt eller negativt – "neutralt" – omdöme.

Tabell 9 Omdömen, politiska partier

	Negativt	Varken negativt/positivt	Positivt	Procent	Antal svarande
C	42,9	44,9	12,2	100	238
M	63,3	19	17,7	100	237
V	21,6	25	53,4	100	236
FP	61,9	24,2	13,9	100	236
S	8,5	13	78,5	100	247
MP	10,8	16,9	72,3	100	242
KD	55,3	33,7	11	100	237
SD	83	14,2	2,8	100	247

Sammanfattningsvis var den övervägande delen av de respondenter som besvarat enkäten varken negativa eller positiva till C. Majoriteten av de svarande respondenterna var däremot negativa till M, FP, KD och SD. Slutligen var övervägande delen av de svarande respondenterna positiva till S, MP och V hamna i denna kategori.

Respondenterna ombads också ”gradera” partiledare och inflytelserika politiker med hjälp av samma skala. Förutom partiledarna för riksdagens partier fanns också Jimmie Åkesson (SD) med, samt Nyamko Sabuni (FP) och Lars Leijonborg (FP). Sabuni för att vid återkommande tillfällen har gjort uttalanden i ”egenskap av muslim” och på så vis menat att hon skulle kunna vara representativ för ”den muslimska gruppen”; ett begrepp som jag tror att problematiserat tillräckligt mycket och ofta redan i den här uppsatsen för att gå in på den ytterligare. Leijonborg slutligen för att han varit initiativtagare till att starta den svenska imamutbildningsutredningen som nyligen lade fram sitt betänkande till regeringen. Betänkandet var dock inte klart när enkäten genomfördes (se SOU 2009). Förutom de alternativ som fanns i graderingen av partier, fanns också alternativet ”personen är okänd för mig”, redovisas i figuren nedan, ogiltiga svar likaså. Partiledarna förekom i samma ordning som partierna, men partitillhörighet angavs inte. Tillägen Sabuni och Leijonborg återfanns sist.

Tabell 10 Omdömen, partiledare och politiker (procent)

Namn	Negativt	Varken negativt/positivt	Positivt	Okänd	Procent	Svarande
Maud Olofsson	38,8	31,5	9,9	19,8	100	222
Fredrik Reinfeldt	51,1	21,1	23,3	4,5	100	223
Lars Ohly	16	22,5	32,1	29,4	100	218
Jan Björklund	32,1	27,1	6,4	34,4	100	221
Mona Sahlin	21,1	24,1	48,9	5,9	100	237
Peter Eriksson	11,3	23,4	24,3	41	100	222
Maria Wetterstrand	13,3	22,7	29,8	34,2	100	225
Göran Hägglund	30,9	27,3	10	31,8	100	220
Jimmie Åkesson	35,7	20,8	1	42,5	100	221
Nyamko Sabuni	58,6	14,2	6,1	21,1	100	232
Lars Leijonborg	51,1	23,6	6,5	18,8	100	229

Sammanfattningsvis var den person som fick (överlägset) flest positiva omdömen Mona Sahlin (48,9 procent), följt av Lars Ohly (32,1 procent) och Maria Wetterstrand (29,8 procent). Det kan också uppmärksammas att statsminister Fredrik Reinfeldt fick långt fler positiva omdömen än någon annan borgerlig politiker, 23,3 procent av respondenterna gav honom ett positivt omdöme, samtidigt som endast 6,9 procent hade Moderaterna som sitt favoritparti (eller endast 8,3 procent totalt angav ett borgerligt parti som sin favorit). Den person som fick flest negativa omdömen var Nyamko Sabuni (58,6 procent), följt av Lars Leijonborg (51,1 procent) och Fredrik Reinfeldt (51,1 procent).

Endast 4,5 procent uppgav att de inte visste vem Fredrik Reinfeldt var, följt av 5,9 procent som uppgav att de inte visste vem Mona Sahlin var. De personer som var kända för minst antal

respondenter var Jimmie Åkesson; 42,5 procent uppgav att Åkesson var okänd för dem, tätt följt av Peter Eriksson på 41 procent, vilket kanske kan ses som förvånande med tanke på Miljöpartiets gunst hos respondentgruppen (27,8 procent uppgav dem som favoritparti, vilket gjorde dem till näst populärast av partierna). Gällande Jimmie Åkesson är det troligt att mätningen skulle ha varit annorlunda om den gjorts idag med tanke på Åkessons debattartikel i Aftonbladet där han kallade muslimer ”det största utländska hotet sedan andra världskriget” (Åkesson 2009).

4.3.4 *Muslimska politiker = särskilt förtroende?*

Påföljande frågor i enkäten var om respondenterna kände till något parti som hade representanter med bakgrund i muslimsk kultur, om de känner till namnet på dessa eller någon av dessa representanter samt om de känner särskilt förtroende för dem. Den inledande frågan hade för avsikt att utgöra en mer inkluderande användning av begreppet ”muslim”, än att endast innefatta de som respondenterna själva uppfattade som ”rätt” troende. Av resultatet på frågan verkar dock få ha tolkat frågan på detta sätt. Endast ett fåtal respondenter har uppgett namnet på någon som är eller kan tänkas vara ickepraktiserande muslim. Följdfrågan ”känner du till namnet på någon representant” syftade på frågan innan; alltså ”någon representant med bakgrund i muslimsk kultur”. Detta metodologiska övervägande var dock medvetet, för att inte ställa en fråga i stil med ”någon *sådan* representant” eller ”någon av *dessa*” vilket riskerade att kunna uppfattas som ett alltför tydligt utanförperspektiv hos mig som frågeställare. Tyvärr medförde detta att frågan blev otydlig och fick en betydligt lägre svarsfrekvens än de flesta andra frågor. Sista frågan i följd var om respondenten kände ett särskilt förtroende för politikern i fråga.

Av respondenterna angav 85 personer (32 procent) att de kände till Mehmet Kaplan (MP), varav 71 kände särskilt förtroende för denne. Näst mest frekvent förekommande var Nyamko Sabuni (FP), som dock bara nämndes av tolv personer (4,4 procent), varav ingen kände ett särskilt förtroende för Sabuni. Som jag påpekat ovan finns här alltså en problematik med tolkningsmöjligheterna av frågorna; den ena frågan tycks ha varit för vag och i det andra fallet tycks merparten av respondenterna satt likhetstecken mellan ”bakgrund i muslimsk kultur” och ”praktiserande muslim”, med tanke på att 136 personer gav Sabuni ett negativt omdöme i tidigare fråga (och rimligtvis kände till henne och hennes bakgrund i muslimsk kultur). Fem personer kände till Ebtisam Aldebe (C), likamånga Yvonne Ruwaida (MP). Av dessa kände en person särskilt förtroende för Aldebe. Samtliga kände särskilt förtroende för Ruwaida. Mariam Osman Sherifay (S) nämndes av fyra personer, varav en kände särskilt förtroende för henne. Firas Al-Masri, Hamza Benmaklouf, Adly Abu Hajar (M) och Ibrahim Baylan (S) nämndes av tre personer vardera, varav två personer kände särskilt förtroende för Al-Masri och Benmaklouf och tre kände särskilt förtroende för Abu Hajar. Två personer nämnde Ardalan Shekarabi (S) och Nalin Pekgul (S), varav ingen kände särskilt förtroende för dessa. En person vardera nämnde Evin Cetin (S) och Warsam Abolade och uppgav sig också känna särskilt förtroende för dessa. Gällande Al-Masri,

Benmaklouf och Abolade så är detta namn respondenterna skrivit i enkäten. Vid efterforskningar har det dock visat sig vara omöjligt att hitta någon information som bekräftar partitillhörighet eller -funktion för såväl Al-Masri som Benmaklouf och Abolade. Jag har likväl valt att inkludera dem i min redovisning eftersom de nämndes av respondenterna (sammanlagt sju personer nämnde dessa tre).

Sammanfattningsvis nämnde överlägset flest personer Mehmet Kaplan. Att Kaplan har en särskilt hög svarsfrekvens kan till stor del bero på att han varit ordförande för SUM 2001-2002. Av dem som uppgav Mehmet Kaplan som representant med bakgrund i muslimsk kultur var 8 personer enligt uppgift inte medlem i en religiös/muslimsk organisation. Kaplan närvarade visserligen på konferensen, men detta gjorde även Ardalan Shekarabi, som liksom Kaplan närvarande för att vara med i samhällspolitisk paneldebatt. Shekarabi nämndes dock endast av två respondenter.

Listan ovan är uppdelad utifrån hur många som nämnde respektive politiker vid namn. Den skulle också kunna delas in exempelvis beroende på om politikern i fråga verkar på lokal- eller riksdagsnivå. Här är en sådan översikt. De nämnda politiker som sitter i riksdagen är följande: Mehmet Kaplan (MP), Nyamko Sabuni (FP) och Ibrahim Baylan (S). De som tidigare suttit i riksdagen är Yvonne Ruwaida (MP) och Nalin Peggul (S). På kommun eller landstingsnivå har följande politiker verkat eller verkar: Ebtisam Aldebe (C), Mariam Osman Sherifey (S), Adly Abu Hajar (M) är politiker på kommunalnivå. Ardalan Shekarabi (S) har varit ordförande för SSU och kandiderade till EU-parlamentet 2009, men blev inte invald. Även Evin Cetin (S) kandiderade till EU-parlamentet utan att bli invald. Ingen information står att finna om Firas Al-Masri, Hamza Benmaklouf eller Warsam Abolade.

Jag har ovan konstaterat att Mehmet Kaplan utmärker sig som både mer välkänd och betrodd än de andra nämnda personerna med bakgrund i muslimsk kultur. Ett ytterligare namn som står ut är Nyamko Sabuni, men då snarare av motsatt anledning. Nedan tecknar jag en bild av den mediala debatt som Sabuni deltagit i och hur detta kan vara en förklaring till respondenternas negativa hållning gentemot henne.

I *Sydsvenskan* får rapporten om islamism i Rosengård kritik av forskarna Leif Stenberg, Anders Ackfeldt och Dan-Erik Andersson.

På presskonferensen då rapporten presenterades deltog även demokrati-minister Nyamko Sabuni (FP) och betonade att denna gemensamma lansering skulle understryka vikten och värdet av den rapport som förelåg. Vår besvikelse efter läsningen av rapporten var närmast total. I rapporten, som sägs ha vetenskapliga ambitioner, staplas det ena påståendet efter det andra nästan utan källhänvisningar. Vid universitetet skulle den underkännas vid ett uppsattsseminarium på grundnivån. ...

Det är häpnadsväckande att en statlig myndighet förstör källmaterialet till en rapport som av regeringen uppenbarligen uppfattas som ett viktigt underlag för integrationsdebatten. ... Det finns

alltså inte längre möjlighet att granska källmaterialet bakom rapporten. Detta är illa nog. Värre är att stadsdelen Rosengård i Malmö ännu en gång fått stå i centrum för schablonmässiga och illa underbyggda påståenden (Stenberg, Ackfelt och Andersson 2009).

Sabuni säger sig inte vara praktiserande eller troende, men kommer trots det med utlåtanden om ”islams natur” (Hedengren 2008) samt är kritisk mot religiösa friskolor (Holmgren 2009) och kallar dessa en bromskloss för integration (*Dagen* 2007). I intervjun för *Dagen* lägger hon till att: ”Vi ska fortsätta ha en tradition där religion är något privat”. Enligt *Göteborgs-Posten* gick 36 muslimska organisationer under hösten 2006 till attack mot Sabuni för att hon enligt deras synsätt hade islamfientliga åsikter (Tenfält 2007).

I Sabunis egna ord handlar det inte om en civilisationernas eller religionernas kamp men likväl förutsätter vår gemensamma framtid en gemensam vision och värdegrund. Intolerans kan inte tolereras, skriver Sabuni (2008). En sådan inställning till tolerans kan dock ifrågasättas eftersom den logiska slutledningen av en sådan inställning är att det man själv kallar tolerans i själva verket är intolerans och endast ett hävdad tolkningsföreträde. Alternativt blir toleransen den yttersta formen av vekhet. Mattias Martinson kritiserar detta synsätt och kallar det en tun fernissa av politisk korrekthet, men som trots det är en ”exportör av värden”, vilket reducerar postkolonialismen till kolonialism enligt gamla manér och logik (Martinson 2007:62-63).

Med dessa artiklar som bakgrund är det kanske inte så märkligt att studiens respondenter, som i hög utsträckning är praktiserande muslimer, ogärna blir monolitisk presenterade och ihopklumpade såsom exempelvis Sabuni gjort när hon valt att tala för islams natur och hur islam otvetydigt bör praktiseras (trots att hon alltså inte är praktiserande).

4.3.5 *Sakfrågor kontra favoritparti*

Respondenterna fick sedan ta ställning till en lång rad förslag, hämtade både från den politiska debatten och ur samhällsdebatten. Respondenterna kunde sedan välja att ge förslagen omdömena ”mycket bra förslag”, ”ganska bra förslag”, ”varken bra eller dåligt förslag”, ”ganska dåligt förslag” samt ”mycket dåligt förslag”, alternativt ”känner inte till den här debatten”. Eftersom enkäterna inte lästes in maskinellt var det också möjligt att läsa de kommentarer som ibland skrivits i marginalen av respondenten. Bland annat hade en respondent skrivit dit ”i vems regi?” som en kommentar eller följdfråga på förslaget ”starta en svensk imamutbildning”. Likaså fanns det konstateranden om att islamisk och svensk moral inte alltid är samma sak eller förenliga, vilket gör att även om ”skydda moralen” upplevs som ett positivt förslag så är det främst fråga om vilken moral som åsyftas – den egna eller majoritetssamhällets. Utifrån frågans utfall verkar flertalet respondenter emellertid satt likhetstecken mellan sin egen moral och den moral som samhället bör slå vakt om. På liknande vis föreslår marginalanteckningarna kring imamutbildningsfrågan att inte alla respondenter anser att en svensk imamutbildning kan förutsättas vara varken bra eller dålig *per se*, liksom en utländsk utbildning inte heller kan förutsättas vara det endast på grundval av vilket

land utbildningen bedrivs i. Detta är för övrigt också en poäng som görs i imamutbildningsutredningens betänkande (SOU 2009).

Bland sakfrågorna som respondenterna tog ställning till fanns ett antal som bör lyftas fram. Detta då respondenternas ställningstaganden inte överensstämmer med partilinjen för vare sig S, MP och V, vilka alltså är de tre mest favoriserade partierna i undersökningen. De uppfattningar som framträdde i dessa frågor kan också betecknas som tämligen långt ifrån vad som skulle kunna kallas en vänsterorienterad linje i dessa frågor. Respondenterna är emellertid eniga i flertalet frågor med vänsterns position. Med andra ord är det inte så att respondenterna betecknar sig vänster men i själva verket sympatiserar med högerpartierna. Istället är det i synnerhet sju frågor (av tjugofem) som framträder som avvikande. Jag har valt att inte kommentera övriga ställningstaganden, men det är likväl möjligt att ta del av respondenternas ställningstaganden till samtliga förslag. Dessa är placerade i Appendix 2. De frågor som är särskilt intressanta i sammanhanget är inte de som visar på att respondenter instämmer i gängse partiprogram eller -ideologi, utan snarare de frågor där respondenter uppgett ett favoritparti *trots att ens egen åsikt skiljer sig från partilinjen* i vissa frågor. De frågor som lyfts fram syftar till att visa hur unga muslimer relaterar till vänster och höger, vilken innebörd det kan tänkas ha och om dessa ideologiska markörer verkligen är viktiga. De resultat jag redovisar nedan är alltså inte tänkta att vara spekulativa eller uppseendeväckande. I så fall är de endast detta så till vida att går emot gängse uppfattningar om vad partierna står för, eller vilka väljare de kan tänkas "locka". De sakfrågor som är värda en vidare analys och kommentar ur detta perspektiv är följande:

- Sänka skatterna
- Hårdare straff för brottslingar
- Ordningsbetyg i skolan
- Inför dödsstraff för mord
- Ge homosexuella rätt att ingå äktenskap
- Begränsa rätten till fri abort
- Staten borde göra mer för att skydda moralen

För att kort kommentera dessa sakfrågor så kan förslaget *sänka skatterna* härledas till högern, likaså tenderar *hårdare straff för brottslingar* och då även *inför dödsstraff för mord* att vara förslag som har mer stöd från högerhåll, detta gäller även för *ordningsbetyg i skolan*. Gällande att *begränsa rätten till fri abort* eller att inte låta *homosexuella ingå äktenskap* så är dessa förslag numera inte representerade av vare sig vänster eller höger, fränsett en grupp inom KD. Att hålla med om förslaget *staten borde göra mer för att skydda moralen* bedöms också som något vilket identifierar respondenten som i högre utsträckning höger. Tabellerna 11-17 som redovisar dessa frågor nedan, ser ut på följande vis: Övre tabellen i varje par redovisar i procent, nedre i antal individer. Partitillhörighet står längst till vänster på raden och sedan redovisas fördelningen av

procent/individer till förslaget bland dem som uppgett V som favoritparti, på nästa rad redovisas fördelningen bland dem som uppgett S som favoritparti och så vidare.

Tabell 11 Favoritparti kontra ställningstaganden till förslaget "Sänka skatterna" (procent)

Favoritparti	mycket bra	ganska bra	varken bra/dåligt	ganska dåligt	mycket dåligt	vet ej	totalt
V	27,8	33,3	11,1	11,1	16,7	0	100
S	30,5	25,7	17,1	11,4	10,5	4,8	100
MP	15,4	28,8	27	17,3	9,6	1,9	100
M	9,1	36,3	9,1	18,2	9,1	18,2	100
Genomsnitt	26,3	26,3	19,9	12,7	10,6	4,2	100

Favoritparti kontra ställningstaganden till förslaget "Sänka skatterna" (individer)

Favoritparti	mycket bra	ganska bra	varken bra/dåligt	ganska dåligt	mycket dåligt	vet ej	antal svarande
V	5	6	2	2	3	0	18
S	32	27	18	12	11	5	105
MP	8	15	14	9	5	1	52
M	1	4	1	2	1	2	11

Tabell 11 visar inställningen till förslagen "sänka skatterna", först redovisat i procent, sedan i antal svarande. Av de sammanlagt 18 personer som uppgav att de tyckte bäst om V och därtill tog ställning till förslaget ansåg 5 personer (27,8 procent) att det var ett "mycket bra" förslag att sänka skatterna, 6 personer (33,3 procent) tyckte att förslaget var ganska bra, 2 personer (11,1 procent) ansåg att förslag var varken bra eller dåligt, lika många ansåg att förslaget var ganska dåligt och 3 personer (16,7 procent) av dem som favoriserade V tyckte att det var ett mycket dåligt förslag.

52,6 procent (alltså omdömena "mycket bra" och "ganska bra" sammanslaget) av studiens respondenter var positiva till förslaget. Respondenterna som uppgav sig favorisera V och S var ännu mer positiva till förslaget. Av de respondenter som favoriserade V ställde sig 61,1 procent positiva till förslaget, motsvarande siffra för bland dem som favoriserade S var 56,2 procent.

Tabell 12 Favoritparti kontra ställningstaganden till förslaget "Hårdare straff för brottslingar" (procent)

Favoritparti	mycket bra	ganska bra	varken bra/dåligt	ganska dåligt	mycket dåligt	vet ej	totalt
V	64,7	29,4	5,9	0	0	0	100
S	42,7	27,2	20,4	8,7	0	1	100
MP	38,9	42,6	13	1,8	3,7	0	100
M	50,1	33,3	0	8,3	8,3	0	100
Genomsnitt	48,6	29,5	13,9	5,1	2,1	0,8	100

Favoritparti kontra ställningstaganden till förslaget "Hårdare straff för brottslingar" (individer)

Favoritparti	mycket bra	ganska bra	varken bra/dåligt	ganska dåligt	mycket dåligt	vet ej	antal svarande
V	11	5	1	0	0	0	17
S	44	28	21	9	0	1	103
MP	21	23	7	1	2	0	54
M	6	4	0	1	1	0	12

Som det framgår av tabell 12 var de respondenter som favoriserade V mest positiva till förslaget ”hårdare straff för brottslingar”; 94,1 av respondenterna valde här endera alternativet ”mycket bra förslag” eller ”ganska bra förslag”. Detta kan jämföras med studiens genomsnittliga siffra, där 78,1 procent gav förslaget ett positivt omdöme. Även de respondenter som favoriserade MP låg över genomsnittet med sina 83,4 procent. Inga respondenter som favoriserade V tyckte att förslaget var endera mycket eller ganska dåligt, jämfört med 7,2 procent av samtliga respondenter. Det bör dock poängteras att antalet respondenter i gruppen som favoriserade V är lågt, vilket gör möjligheten till variation större. Motsvarande siffror för S höll sig närmre genomsnittssiffrorna.

Tabell 13 Favoritparti kontra ställningstaganden till förslaget ”Ordningsbetyg i skolan” (procent)

Favoritparti	mycket bra	ganska bra	varken bra/dåligt	ganska dåligt	mycket dåligt	vet ej	totalt
V	11,1	50	22,2	11,1	5,6	0	100
S	27,6	24,8	26,7	4,7	13,3	2,9	100
MP	22,7	24,5	32,1	9,4	11,3	0	100
M	54,5	18,2	27,3	0	0	0	100
Genomsnitt	28,7	23,2	25,3	9,7	11,4	1,7	100

Favoritparti kontra ställningstaganden till förslaget ”Ordningsbetyg i skolan” (individ)

Favoritparti	mycket bra	ganska bra	varken bra/dåligt	ganska dåligt	mycket dåligt	vet ej	antal svarande
V	2	9	4	2	1	0	18
S	29	26	28	5	14	3	105
MP	12	13	17	5	6	0	53
M	6	2	3	0	0	0	11

Ställningstagandena till förslaget ”ordningsbetyg i skolan” håller sig i samtliga fall relativt nära den genomsnittliga siffran. Av samtliga respondenter ansåg 51,9 procent att förslaget var ganska eller mycket bra och 21,1 procent ansåg att förslaget var endera ganska eller mycket dåligt. M och V är de som skiljer sig mest i frågan; 70,2 procent av Ms väljare och 61,1 procent av Vs väljare var positiva till förslaget. I frågan om ordningsbetyg är det inte frågan om att vänsterpartierna står ut särskilt. Det är snarare förvånande att respondenterna är så positiva till förslaget över lag.

Tabell 14 Favoritparti kontra ställningstaganden till förslaget ”Inför dödsstraff för mord” (procent)

Favoritparti	mycket bra	ganska bra	varken bra/dåligt	ganska dåligt	mycket dåligt	vet ej	procent
V	33,3	5,6	44,4	11,1	5,6	0	100
S	12,8	13,8	22	14,7	32,1	4,6	100
MP	18,5	18,5	14,8	11,1	33,4	3,7	100
M	41,7	8,3	8,3	8,3	33,4	0	100
Genomsnitt	18,1	14,8	21,8	12,8	28,4	4,1	100

Favoritparti kontra ställningstaganden till förslaget ”Inför dödsstraff för mord” (individer)

Favoritparti	mycket bra	ganska bra	varken bra/dåligt	ganska dåligt	mycket dåligt	vet ej	antal svarande
V	6	1	8	2	1	0	18
S	14	15	24	16	35	5	109
MP	10	10	8	6	18	2	54
M	5	1	1	1	4	0	12

32,9 procent av studiens respondenter var positiva (ställningstagandena ”mycket bra förslag” och ”ganska bra förslag” i Figur 16 sammantaget) till förslaget ”inför dödsstraff för mord”. 41,2 procent var negativa till samma förslag. Endast 16,7 av dem som favoriserade V var i jämförelse negativa till förslaget. Flest positiva var de som uppgav M som favoritparti, där 50 procent var positiva. Motsvarande siffra för V var 38,9 procent, för S 26,6 procent och för MP 37 procent.

Tabell 15 Favoritparti kontra ställningstaganden till förslaget ”Ge homosexuella rätt att ingå äktenskap” (procent)

Favoritparti	mycket bra	ganska bra	varken bra/dåligt	ganska dåligt	mycket dåligt	vet ej	totalt
V	0	11,8	17,6	11,8	47	11,8	100
S	4,7	6,6	24,5	11,3	44,4	8,5	100
MP	7,4	1,8	14,8	5,6	64,8	5,6	100
M	0	0	7,7	0	69,2	23,1	100
Genomsnitt	4,1	5	21,9	9,1	51,6	8,3	100

Favoritparti kontra ställningstaganden till förslaget ”Ge homosexuella rätt att ingå äktenskap”

(individer)

Favoritparti	mycket bra	ganska bra	varken bra/dåligt	ganska dåligt	mycket dåligt	vet ej	antal svarande
V	0	2	3	2	8	2	17
S	5	7	26	12	47	9	106
MP	4	1	8	3	35	3	54
M	0	0	1	0	9	3	13

I tabell 15 gäller något av ett omvänt förhållande. Här är det alltså förvånande att så pass många respondenter är negativa till förslaget ”ge homosexuella rätt att ingå äktenskap” och samtidigt stödjer V, S eller MP. Av studiens samtliga respondenter var 9,1 procent positiva medan 60,7 procent var negativa till förslaget. Flest antal positiva till förslaget hade V med 11,8 procent som svarade ”ganska bra förslag” (ingen respondent som röstade på V svarade ”mycket bra förslag” i den här frågan). Flest antal negativa till förslaget hade MP med 70,4 procent, motsvarande siffra bland dem som favoriserade S var 55,7 procent. Ingen respondent som favoriserade M ansåg att förslaget var varken mycket eller ganska bra. Jämfört med övriga frågor har ovanligt många respondenter angett svarsalternativet ”känner inte till den här debatten” (vilket redovisas i figuren som ”vet ej”) i den här frågan.

Tabell 16 Favoritparti kontra ställningstaganden till förslaget ”Begränsa rätten till fri abort” (procent)

Favoritparti	mycket bra	ganska bra	varken bra/dåligt	ganska dåligt	mycket dåligt	vet ej	totalt
V	33,4	22,2	11,1	11,1	22,2	0	100
S	27,6	17,1	27,6	6,7	12,4	8,6	100
MP	30,8	23,1	17,3	9,6	17,3	1,9	100
M	25	0	33,3	0	33,3	8,4	100
Genomsnitt	29	18,1	23,1	7,5	16	6,3	100

Favoritparti kontra ställningstaganden till förslaget "Begränsa rätten till fri abort" (individer)

Favoritparti	mycket bra	ganska bra	varken bra/dåligt	ganska dåligt	mycket dåligt	vet ej	antal svarande
V	6	4	2	2	4	0	18
S	29	18	29	7	13	9	105
MP	16	12	9	5	9	1	52
M	3	0	4	0	4	1	12

Som tabell 16 demonstreras var 47,1 procent av respondenterna positiva till förslaget "begränsa rätten till fri abort". Flest positiva till förslaget var V med 55,6 procent, följt av MP med 53,9 procent. 23,5 procent av studiens respondenter var negativa till förslaget. V, MP och M låg över dessa siffror med V och M på 33,3 procent vardera samt MP på 26,9 procent, medan 19,1 procent av S-väljarna var negativa till förslaget och således hade lägst frekvens i frågan.

Tabell 17 Favoritparti kontra ställningstaganden till förslaget "Staten borde göra mer för att skydda moralen" (procent)

Favoritparti	mycket bra	ganska bra	varken bra/dåligt	ganska dåligt	mycket dåligt	vet ej	totalt
V	44,4	33,3	16,7	0	0	5,6	100
S	35,3	24,5	15,7	3,9	2,9	17,7	100
MP	51,9	16,7	14,8	3,7	3,7	9,2	100
M	25	33,3	25	0	0	16,7	100
Genomsnitt	41,7	21,5	16,9	3,8	3,4	12,7	100

Favoritparti kontra ställningstaganden till förslaget "Staten borde göra mer för att skydda moralen" (individer)

Favoritparti	mycket bra	ganska bra	varken bra/dåligt	ganska dåligt	mycket dåligt	vet ej	antal svarande
V	8	6	3	0	0	1	18
S	36	25	16	4	3	18	102
MP	28	9	8	2	2	5	54
M	3	4	3	0	0	2	12

Redan inledningsvis under rubriken Sakfrågor kontra Favoritparti kommenterade jag att ett förslag om att "staten borde göra mer för att skydda moralen" kan vara mångtydigt. Oftast beskrivs lagstiftning på moralisk basis som mer vanligt förekommande hos konservativa högerpartier. Detta kan dock med rätta problematiseras eftersom vänstern i Sverige också åberopar sig av moraliska grunder för lagstiftning, när det exempelvis har med prostitution att göra²². Frågan kan således diskuteras extensivt vilket jag dock valt att inte göra här eftersom det faller utanför studiens ramar. Med detta sagt var 63,2 procent av studiens respondenter positiva till förslaget och 7,2 procent var negativa. Detta kan jämföras med att 77,7 procent av de respondenter som favoriserade V tyckte att förslaget var endera mycket eller ganska bra. Motsvarande siffra för MP var 68,6 procent vilka också placerade sig över genomsnittet. S och M hamnade här strax under genomsnittet då 59,8 procent av S-väljare och 58,3 procent av M-väljare var positiva till förslaget. Inga respondenter av de som favoriserade V och M tyckte att förslaget var endera mycket eller ganska dåligt.

²² Detta ska inte förstås som att vänstern i alla länder gör detta ställningstagande. I Tyskland har vänstern gjort andra bedömningar kring prostitution. Se Dodillet (2009) för en vidare diskussion om detta.

Motsvarande siffra för S var 6,8 procent och för MP 7,4 procent (jämfört med genomsnittets 7,2 procent).

Tabellerna 11-17 visar alla på skillnader mellan respondentens egna ställningstaganden i sakfrågor och hur de partier man favoriserar ställer sig i frågan å andra sidan. Att lyfta fram dessa resultat kan tolkas eller förstås på olika sätt. Visserligen går det inte att säga exakt vad den genomsnittlige personen som röstar på V anser till exempel om förslaget ”sänka skatterna”. Det är dock ingen uppseendeväckande gissning att tänka sig att människor som röstar V generellt är av en annan åsikt än vad som framkommer i tabell 11 angående dessa ställningstaganden, eftersom fördelningspolitiken är en central del av Vs partiprogram och har så varit alltsedan V hette VPK (Vänsterpartiet kommunisterna).

Just för att respondenterna skiljer sig avsevärt från partilinjen i dessa frågor är det intressant att diskutera vilken påverkan begrepp som vänster och höger och deras historia har, respektive hur mycket som istället hänger på hur de olika partierna uppfattas idag. Jag har i uppsatsens andra del berört mörka sidor av folkhemsbygget och de enhetstankar som var centrala för dessa. Om den här delen av S historia skulle ha större tyngd förefaller det inte troligt att en grupp människor som till stor del härstammar från ett annat land skulle favorisera S i sådan utsträckning som nu är fallet.

Ett sätt att tolka resultaten i figurerna ovan är istället att dessa är mindre viktiga än övriga frågor som ens favoritparti arbetar för. Det kan exempelvis vara så att partilinje, övriga aktuella förslag eller utlovade förändringar är viktigare. Oavsett sakfrågornas vikt så visar figurerna ovan att det inte tycks finnas något parti som rättvist representerar hela det åsiktspaket som respondenterna ger uttryck för. Eftersom så är fallet förefaller det rimligt att vidare analysera vilken roll vänster-högerskalan spelar i den missrepresentation som figur 13-19 pekar på. Det vill säga, i den mån partierna inrättar sig i en viss tanketradition så kan det här vara attraktivt för vissa väljargrupper. Det finns dock inget i resultatet från den här studien som tyder på att dessa tanketraditioner skulle vara viktiga för respondenterna, åtminstone inte så viktiga att de blir till varken politiska stötestenar eller attraktiv politik.

4.4 **Kommentar till Hagevi**

Löpande i resultatredovisningen har svar jämförts med de studier som presenteras i Magnus Hagevis *Politisk opinion och religiositet i Västra Götaland* (2009). Några kommentarer är på plats angående detta. Jag redogjorde i uppsatsens andra del, under rubriken *kognition och affektion*, för de sociala kognitionsvetenskapliga teorier som Hagevi använder sig av. Hagevi skriver att ”människor tenderar att utveckla ett i huvudsak känslomässigt förhållande till partier och ideologi. Känslorna för parti och ideologisk position utvecklas ofta redan under uppväxttiden” (Hagevi 2009:328). Som jag berörde i uppsatsens andra del (tidigare forskning) argumenterar både David Thurfjell och Leif Stenberg för att det finns andra synsätt på politik, framför allt på politik som en del av identitetsbygge (Stenberg 2004:246; Thurfjell 2007:91-92). Att partisympatier eller

ideologiska ställningstaganden skulle vara en viktig del i identitetsskapandet på det tidiga stadium som Hagevi uttrycker, framstår som en aningen för etnocentrisk förklaringsmodell för att ringa in respondenternas politiska ställningstaganden. Just när Hagevi ska förklara muslimers röstbeteende går han också utanför de kognitionsvetenskapliga teorier som han annars använder sig av.

En förklaring i Hagevi är att muslimer skulle vara skeptiska till vissa centrala marknadsekonomiska element, vilket alltså kan bidra till att förklara varför stödet för de borgerliga partierna är lågt. Modellen hänvisar till principer ur islam som är inkompatibla med marknadsliberala tankar om ränta, absolut ägande och maximal vinst (Hagevi 2009:167-168). Jag lyfte tidigare fram Francis Fukuyamas påstående om att islam är modernitetsresistent, då likhetstecken sätts mellan modernitet och liberal marknadsekonomi. Jag berörde även, i samma kapitel, John Esposito och John Volls argumentation kring hur nationalstaten som kontext är avgörande för förståelsen av islam och tillämpningen av islams idétradition (se uppsatsens andra del). Med detta i åtanke förefaller en analys som bygger på vad islam "är" oavsett kontext, inte fullt tillfredsställande. Det kan vidare förefalla som en "efterkonstruktion" med hänvisningar till hur Koranen "är mycket rik på hänvisningar till naturen" för att förklara stöd för Miljöpartiet (Hagevi 2009:168). Om den typen av argumentation används, riskerar studien att dels bortse ifrån den nationella kontextens betydelse och dels att frånga de kognitionsvetenskapliga perspektiv som Hagevis studie tidigare anlagt.

En annan tes Hagevis presenterar är att invandrare muslimer som gett stöd åt ett exempelvis socialdemokratiskt parti i ursprungslandet förväntas stödja motsvarande parti i Sverige. Tesen stämmer dock inte överens med Leif Stenbergs synsätt (vilka presenterades i uppsatsens andra del), när han framhåller att "socialdemokrat" inte är en avgörande komponent i identitetskonstruktionen för människor, exempelvis i Mellanöstern.

Om Stenbergs, Esposito & Volls eller Thurffjells analys om partistöd stämmer, så förefaller en sådan överföring av partisympati till en ny kontext, inte vara en särskilt trolig förklaringsmodell. Detta innebär inte att Hagevis resultat är felaktiga. Däremot innebär det att möjligheten att göra prognoser kring muslimers väljarbeteende begränsas, i den mån de baseras på en sådan förståelse.

Hagevi framhåller också, som nämnts ovan, att stödet till palestinier i Israel-Palestinakonflikten är en stående fråga för många muslimer (Hagevi 2009:176). Detta diskuterades bland annat under konferensens samhällspolitiska paneldebatt, där Kaplan uttryckte sig kritiskt till bland annat Kristdemokraternas hållning i frågan. De borgerliga partiernas hållning här, och kanske än mer vänsterns tydliga kritik mot Israels agerande, kan vara en viktig orsak att beakta som del i det låga stödet för de borgerliga partierna, utifrån observationerna ifrån konferensen. Däremot kan studien (på grund av sin utformning) inte säga någonting om exakt vilken inverkan detta kan tänkas ha på respondenternas partisympatier.

4.5 Ytterligare kommentarer

I det här kapitlet har jag valt att inte göra en sammanfattning av resultatredovisningen. Detta eftersom det närmast skulle bli en upprepning av den mer övergripande återgivningen av resultat, såsom den ser ut i kapitel fem. Dock vill jag poängtera att det faktum att så få av studiens respondenter betecknar sig själva som höger har medfört att vissa typer av undersökningar och frågor inte kunnat göras på det sätt som varit intentionen från början. Frågor om hur aktiva respondenterna är i olika typer av frivilligorganisationer kan exempelvis inte kopplas till partitillhörighet, trots att föreningsliv som ”integrerande” är någonting som förfäktas särskilt starkt av högern. Att säga något om denna koppling var en förhoppning vid utformningen av studien, men är alltså inte möjlig.

Sammanfattning och avslutande diskussion

5.1 Sammanfattning

I uppsatsens avslutande diskussion besvarar jag frågeställningen:

I vilken utsträckning upplever unga muslimer att de kan relatera till den politiska vänster-högerskalan i Sverige?

Först sammanfattas information och de resultat som presenterats i uppsatsen, för att tydliggöra vad som avses med unga muslimer. Därefter argumenterar jag avslutningsvis för att de åsikter som respondenterna ger uttryck för, missgynnas genom att Sveriges representativa parlamentarism är indelad i huvudsak med hjälp av vänster-högerskalan.

Inledningsvis underströk jag att urvalet av unga muslimer inte är ett tvärsnitt som representerar alla svenska muslimska organisationer. *Unga muslimer* betyder genomgående i uppsatsen *de ungdomar som närvarat på Sveriges Unga Muslimers ungdomskonferensen 2009 och därtill valt att svara på min undersökning*. Gällande vad *unga* innebär, så har personerna som svarat på enkäten gjort detta på en ungdomskonferens, organiserad av ett ungdomsförbund. Att respondenterna deltagit och på så vis betecknar sig själva (åtminstone i någon mening) som unga, har jag låtit vara tillräckligt för att låta samtliga enkäter ligga till grund resultaten. Det innebär en viss spridning i ålder, men med en koncentration av respondenter mellan 16 och 25. Nedan sammanfattas några viktiga delar som belyser vilka uppsatsens *unga muslimer* är.

Uppsatsens unga muslimer är de 269 respondenter som svarat på min enkätundersökning, under en ungdomskonferens 10e-13e april 2009. Denna arrangerades av Sveriges Unga Muslimer, vilket är Sveriges största sunnimuslimska ungdomsorganisation. Merparten av studiens respondenter är svenska medborgare, vanligaste åldrarna bland dem som svarade var 16-25. Majoriteten är också religiöst aktiva någon eller flera gånger i veckan. I studier som jag jämfört med kallas denna grupp människor högaktiva eller *most devout*. Det religiösa engagemanget mättes med hjälp av en kombination av bönefrekvens samt deltagande i fastan under Ramadan. Av de svarande utgjordes cirka två tredjedelar av kvinnor. Uppskattningsvis var också kvinnor i majoritet bland konferensens deltagare i stort. Drygt hälften av respondenterna kom från Stockholmsområdet. Av dem som uppnått en ålder som möjliggjorde högre utbildning hade nästan två tredjedelar påbörjat eller slutfört studier vid universitet eller högskola. Den vanligaste inriktningen för sådana studier var naturvetenskap, matematik och data. Nästan lika vanligt var en samhällsvetenskaplig eller juridisk inriktning.

Enligt SUMs egen information vill förbundet vara aktivt i samhället samt verka för en islam med svenska kulturella förtecken. Konferensen hade till stor del andligt innehåll, men innehöll också samhällspolitiska debatter där såväl riksdagsledamöter som polisen var diskussionsparter. Respondenternas intresse för politik var högt. 66,1 procent uppgav sig vara ganska eller mycket

intresserade av politik i allmänhet, 33,9 procent uppgav sig vara ganska ointresserade eller inte alls intresserade. Förtroendet för svenska politiker var inte på samma höga nivå. Här gällde närmast det omvända förhållandet, då 30,7 procent uppgav sig ha ganska eller mycket stort förhållande för svenska politiker i allmänhet och 69,3 procent uppgav sig ha ganska eller mycket litet förtroende för svenska politiker.

5.2 Avslutande diskussion

När jag ovan skisserade en bild av uppsatsens unga muslimer berörde jag att respondenternas religiösa engagemang är jämförbart med det som i andra studier kallas högaktiva eller *most devout*. Tidigare forskning gör gällande att dessa religiösa utövare tenderar att rösta mer åt höger än åt vänster (Inglehart 2004:201; Hagevi 2002:65). I respondenternas fall stämmer detta inte.

I vilken utsträckning respondenterna relaterar till den politiska vänster-högerskalan i Sverige, mättes med hjälp av fyra olika metoder. Dels genom att respondenten ombads placera in sig själv längs vänster-högerskalan, sedan genom att uppge favoritparti (och huruvida man ansåg sig vara en övertygad anhängare av det partiet). Efter detta genom att uppge i vilken utsträckning man gillar eller ogillar partierna och deras partiledare. Det sista sättet att mäta var genom att se hur respondenterna tog ställning i sakfrågor, hämtade från både politiken och samhällsdebatten.

De tre partierna – S, MP och V – som är positionerade mer åt vänster fick störst stöd. Flest respondenter uppgav S som sitt favoritparti (54,6 procent). Därefter kom MP (27,8 procent), sedan V (8,8 procent). Högerpartierna fick ett betydligt lägre stöd. Förutom M vilka 6,9 procent av respondenterna uppgav som favoritparti, favoriseras i princip ingen respondent något av de borgerliga partierna. En av 269 svarande uppgav KD som favoritparti, två personer favoriserade C, ingen person favoriserade FP. Av studiens respondenter fällde 78,5 procent ett positivt omdöme om S, följt av MP med 72,3 procent och därefter V med 53,4 procent. Störst antal negativa omdömen fick SD med 83 procent, följt av M med 63,3 procent och FP med 61,9 procent.

De politiker som flest respondenter fällde ett positivt omdöme om var Mona Sahlin (S) med 48,9 procent, följt av Lars Ohly (V) med 32,1 procent och Maria Wetterstrand (MP) med 29,8 procent. De politiker som fick flest antal negativa omdömen var Nyamko Sabuni (FP) med 58,6 procent, följt av Lars Leijonborg (FP) med 51,1 procent och Fredrik Reinfeldt (M) med 51,1 procent.

Något förvånande var dock att MPs båda språkrör, Peter Eriksson och Maria Wetterstrand var de minst kända politikerna efter Jimmie Åkesson. Åkesson var okänd för 42,5 procent av respondenterna. Motsvarande siffror för Eriksson var 41 procent och 34 procent för Wetterstrand. En avgörande förklaring till att MP får bra omdömen från respondenterna trots att Eriksson och Wetterstrand är okända för så pass många är förmodligen att Mehmet Kaplan som varit ordförande för SUM sitter i MPs styrelse. Gällande politiker med bakgrund i muslimsk kultur ingav detta inte nödvändigtvis ett särskilt förtroende. Kaplan nämndes här av 85 personer, varav 71 uttryckte att de

kände ett särskilt stöd för honom. Näst vanligast förekommande var Nyamko Sabuni, som nämndes av tolv personer men där ingen uttryckte att de kände ett särskilt förtroende för henne. I resultatredovisningen presenterades också en rad artiklar där Sabuni uttalar sig om vad islam ”är” samtidigt som säger sig vara muslim endast i en kulturell bemärkelse och inte praktiserande, vilket alltså skiljer sig från respondenternas perspektiv.

Sammantaget har samtliga högerpartier ett mycket svagt eller i vissa fall inget stöd från respondenterna. Detta behöver också kommenteras utifrån Hagevi och Ingleharts undersökningar. Här skriver Hagevi: ”måhända företräder denna grupp inte privatiseringens nyliberalism utan en mer klassisk konservatism” (Hagevi 2002:65). Föreliggande studie och Hagevis senare undersökningar (2009, 2009b) talar emot att muslimer tenderar att rösta till höger och talar för en uppdelning av högern i nyliberala kontra konservativa åsikter. Hagevis formulering tycks också stämma bra in på studiens respondenter vilka gjort en rad ”konservativa” men däremot inte ”nyliberala” ställningstaganden i de sakfrågor som redovisats.

Trots att de borgerliga partierna får så litet stöd finns det en rad ställningstaganden i sakfrågor som snarare korresponderar med högerns syn i dessa frågor, än vänsterns synsätt. De förslag som sticker ut ur ”vänsterprofilen” är att så många respondenter ställt sig positiva till förslagen *Sänka skatterna*, *Hårdare straff för brottslingar*, *Ordningsbetyg i skolan*, *Inför dödsstraff för mord*, *Begränsa rätten till fri abort*, *Staten borde göra mer för att skydda moralen* samt att så många respondenter ställt sig negativa till förslaget *Ge homosexuella rätt att ingå äktenskap*. Dessa ställningstaganden var också vanligt förekommande bland de respondenter som favoriserade S, MP eller V. Därför korsjämfördes också ställningstaganden till dessa förslag med vilket parti respondenten tyckte bäst om (se figur 13-19).

Exempelvis var 78,1 procent av studiens respondenter positiva till förslaget ”hårdare straff för brottslingar” (uppgav endera att förslaget var ”mycket bra” eller ”ganska bra”) (figur 14). Jämförelsevis var 94,1 procent av de respondenter som favoriserade V positiva till förslaget.

51,9 procent av respondenterna var positiva till förslaget ”ordningsbetyg i skolan” (figur 15), vilket är en tämligen hög siffra med tanke på respondenternas stora stöd för S, MP och V. Jämförelsevis var 61,1 procent av V-väljarna och 52,4 procent av S-väljarna positiva till förslaget.

Gällande att begränsa rätten till fri abort (figur 18) tyckte 47,1 procent att förslaget var positivt. Motsvarande siffror var 55,6 procent av dem som favoriserade V, 44,7 procent av S-väljare och 53,9 procent av MP-väljare.

Hållningen till att ge homosexuella rätt att ingå äktenskap (figur 17) var överlag negativ. 9,1 procent av studiens respondenter tyckte att förslaget var positivt, jämfört med 60,7 procent som var negativa. 11,8 procent av de respondenter som favoriserade V, 11,3 procent som favoriserade S samt 9,2 procent av dem som favoriserade MP var positiva till förslaget. Ingen respondent som favoriserade M tyckte att förslaget var varken mycket eller ganska bra och ingen respondent som favoriserade V tyckte att förslaget var mycket bra. Flest antal negativa till förslaget fanns bland

dem som favoriserade MP, där 70,4 procent ansåg att förslaget var endera ganska eller mycket dåligt.

Studiens respondenter tycks inte kunna finna ett ”fullödigt” alternativ som överensstämmer helt med deras ”åsiktspaket”. Om detta är utmärkande för just den här gruppen unga muslimer eller om unga människor i allmänhet ställs inför denna problematik är något som kan diskuteras. Jag vill emellertid hävda att den politiska indelningen i vänster kontra höger är en betydande del i problemet. Exempelvis så finns det ingenting som säger att konservativa yttranden i moraliska frågor (såsom frågor om aborträtt eller ordningsbetyg) måste motsäga ett stort mått av den fördelningspolitik som förordas av V eller S. Att ett sådant alternativ inte finns förefaller olyckligt utifrån de unga muslimernas synsätt i dessa frågor, då de är både politiskt insatta och intresserade av att påverka med demokratiska medel, men missgynnas av formen.

Hagevi diskuterar innehållet i höger som två skilda politiska idéer (marknadliberalism och konservatism) vilka inte nödvändigtvis tilltalar samma väljare. Norberto Bobbio (1998) argumenterar för att vänster-höger alltså bör förbli den primära politiska skiljelinjen. De invändningar jag framförde (se uppsatsens andra del om tidigare forskning för en detaljerad genomgång) mot Bobbio liknar Hagevis argumentation. Bobbio skriver att vänstern står för jämlikhet medan högern står för frihet (eller liberalism). Bobbio inrymmer vidare dels att dessa inte nödvändigtvis måste stå i motsatsförhållande till varandra. Dessutom är miljöperspektivet i politiken inte lätt att placera in längs en sådan skala (är miljöfrågan fri eller jämlik?). Dessa kan därför ses som tre politiska riktningar (inte som de enda möjliga, vilket också poängteras genom Hagevis uppdelning av högern i två läger) som åtminstone är tillräckligt viktiga för att inte kunna reduceras till varandra. Vidare finns det olika sätt att ta sig an dessa riktningar på, där det är möjligt att förhålla sig såväl progressivt som konservativt till den egna traditionen. Därtill har historien visat prov på mer extremistiska eller totalitära uttryck såväl från höger- som vänsterhåll. Bobbio argumenterar för att extremismen har andra, egna bevekelsegrunder. Då bortser Bobbio emellertid ifrån att en progressiv respektive en konservativ syn på den egna traditionen också har unika bevekelsegrunder i jämförelse med varandra. Exempelvis åberopar konservatismens tolkningsföreträde med hänvisning till den egna traditionen eftersom den *per se* upplevs som något positivt. En progressiv syn på den egna traditionen skiljer sig från ett sådant synsätt. Dessa sätt att handskas med sin egen och andras politiska idéer är mer komplext än att det rättvisande kan summeras i dikotomin vänster-höger.

Om vi trots det använder oss av en vänster-högerretorik blir frågan: Vad får människor som är orienterade åt höger i moral- och värdefrågor att i så stor utsträckning rösta åt vänster på det stora hela? Respondenterna uppvisar ett relativt samförstånd med värderingar som kanske främst (eller endast) förfäktas av fraktioner inom KD, ändå tycks inte dessa moralfrågor vara prioriterade. Om frågorna haft högre prioritet för respondenterna är det kanske möjligt att anta att stödet för högerpartierna också varit större och inte närmast obefintligt som idag. Alternativt så är dessa

frågor viktiga, men av en eller annan orsak uppfattas det som otänkbart att rösta på högerpartierna. De artiklar där Sabuni citeras kan illustrera en hållning som skiljer sig avservärt från respondenternas. Samtliga politikernas utspel i media skulle kunna jämföras på ett liknande sätt för att få en fingervisning om vilken påverkan politikernas individuella utspel har för respondenternas ställningstaganden. Här finns ett behov av vidare forskning. Likaså behövs förklaringar till hur olika sakfrågor prioriteras och varför vänsterns hjärtefrågor verkar vara viktigast för respondenterna. Hagevis förklaringar till hur människor knyter an till politiska partier och ideologier tycks inte vara tillämpbara i det här fallet. Förklaringarna förefaller inte heller överensstämma med annan religionsvetenskaplig forskning som presenterats i uppsatsen (bland andra Thurffjell, Stenberg, Esposito & Voll).

Studiens resultat styrker hypotesen om att de politiska partiernas indelning längs med vänster-högerskalan inte representerar uppsatsens unga muslimer på ett uttömmande sätt. Annorlunda uttryckt är uppsatsens unga muslimer politiskt intresserade och medvetna men relaterar inte till vänster-högerskalan i någon större utsträckning. Behovet av vidare forskning inom området är därför påfallande.

Referenser

- Aftonbladet (2009, 27 oktober). Styr hellre över blockgränsen – än låter SD bli vågmästare. *Aftonbladet*. (TT angivet som artikelförfattare). Hämtad 20091212 från <http://www.aftonbladet.se/nyheter/article6195601.ab>
- Al-Braizat, Fares. (2003). Muslims and Democracy: An Empirical Critique of Fukuyama's Culturalist Approach. I: Ronald Inglehart (red). *Islam, Gender, Culture, and Democracy: Findings from the World Values Survey and the European Values Survey*. (sid 46-76). Willowdale: de Sitter Publications.
- Aldebe, Mahmoud. (2009, 13 oktober). Jag är en tillgång för Centerpartiet. *Expressen*. Hämtad 20091017 från <http://www.expressen.se/1.1740504>
- Alwall, Jonas. (2001). Invandrade gruppers trossamfund och församlingar. I: Margareta Skog (red). *Det religiösa Sverige: Gudstjänst- och andaktsliv under ett veckoslut kring millenieskiftet*. (sid 137-168). Örebro: Libris.
- Amnå, Erik. (2008). *Jourhavande medborgare*. Lund: Studentlitteratur.
- Andersson, Mattias. (2006). *Porr - en bästsäljande historia*. Stockholm: Pan.
- Arvidsson, Stefan. (2004). Gud är en pseudonym. I: Catharina Raudvere & Olav Hammer (red:er). *Med Gudomlig Auktoritet* (sid 9-31). Stockholm/Göteborg: Makadam.
- Bobbio, Norberto. (1998). *Vänster och höger. Essä om en politisk distinktion*. Stockholm: Atlas.
- Carlbom, Aje. (2003). *The Imagined versus the Real Other: Multiculturalism and the Representation of Muslims in Sweden*. (Akademisk avhandling). Lund: Lunds Universitet: Sociologiska Institutionen.
- Cederroth, Sven. (1995). Islamism in Multireligious Societies: The Experience of Malaysia and Indonesia. I: David Westerlund (red) *Questioning the Secular State*. (sid 356-391). London: Hurst and Company.
- Dagen. (2007, 2 augusti). Jag har stor respekt för religionsfriheten. Men Nyamko Sabuni tycker att religiösa friskolor bromsar integrationen. *Tidningen Dagen*. (sid. 4). (Artikelförfattare inte angiven). Hämtad (ur Mediearkivet) 20091002.
- Demker, Marie (1998). *Religion och politik*. Stockholm: SNS-förlag.
- Demker, Marie. (2004). Inspiration, förståelse eller normer? Kristdemokraternas dilemman i europeisk politik. I: Catharina Raudvere & Olav Hammer (red:er). *Med Gudomlig Auktoritet* (sid. 143-161). Stockholm/Göteborg: Makadam.
- Derrida, Jacques. (2006). Adieu. Att ge och ta bortom döden. I: Ola Sigurdson & Jayne Svenungsson (red:er) *Postmodern Teologi. En introduktion*. (sid 262-279). Stockholm: Verbum.
- Dodillet, Susanne. (2009). *Är sex arbete? Svensk och tysk prostitution sedan 1970-talet*. (Akademisk avhandling). Stockholm: Vertigo..

- Esposito, John & Voll, John. (2003) *Islam and Democracy*. New York: Oxford University Press.
- Esposito, John & Mogahed, Dalia (red:er). (2007). *Who Speaks for Islam? What a Billion Muslims Really Think*. New York: Gallup.
- Furseth, Inger & Repstad, Pål. (2005). *Religionssociologi - en introduktion*. Malmö: Liber.
- Hagevi, Magnus. (2002). Religiositet i Generation X. I: Henrik Oscarsson (red) *Spår i framtiden. Ung SOM-undersökningen, Västsverige 2000*. (sid 39-78). Göteborg: SOM-institutet.
- Hagevi, Magnus. (2009). *Politisk opinion och religiositet i Västra Götaland*. Lund: Sekel.
- Hagevi, Magnus. (2009b, 6 augusti). Integrationen är ett fiasko. *Aftonbladet*. Hämtad (ur Mediearkivet) 20091002.
- Hallencreutz, Carl F. & Westerlund, David. (1995). Introduction: Anti-Secularist Policies of Religion. I: David Westerlund (red) *Questioning the Secular State*. (sid 1-23). London: Hurst and Company.
- Hammer, Olav. (2004). Reflektioner kring politik och religion. I: Catharina Raudvere & Olav Hammer (red:er). *Med Gudomlig Auktoritet* (sid. 252-270). Stockholm/Göteborg: Makadam.
- Hedengren, Uriel. (2008. 17 september). Jag har vuxit upp med ramadan och varit med och firat högtiden många gånger, men har aldrig själv fastat. *Metro Göteborg*. Hämtad (ur Mediearkivet) 20091002.
- Heelas, Paul & Woodhead, Linda. (2005). *The Spiritual Revolution: Why Religion is Giving Way to Spirituality*. Malden, Mass: Blackwell.
- Hizb-ut-Tahrir. (2009). *About Us*. Hämtad 20091220 från <http://english.hizbuttahrir.org/1-19-about-us.aspx>.
- Hoelzl, Michael & Ward, Graham (red:er). (2006). *Religion and Political Thought*. London/New York: Continuum.
- Holmgren, Fredrik (2009, 8 januari) Liberalism är sekularism. *NU*. Nr 1-2 2009, sid. 21. Hämtad 20091117 från Mediearkivet.
- Huntington, Samuel P. (2006). *Civilisationernas kamp: mot en ny världsordning*. Stockholm: Atlantis.
- Höög, Viktoria (2004). Upplysningstänkande och religion: Den moderna identitetens uppkomst. I: Catharina Raudvere & Olav Hammer (red:er). *Med Gudomlig Auktoritet* (sid 51-76). Stockholm/Göteborg: Makadam.
- Inglehart, Ronald. (2004). Religious Parties and Electoral Behavior. I: Ronald Inglehart & Pippa Norris (red:er). *Sacred and Secular: Religion and Politics Worldwide* (sid. 196-212). Cambridge: CUP.
- Johansson, Folke. (2000). *Utanför demokratin? Del 2: Varför röstar inte invandrarna?*

- (Integrationsverkets rapportserie 2000:15) Norrköping: Integrationsverket.
- Jones, Serene. (2000). *Feminist Theory and Christian Theology: Cartographies of Grace*. Minneapolis: Fortress Press.
- Jonsson, Christer. (1999). *Allt färre röstar i invandrartäta områden*. Norrköping: Integrationsverket.
- Jonsson, Ulf. (2004). *Med tanke på Gud. En introduktion till religionsfilosofin*. Skellefteå: Artos.
- Karlsson, Karl-Johan. (2009, 6 oktober). De vill förbjuda burka i Sverige. *Expressen*. Hämtad 20091017 från <http://www.expressen.se/Nyheter/1.1732865/>
- Klausen, Jytte. (2007). *The Islamic Challenge*. Oxford: Oxford University Press.
- Larsson, Göran. (2003). Talande tro: Ungdomar, religiositet och identitet & Att vara ung och muslim i Sverige. I: Göran Larsson (red). *Talande Tro: Ungdomar, religion och identitet*. (sid. 13-24 & 67-80). Lund: Studentlitteratur.
- Larsson, Göran & Sander, Åke. (2007). *Islam and Muslims in Sweden. Integration or Fragmentation? A Contextual Study*. Berlin: Lit.
- Lewin, Leif. (2007). *Statsvetenskapens grunder*. Stockholm: SNS förlag.
- Lindh, Kristina. (2009, september). Politik är granne med Gud. *Amos*. Nr 4, 2009. Sid 21.
- Martinson, Mattias. (2007). *Postkristen teologi: Experiment och tydningförsök*. Göteborg: Glänta produktion.
- Olsson, Karin. (2009). *Den (över)levande demokratin. En idékritisk analys av demokratins reproducerbarhet i Robert Dahls tänkta värld*. (Akademisk avhandling). Växjö: Växjö University Press.
- Olsson, Tobias & Dahlgren Peter. (2009). Internet som resurs för unga medborgare. Är nätet AC/DC? I: Karlsohn, Thomas (red.). *Samhälle, teknik och lärande*. (sid. 34-49). Stockholm: Carlsson.
- Pew Research Center. (2008). U.S. Religious Landscape Survey. Beliefs and Practices: Diverse and Politically Relevant. Hämtad 2009-07-01: <http://religions.pewforum.org/pdf/report2-religious-landscape-study-full.pdf>
- Pew Research Center. (2007). Muslim Americans, Middle Class and Mostly Mainstream. Hämtad 2009-08-31: <http://pewresearch.org/assets/pdf/muslim-americans.pdf>
- Ramadan, Tariq. (2002). Islam and Muslims in Europe: A Silent Revolution toward Rediscovery. I: Yvonne Yazbeck Haddad (red.). *Muslims in the West*. (sid. 158-166). New York/Oxford: Oxford University Press.
- Roald, Anne Sofie. (2002). From "People's Home" to "Multiculturalism": Muslims in Sweden. I: Yvonne Yazbeck Haddad (red.). *Muslims in the West*. (sid. 101-120). New York/Oxford: Oxford University Press.

- Sabuni, Nyamko. (2008, 13 januari). Regeringen initierar dialog om förstärkt värdegrund. *Göteborgs-Posten*. (sid. 55). Hämtad (ur Mediearkivet) 20091002.
- Sander, Åke. (1991). *Får man slå sin fru om man är invandrare?* Göteborg: Göteborgs Universitet: Institutionen för filosofi.
- Sander, Åke. (1993). *I vilken utsträckning är den svenske muslimen religiös?* Göteborg: Centrum för Kulturkontakt och Internationell Migration.
- Sen, Amartya. (2006). *Identitet och våld: illusionen om ödet*. Göteborg: Daidalos.
- Sidén, Monika. (2007). *Valdeltagandet ökade*. Hämtad 20091116 från <http://www.botkyrka.se/omkommunen/pejlpabotkyrka/artiklar2004-2006/31181.html>
- Sinno, Abdulkader H. (2009). Recommendations for Western Policy Makers and Muslim Organizations. In: Abdulkader H Sinno (red). *Muslims in Western Politics*. (sid. 278-288). Bloomington: Indiana University Press.
- Skog, Margareta. (2001). Sverigeräkningen 2000 & Resultat från Sverigeräkningen. I: Margareta Skog (red). *Det religiösa Sverige: Gudstjänst- och andaktsliv under ett veckoslut kring millenieskiftet*. (sid 15-28 & 29-72). Örebro: Libris.
- SOM-institutet: Samhälle Opinion Massmedia 2008 formulär riks 1 (politik). Hämtad 2009-03-15: http://www.som.gu.se/formular_kodbocker/formular_riks_1_2008.pdf
- SOU. (2009:52). *Staten och imamerna. Religion, integration, autonomi*. Stockholm: Fritzes.
- Svensson, Richard (2009) *Vänster och höger inom politiken. En empirisk prövning av Norberto Bobbios teori kring de två begreppen*. (Akademisk examensuppsats). Göteborg: Göteborgs Universitet: Statsvetenskapliga Institutionen.
- Stark, Rodney. (1999). Secularization, RIP. *Sociology of Religion*, 60(3), 249-273.
- Stenberg, Leif. (2004). Islamismens idéhistoria. I: Catharina Raudvere & Olav Hammer (red:er). *Med Gudomlig Auktoret* (sid 211-251). Stockholm/Göteborg: Makadam.
- Stenberg, Leif, Ackfeldt, Anders och Andersson, Dan-Erik. (2009, 30 januari). Källmaterialet förstördes. *Sydsvenskan*. Hämtad (ur Mediearkivet) 20091002.
- Tenfält, Fredrik. (2007, 14 september). Kampanjen mot Sabuni. *Göteborgs-Posten*. (sid. 2). Hämtad (ur Mediearkivet) 20091002.
- Tessler, Mark. (2003). Do Islamic Orientations Influence Attitudes Towards Democracy in the Arab World? Evidence From Egypt, Jordan, Morocco, and Algeria. I: Ronald Inglehart (red). *Islam, Gender, Culture, and Democracy: Findings from the World Values Survey and the European Values Survey*. (sid 6-26). Willowdale: de Sitter Publications.
- Thand Ringqvist, Elisabeth. (2009, 7 oktober). Islamister hör inte hemma i Centern. *Expressen*. Hämtad 20091017 från <http://www.expressen.se/1.1733410>
- Thurfjell, David. (2007). Islamism's Alternative Arena. *Council of Societies for the Study of Religion Bulletin*, 36(4), 91-93.

Westerlund, David. (2004). 'Review of Aje Carlbom, *The Imagined versus the Real Other: Multiculturalism and the Representation of Muslims in Sweden*', i: Svensk religionshistorisk årsskrift, vol 13, 2004, sid. 172-176.

Yazbeck Haddad, Yvonne (red). (2002). *Muslims in the West*. (sid. 101-120). New York/Oxford: Oxford University Press.

Åkesson, Jimmie. (2009, 19 oktober). Muslimerna är vårt största utländska hot. *Aftonbladet*. (sektion: debatt) Hämtad 20091023 från <http://www.aftonbladet.se/debatt/debattammen/politik/article5978707.ab>

Personliga intervjuer:

Kaplan, Mehmet (intervju genomförd 20090403)

Shekarabi, Ardalan (intervju genomförd 20090411)

GÖTEBORGS UNIVERSITET

INSTITUTIONEN FÖR LITTERATUR, IDÉHISTORIA & RELIGION

Den här enkätstudien genomförs som en del av min kandidatuppsats vid Göteborgs universitet, handledt av docent Göran Larsson, specialicerad på Islam och muslimer i Europa. Syftet med studien är att undersöka hur unga muslimer upplever sin situation i Sverige och hur man ser på politik och politiskt engagemang.

Jag har fått tillstånd från Sveriges Unga Muslimer för att vara här på plats och genomföra undersökningen. Att svara på enkäten är helt frivilligt och svaren kommer att behandlas anonymt.

Tack på förhand för din medverkan, ditt svar är viktigt!

Vänliga hälsningar

Jonatan Bäckelie &
Göran Larsson, Docent i religionshistoria

Fråga 1 Hur intresserad är du i allmänhet av politik?

Mycket
intresserad

Ganska
intresserad

Inte särskilt
intresserad

Inte alls
intresserad

Fråga 2 Allmänt sett, hur stort förtroende har du för svenska politiker?

Mycket stort
förtroende

Ganska stort
förtroende

Ganska litet
förtroende

Mycket litet
förtroende

Fråga 3 Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster-högerskala. Var någonstans skulle du placera dig själv på en sådan vänster-högerskala?

Klart till
vänster

Något till
vänster

Varken till vänster
eller höger

Något till
höger

Klart till
höger

Fråga 4 Vilket parti tycker du bäst om idag?

Vänsterpartiet

Moderaterna

Annat parti (v.g. ange vilket):

Socialdemokraterna

Kristdemokraterna

.....

Centerpartiet

Miljöpartiet

Folkpartiet

Sverigedemokraterna

Anser du dig vara en övertygad anhängare av detta parti?

Ja, mycket övertygad

Ja, något övertygad

Nej

Fråga 5 Den här frågan gäller hur man allmänt sett gillar eller ogillar de politiska partierna. Var skulle du personligen vilja placera de olika partierna på nedanstående skala? (förkorta?)

	Ogillar starkt	Varken gillar eller ogillar						Gillar starkt			
	↓	↓						↓			
	-5	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4	+5
Centerpartiet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Moderaterna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vänsterpartiet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Folkpartiet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Socialdemokraterna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Miljöpartiet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kristdemokraterna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sverigedemokraterna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 6 Om du skulle använda samma skala också för några inflytelserika politiker, var skulle du placera:

	Ogillar starkt	Varken gillar eller ogillar						Gillar starkt			
	↓	↓						↓			
	-5	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4	+5
Personen är okänd för mig	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Maud Olofsson	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Fredrik Reinfeldt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lars Ohly	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jan Björklund	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mona Sahlin	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Peter Eriksson	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Maria Wetterstrand	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Göran Hågglund	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jimmie Åkesson	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nyamko Sabuni	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lars Leijonborg	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 7 Känner du till något eller några partier som har representanter med bakgrund i muslimsk kultur?

☐ Vänsterpartiet	☐ Moderaterna	☐ Annat parti (v.g. ange vilket):
☐ Socialdemokraterna	☐ Kristdemokraterna	
☐ Centerpartiet	☐ Miljöpartiet	
☐ Folkpartiet	☐ Sverigedemokraterna	

Fråga 8 Känner du till namnet på någon representant? (skriv en per rad)

		Känner du särskilt förtroende för dessa?		
Namn:	Tillhör partiet:	Ja	Nej	Vet inte
.....	☐	☐	☐
.....	☐	☐	☐
.....	☐	☐	☐
.....	☐	☐	☐
.....	☐	☐	☐

Fråga 9 Nedan finns ett antal förslag som har förekommit i den politiska debatten. Vilken är din åsikt om vart och ett av dem?

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag	Känner inte till den här debatten
Minska den offentliga sektorn	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ta emot färre flyktingar i Sverige	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Satsa på ett samhälle med ökad jämställdhet mellan kvinnor och män	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Höja arbetslöshetsersättningen (a-kassan)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Satsa mer på friskolor	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Satsa på ett miljövänligt samhälle även om det innebär låg eller ingen ekonomisk tillväxt	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Starta fler privata sjukhus	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sänka skatterna	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Införa sextimmars arbetsdag	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Staten bör erbjuda mer hjälp för behövande, även om det innebär höga skatter	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hårdare straff för brottslingar	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ordningsbetyg i skolan	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tydligare lagar mot diskriminering	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Registrera islamofobiska brott	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tillåt Halal-slakt	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Starta en svensk imamutbildning	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sverige bör gå ur EU	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 10 Här är ett antal förslag hämtade från den svenska samhällsdebatten. Vilken är din åsikt om vart och ett av dem?

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag	Känner inte till den här debatten
Inför dödsstraff för mord	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tillåta försäljning av starköl, vin och sprit i livsmedelsbutiker	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Stärka djurens rätt	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ge homosexuella rätt att ingå äktenskap	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tillåta aktiv dödshjälp i Sverige	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Begränsa rätten till fri abort	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Förbjuda forskning som använder befruktade ägg (embryonala stamceller)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Staten borde göra mer för att skydda moralen	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 11 Anser du att den vetenskapliga utvecklingen under de senaste årtiondena har gjort livet bättre eller sämre för vanliga människor?

Mycket bättre	Något bättre	Varken bättre eller sämre	Något sämre	Mycket sämre	Ingen uppfattning
☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 12 Hur nöjd skulle du säga att du är med följande delar av ditt liv?

	Mycket nöjd	Ganska nöjd	Varken nöjd eller missnöjd	Ganska missnöjd	Mycket missnöjd
Privatliv	☐	☐	☐	☐	☐
Familjeliv	☐	☐	☐	☐	☐
Levnadsstandard	☐	☐	☐	☐	☐
Personlig säkerhet/trygghet	☐	☐	☐	☐	☐
Möjlighet att utöva din tro	☐	☐	☐	☐	☐
Hur nöjd är du med ditt liv som helhet?	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 13 Hur ofta ber du 5 gånger om dagen?

☐ varje dag	☐ någon gång i månaden
☐ de flesta dagar i veckan	☐ mer sällan
☐ 1-2 dagar i veckan	☐ aldrig

Fråga 14 Fostar du under Ramadan?

- ja nej

Fråga 15 Förstår du arabiska?

- ja nej

Fråga 16 Är du kvinna/man?

- kvinna man

Fråga 17 Vilket år är du född?

19_____

Fråga 18 Är du..:

Svensk
medborgare

Medborgare i
annat land

Både svensk medborgare
och medborgare i annat land

Fråga 19 Hur länge har du bott i den kommun där du bor nu?

- Har alltid bott här
- Har alltid bott här bortsett från kortare perioder, t.ex. studier på annan ort
- Uppvuxen här och har återvänt efter långvarigt boende på annan ort
- Inflyttad, har bott här mer än 10 år
- Inflyttad, har bott här 4-10 år
- Inflyttad, har bott här 1-3 år
- Inflyttad, har bott här mindre än 1 år

Fråga 20 I vilken typ av område bor du?

- Storstad, centralt
- Storstad, ytterområde/förort
- Stad eller större tätort, centralt
- Stad eller större eller större tätort, ytterområde
- Mindre tätort
- Landsbygd

Fråga 21 Vilken stad/kommun bor du i?

.....

Fråga 22 Hur bor du för närvarande?

- I villa/radhus
- Bostadsrätt (äger bostaden)
- Hyresrätt (första hand)
- Bostadsrätt/hyresrätt i andra hand

Fråga 23 Ange nedan vilken/vilka föreningar/organisationer du är medlem i samt hur aktiv du är i dessa.

	Inte medlem	Medlem, men har <u>inte</u> varit på möte under de senaste 12 månaderna	Medlem och har varit på möte under de senaste 12 månaderna	Medlem och har någon typ av uppdrag
Idrotts- eller friluftsförening	☐	☐	☐	☐
Miljöorganisation	☐	☐	☐	☐
Politiskt parti (inkl. kvinno-/ungdomsförbund)	☐	☐	☐	☐
Facklig organisation	☐	☐	☐	☐
Handikappsorganisation	☐	☐	☐	☐
Kulturförening (musik, dans, konst etc)	☐	☐	☐	☐
Lokal samhällsförening	☐	☐	☐	☐
Invandrarförening	☐	☐	☐	☐
Nykterhetsorganisation	☐	☐	☐	☐
Humanitär hjälporganisation	☐	☐	☐	☐
Religiös/muslimsk organisation	☐	☐	☐	☐
Annan förening/organisation	☐	☐	☐	☐

Fråga 24 Vilken utbildning har du? Markera det alternativ som passar bäst in på dig. Om du inte avslutat din utbildning, markera den du genomgår för tillfället.

- Ej fullgjort grundskola eller motsvarande obligatorisk skola
- Grundskola eller motsvarande obligatorisk skola
- Studier vid gymnasium, folkhögskola eller motsvarande
- Examen från gymnasium, folkhögskola eller motsvarande
- Eftergymnasial utbildning, ej högskola/universitet
- Studier vid högskola/universitet
- Examen från högskola/universitet
- Examen från forskarutbildning

Appendix 2

Ställningstaganden i samtliga sakförslag

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag	Känner inte till den här debatten	Saknas/ogiltiga:
- Minska den offentliga sektorn	5,2%	5,9%	26,8%	15,2%	19,3%	12,6%	14,9%
- Ta emot färre flyktingar i Sverige	4,1%	7,8%	14,5%	22,3%	37,2%	3%	11,2%
- Satsa på ett samhälle med ökad jämställdhet mellan kvinnor och män	47,2%	21,9%	13,4%	1,1%	2,6%	1,5%	12,3%
- Höja arbetslöshetsersättningen (a-kassan)	27,9%	26%	17,8%	7,8%	5,2%	3%	12,3%
- Satsa mer på friskolor	20,1%	16,7%	30,9%	8,2%	3,3%	6,3%	14,5%
- Satsa på ett miljövänligt samhälle även om det innebär låg eller ingen ekonomisk tillväxt	24,5%	26,4%	20,4%	6,3%	5,2%	4,5%	12,6%
- Starta fler privata sjukhus	6,7%	13,4%	24,2%	14,1%	22,3%	5,2%	14,1%
- Sänka skatterna	23%	23%	17,5%	11,2%	9,3%	3,7%	12,3%
- Införa sextimmars arbetsdag	21,6%	18,6%	22,3%	10%	6,7%	6,3%	14,5%
- Staten bör erbjuda mer hjälp för behövande, även om det innebär höga skatter	23%	25,7%	23,4%	8,9%	3%	3,3%	12,6%
- Hårdare straff för brottslingar	42,8%	26%	12,3%	4,5%	1,9%	0,7%	11,9%
- Ordningsbetyg i skolan	25,3%	20,4%	22,3%	8,6%	10%	1,5%	11,9%
- Tydligare lagar mot diskriminering	59,5%	17,8%	7,4%	1,1%	0,7%	1,9%	11,5%
- Registrera islamofobiska brott	53,2%	14,9%	9,7%	1,5%	2,6%	5,9%	12,3%
- Tillåt Halal-slakt	78,1%	4,1%	4,1%	0,4%	1,5%	0,7%	11,2%
- Starta en svensk imamutbildning	57,6%	7,8%	7,8%	4,5%	5,6%	2,2%	14,5%
- Sverige bör gå ut ur EU	16%	6,3%	25,3%	11,5%	19%	10,8%	11,2%
- Inför dödsstraff för mord	16,4%	13,4%	19,7%	11,5%	25,7%	3,7%	9,7%
- Tillåta försäljning av starköl, vin och sprit i livsmedelsbutiker	0,7%	0,7%	4,8%	7,1%	71%	5,2%	10,4%
- Stärka djurens rätt	27,9%	19,3%	23%	5,9%	7,1%	3%	13,8%
- Ge homosexuella rätt att ingå äktenskap	3,7%	4,5%	19,7%	8,2%	46,5%	7,4%	10%
- Tillåta aktiv dödshjälp i Sverige	7,4%	6,7%	17,8%	7,4%	34,3%	9,7%	16,7%
- Begränsa rätten till fri abort	25,7%	16%	20,4%	6,7%	14,1%	5,6%	11,5%
- Förbjuda forskning som använder befruktade ägg (embryonala stamceller)	12,3%	7,4%	27,9%	8,2%	13,8%	16,7%	13,8%
- Staten borde göra mer för att skydda moralen	36,8%	19%	14,9%	3,3%	3%	11,2%	11,9%